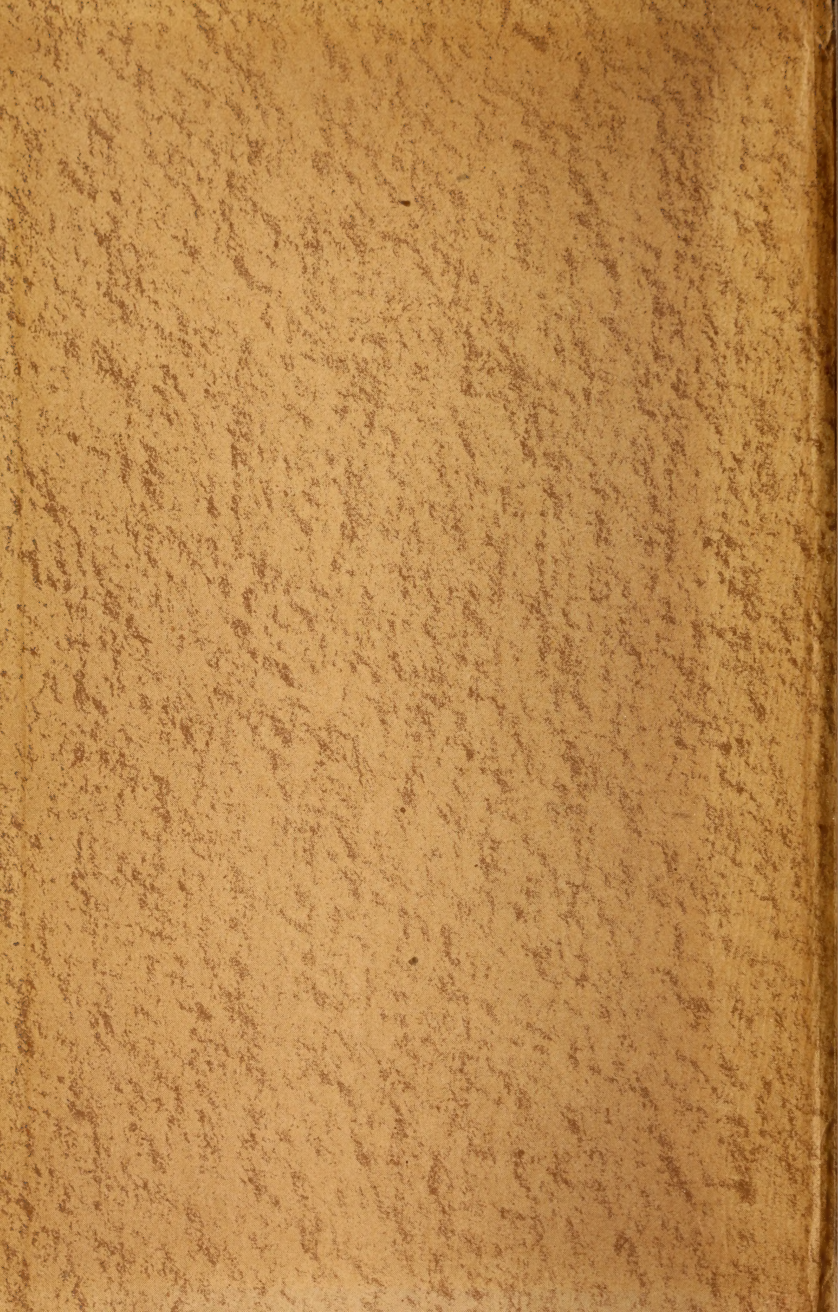
August Strindberg

SAMLADE SKRIFTER

AV

AUGUST STRINDBERG

42

FYRTIOANDRA DELEN

HISTORISKA MINIATYRER

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

HISTORISKA MINIATYRER

AV

AUGUST STRINDBERG

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1919

Egyptiska träldomen.

Den gamle ebenisten och schatullmakaren Amram bodde vid älvstranden i en lerhydda täckt av palmblad. Där hade han sin hustru och sina tre barn. Han var gul i ansiktet och bar långt skägg. Kunnig i sitt yrke att snida elfenben och hårt trä tjänade han i Faraos gård och arbetade därför även i templen.

Nu en morgon i högsommaren strax före solgången steg han ur bädden, samlade sina verktyg i en påse och gick ut ur hyddan. På tröskeln stannade han med en tyst bön, vändande sig mot öster. Och så började han vandringen, mellan fiskarbodar alltjämt följande den svarta spruckna älvbrinken, där hägrar och duvor vilade efter sitt morgonmål.

Fiskaren Nepht, grannen, vittjade sina nät, sorterade karpar, malar och multar i båtens olikstora håll.

Amram hälsade och skulle säga några ord till vänskapstecken:

— Nil har slutat stiga? sade han.

— Stannat vid tio alnar! Det är hungersnöden given!

— Vet du varför han endast kan stiga femton alnar, Nepht?

— Annars skulle vi drunkna, förstås, svarade fiskaren enfaldigt.

— Ja, visserligen, och det få vi icke. Nil har alltså en herre som råder över vattenståndet, och han, som mätt ut stjärnornas valv och revat jordens grundvalar, har satt en mur för vattnet, och den muren, som vi icke se, är femton alnar. Ty vid den stora floden i våra fäders land, det landet Ur i Kaldéen, steg vattnet till femton alnar, icke mer, icke mindre. — Ja, Nepht, jag säger vi, ty du är av vårt folk, fastän du talar ett annat språk och dyrkar främmande gudar. En god morgon önskar jag dig, mycket, mycket god, Nepht!

Han gick vidare från den skamsne fiskaren och kastade sig in i förstaden, där borgares hus av niltegel och trä togo vid.

Handelsmannen och växlaren Eleazar öppnade just bodfönstret medan svennen vattnade gatan utanför.

— En välsignad morgon, Eleazar frände, hälsade Amram.

— Kan inte säga, svarade köpmannen vresigt. Nil har stannat och börjar sjunka, det är dåliga tider.

— Dåliga tider följas av goda tider, så förstod vår fader Abraham; och när Josef Jakobs son motsåg de sju magra åren, rådde han Farao samla i ladorna...

— Det må så vara, men det är glömt och gömt!

— Ja, du har också glömt löftet, Herrens löfte till sin vän Abraham...

— Det där om Kanans land? Det har vi väntat på i fyra hundra år, och nu äro i dess ställe Abrahams barn vordna trälar...

— Abraham trodde i ont och gott, i lust och nöd, och det vart honom räknat till rättfärdighet.

— Jag tror inte alls, avbröt Eleazar. Jo, jag tror att det går baklänges, och att jag får stänga boden om det blir missväxt...

Amram gick vidare, bedrövad, och kom till torget, där han köpte sig ett durrhabröd, ett stycke ål och några lökar.

När säljerskan mottog slanten, spottade hon på den, och Amram gjorde detsamma när han fick tillbaka vid växeln.

— Spottar du på slanten, hebré? fräste mångelskan.

— Man tar landets seder! genmälde Amram.

— Svarar du, orena hund?

— På tal svarar jag; men ej på okvädinsord.

Hebréern gick vidare, ty folket hade skockat sig. Han mötte barberaren Enoch, och de hälsade med ett tecken som främlingarna uppfunnit, och vilket betydde: Vi tro på Abrahams löfte, och vänta tåliga i hoppet.

Amram uppnådde slutligen tempelplatsen, passerade sfinxernas allé och stod framför en liten port på vänstra pylonen. Han slog sju slag med handen och en tjänare visade sig, tog Amram vid armen och förde honom in. En ung präst band för hans ögon med en bindel; och sedan ebenistens påse blivit undersökt, fattades han vid handen och leddes in i templet. Ibland gick det uppför trappor, ibland nedför; stundom rakt fram. Man väjde för pelare och det hördes sorl av vatten; det luktade fukt en gång, en annan gång rökelse.

Slutligen stannade man, och bindeln togs från

Amrams ögon. Han befann sig i en liten kammare med målade väggar, några bänkar och ett skåp. En dörr rikt snidad av ebenholtz och inlagd med elfenben skilde kammaren från en större sal, som på en sida öppnade sig med en bred trappa ut till en terrass åt öster.

Prästen lämnade Amram ensam sedan han visat honom att dörren skulle lagas och med en lätt förstådd gest ålagt honom tystnad och tystlåtenhet.

När Amram blev allena och för första gången befann sig inom de heliga murarna, vilka icke kunde ingiva en hebré någon vördnad, betogs han dock av en viss fasa för allt det hemlighetsfulla, han sedan ungdomen hört berättas; och för att undgå fruktan för det okända beslöt han att tillfredsställa sin nyfikenhet, med risk att bli tillbakavisad om han mötte någon.

För syns skull tog han en finhyvel i sin hand, när han trädde ut i stora salen.

Det var ett mycket stort rum med en fontän av rosengranit mitt på golvet och med en obelisk nerpålad i bassängen. Väggarna voro målade med figurer i enkla färger, mest i röd ockra, gult och svart.

Han sköt av sig sandalerna och gick vidare in i ett galleri, där mumiekistor stodo resta mot väggarna.

Därpå inträdde han i ett kupolrum, vars valv var bemålat med norra stjärnhimmelens stora konstellationer. Mitt under densamma stod ett bord, på vilket låg en halv sfär tecknad med kartlika teckningar. Vid fönstret till samma rum stod åter ett bord med en modell av den största pyramiden, uppställd på ett lantmätarbräde med en utlagd skala,

och därinvid stod en alidad, ett instrument för mätande av vinklar.

Här syntes ingen utgång, men efter något sökande fann den oinvigde en trappa av akasiaträ, som vindlade sig upp ini ett trätorn. Amram steg och steg, men när han såg ut genom en glugg, fann han sig alltjämt i nivå med kupolsalens tak. Men han steg vidare; och när han räknat ytterligare hundra steg uppåt och såg ut genom en glugg, fann han sig i jämnhöjd med golvet i kupolsalen.

I detsamma öppnades en bräddörr och en äldre man i något prästerlig skrud mottog Amram med en hälsning som på en bekant väntad förman; men då han såg en främmande studsade han; och de båda männen betraktade varandra länge, innan de kunde komma till orda.

Amram, såsom befinnande sig i den ofördelaktiga ställningen av överraskad, skred först till tungans strider:

— Ruben, känner du mig? Din ungdoms vän och frände av löftet?

— Amram, Jochebeths make, Kehats son! ja, jag känner dig!

— Och du här? Sedan du för trettio år sedan försvann från min synkrets.

— Och du?

— Jag är kallad att laga en dörr, det är allt; och som jag lämnades ensam, ville jag se mig omkring.

— Jag är skrivare vid högskolan...

— Och offrar åt främmande gudar?

— Nej, jag offrar icke, Amram, och jag har bevarat tron på löftet, Amram. Jag inträdde i detta

hus för att få del av de vises hemligheter och inifrån kunna öppna fästet, som håller Israel i fångenskap.

— Hemligheterna? Varför skall det högsta vara hemligt?

— Därför att folket endast fattar det låga.

— Icke tron I själva på dessa djur, I kallen heliga?

— Nej, de äro endast symboler. Synliga tecken, för att åskådliggöra det osynliga. Vi präster och lärda dyrka den Ende, den fördolde, under dess synliga gestalt: Solen, livgivaren och uppehållaren. — Du minns i vår barndom, då faraonen Amenophis den fjärde med våld avskaffade de gamle gudarna och de heliga djurens dyrkan. Han flyttade från Thebe längre nedåt floden, och förkunnade läran om en gud. Vet du var han fick den läran? Från Israel, som efter Josefs gifte med den förnäme Onprästens dotter Anset förökade sig och äktade döttrar ända uppifrån faraonernas släkter. Men efter Amenophis' död återställdes allt, residenset flyttades tillbaka till Thebe, de gamla gudarna togos igen, allt för folkets skull.

— Och I fortfaren att dyrka den Ende, den Fördolde, den Evige?

— Vi göra så!

— Är då eder gud densamme som Abrahams, Isaks och Jakobs gud?

— Sannolikt, då det väl endast gives en!

— Sällsamt är det! Men vi förföljen I då hebréerna?

— Främmande folk pläga icke älska varandra. Du vet att vår Farao nyss bekrigat syrierna... Chetafolket.

— I landet Kanan och omnejd, våra fäders land

och löftets! Ser du, Herren Zebaoth, vår Gud, sänder honom att röja väg för vårt folk.

— Tror du ännu på löftet?

— Så visst som Herren lever! Och mig är sagt att tiden snart är fullbordad, då vi skola vandra ut ur träldomen och in i det lovade landet!

Skrivaren svarade ej, men hans anlete uttryckte både tvivel om Amrams uppgift och en visshet om något helt annat, som skulle snart inträffa.

Amram, som icke ville rubbas i sin tro av några nya upplysningar, kastade sig ur samtalet och ordade om annat, likgiltigt.

— Det var en sällsam trappa.

— En hiss är det och ingen trappa.

Amram kastade en blick uppåt kupoltaket och fann en ny hake som kunde hålla fast i samtalet han ej ville släppa:

— Är detta himlen? frågade han.

— Det är himlen.

— Och dess hemligheter?

— Stor sak med hemligheterna! För var och en, som kan fatta dem, äro de tillgängliga.

— Säg dem i få ord!

— Stjärnkunskapen är icke mitt område, och litet vet jag, men likafullt och i få ord. Valvet, som hänger, är himlen, brädan, där ligger på bordet, är jorden. Nu säga de vise så: I begynnelsen vilade jorden, Sibu, och himlen, Nuit, vid varandras sida. Det är uttytt: De voro ett! Men luftens och solljusets gudom Shu, lyftade himlen och satte den till ett valv över jorden. De fasta stjärnbilderna, vi känna, utgöra sålunda likasom ett avtryck, ett vaxsigill av jorden, och genom att läsa i stjärnorna kunna de lärde ut-

forska vår jords okända trakter. Se nu sålunda de stjärnbilder, du känner. I norr den stora Björninnan, i söder, en viss årstid, Jägaren (Orion) med dess fyra stjärnor i fyrkant och dess tre mitt i. Dessa tre kalla vi Hebréer Jakobs stav, och genom den översta av dessa går himmelslikaren eller ekvatorn, vilken motsvarar jordlikaren, där vår Nil tros hava sina källor. Nu känner du också den oss så kära stjärnbilden Floden (Nil). Se hur den här flyter från Jägaren (Orion), böjer sig på himlen i lika många bukter som den gör här på jorden. Alltså: Den som vill veta jordens förborgade hemligheter, skall lära dem av himlen. — Våra lärda känna endast de länder, som ligga mot solens uppgång, men de trakter, som vila under Stora Björninnan i norr, äro oss okända, likasom de länder, vilka äro belägna mot solens nedgång. Men det synes som Björninnans trakter äro ämnade till stora uppgifter. Fyra och tre är dess tal liksom Jägarens. Tre är det gudomliga i dess attributer, fyra är det fullkomliga i möjligheten, tre och fyra bilda det underbara talet sju.

Åt gudarna offras i uddatalet, tre, åt människor i jämnatalet, fyra. Detta är ungefär vad jag i förbigående uppfattat av himmelens hemligheter. Vill du nu veta några av jordens motsvarigheter, så låt oss betrakta våra faraongravar, vilka, utom det synliga ändamålet att vara gravar, även äga en hemlig uppgift, eller den att gömma i tal och mått vad de vise kunnat utforska, rörande Sibu och Nuits inbördes förhållanden. — Först detta: Faraongraven eller pyramiden opererar med talen fyra och tre; grundytan med fyra, sidorna med tre, vilket ju var en av himmelens hemligheter. Men den stora pyramidens

grundyta är 365 heliga alnar bred. Där har du det stora årets dagar 365. Men pyramidens tretaliga sida är 186 storalnar eller ett stadion. Där ser du varifrån vägmåttet är taget.

Mångfaldigar du bredden av grundytan med talet 500, som är ungefär dubbla bredden i storalnar, så får du en längd, vilken är lika med $\frac{1}{360}$ av hela den krets, solen vandrar på ett år, då 360 är lilla årets dagar. Denna längd motsvarar fyra tidsminuter, så att de invånare, vilka bo en grad vi kalla väster om oss, få se solen gå upp fyra tidsminuter senare än vi... Mera minnes jag inte om tal och mått; vill du veta vidare, till exempel, varför pyramidens sidor luta 51 grader, så får du fråga stjärnkunnige. Nedgången till gravkammaren lutar däremot 27 grader, vilket motsvarar skillnaden mellan världsaxelns och jordaxelns lutning.

Amram hade följt med särskild uppmärksamhet den lärde skrivarens tolkning av faraongravarna, och när Ruben nämnde tal, lystrade hans åhörare och blundade som om han ville lägga något på minnet. Slutligen fattade han i, och tog själv ordet:

— Du nämnde sist 27 grader. Väl! Detta är icke världsaxelns lutning, utan mjölkvägens (vintergatans) medelpunkt, som sannolikt är den egentliga världsaxeln, och ligger 27 grader norr om ekvatorn; under det jordaxelns lutning är 23 grader, mot solbanan. Men du glömde den tredje pyramiden, Menkheres', vars grundyta har bredden 107 storalnar. Detta tal 107 återfinnes i världsalltet tre gånger eller fem. Ty 107 solar rymmas mellan jorden och solen; 107 är planeten Venus' avstånd från solen; 107 är

Jupiters avstånd från solen, uttryckta i enheter eller deras mångfald.

Ruben studsade.

— Var? Var har du fått detta? Här låter du mig stå och spela din narr. Var har du lärt detta?

— Av våra äldste och vise, som bevarat minnena från hemlandet Ur i Kaldéen. I förakten Assur, I män av Egypten, som tron att Nil är jordens medelpunkt. Men det finns många medelpunkter i det oändliga. Bortom Assur vid Eufrat och Tigris finns ett annat land vid en annan flod, och det landet heter Sju-flodernas-land, emedan deras flod också löper ut i sju armar liksom Nil.

— Nil har sju armar. Du har rätt, liksom den sjuarmade ljusastaken...

— Vilken betyder världens ljus, vilket skall lysa från varje land, där en flod klyver sig att gå ut i världshavet. Floderna, ser du, äro jordens blodkärl, och liksom dessa föra omväxlande blått blod och rött, så har vårt land sin blå Nil och sin blodröda. Den blå är giftig som det mörka blodet, och den röda är fruktbärande, livgivande som det röda blodet. Så har allt skapat sina motsvarigheter ovan i himlen och nere på jorden, ty alltet är ett, och alltets herre är en, en och densamme!

Ruben teg och lyssnade:

— Tala mera! sade han slutligen.

Amram fortfor alltså:

— Faraongravarna äro också vuxna ur jorden, på vilken de vila. Den första eller stora är danad efter förebilden av havets salt, när detta löpnar i solens värme; och kunde du genom en daggdroppe se en saltsten inuti, så funne du den vara upp-

byggd av en oändlig mängd kvaderstenar liksom stora pyramiden. Men om du låter alunlut löpna till sten, skall du se ett helt fält av pyramider. Alun är lerans salt. Där har du jordens salt och havets!

Men det finns ett andra slags pyramider, de toppstubbade. Det är svavlets urform när det växer ur kalken. Nu ha vi vatten, jord och kalk med dess eldsten. Dock, det gives ett tredje slags pyramider, de kantstubbade, vilka likna den löpnade kiselns eller bergkristallens. Där har du berggrunden. Nu skall man vid nogare granskning av nilslammet återfinna alla dessa former och urämnen: leran, saltet, svavlet och kiseln; därför är Nil jordens blod; och bergen äro köttet, icke benen.

Ruben, vilken numera kallades Phator, hade betraktat Amram med fasa och beundran, och först när denne hade tystnat, öppnade Ruben sin mun åter:

— Du är icke ebenist och schatullmakare, du är icke Amram.

— Jag är visserligen ebenist och snickare, men jag är även av Israels prästadöme. Jag är Kehats son, som var Levis son, vilken var Jakobs, som var Isaks son, Abrahams son. Jag är Levit och Jochebeths make. Mirjam och Aron äro mina födda barn, det ofödda väntar jag. — Nu återgår jag till mitt arbete, ledsaga mig!

Phator gick före, men tog en annan väg än den som Amram kommit.

När de gingo förbi en öppen dörr, vettande åt en stor sal med bokhyllor, stannade Amram nyfiken och ville stiga in för att se på de många böckerna. Men Phator höll honom tillbaka vid rocken.

— Gå icke dit! Där är idel försåt och snaror.

Bokvårdaren sitter mitt i salen fördold och vaktar avundsjukt på skatterna. Han har låtit lägga golvet av torra vidjor som skrika, när man träder på dem. Han hör om någon smyger sig in, och han hör om någon skrivare besöker de förbjudna böckerna — det är en trollkarl! — Han har hört oss, och... han trevar! Känner du ej som en kall ormtunga rörde vid din kind, din panna, dina ögonlock?

— I sanning!

— Det är han som sträcker ut sin själs finger, liksom vi vår arm; men nu skär jag av hans trevare som vill undersöka oss!

Han tog fram en kniv och gjorde ett snitt i luften framför dem båda.

Amram erfor en känsla av värme, och i detsamma såg han en stor skolopender vrida sig i dödskamp på golvet.

— Ni övar svartkonst här? sade han.

— Visste du ej?

— Jag hoppades dock, icke!

I detsamma föreföll det som om väggen öppnades och en våt mur av nilslamm visade sig, där krokodiler och ormar lindade sig om varandra under det en flodhäst trampade hotande med framfötterna.

Amram blev förskräckt, men Phator tog upp en amulett i form av en skarabé, och med denna som en sköld gick han mitt igenom fasorna, vilka upplöste sig som rök, under det Amram följde honom.

— Han förvänder synen bara, den svarte mannen, sade Phator.

Och när han fläktade med handen, dunstade hela synen bort.

Nu stodo de åter i första salen, och visande på nilmätaren, sade Amram:

— Hungersnöd!

— Finns intet tvivel; därför skola alla överflödiga munnar stoppas till...

— V...

Phator hade försagt sig, och märkte det.

— Jag menar, fortfor han, att Farao måste vara betänkt på att skaffa säd.

— Han behövde en Josef nu.

— Till vad? föll Phator in, häftigare än han ville. Vet du ej att Josef Jakobs son gjorde egyptierna livegna under Farao? Era urkunder, våra urkunder förtälja att han tog böndernas land i pant för hjälpen under de sju magra åren, och att därigenom Farao blev ensam ägare av Egyptens jord.

— Du är icke Ruben, du är Phator, den egyptiske mannen, ty vore du av Israel, hade du icke talat så! — Må våra vägar skiljas! — Nu går jag till mitt arbete!

Amram började lägga hand vid dörren, och Phator gled ut i pelarnas skuggor och försvann. Men Amram såg på hans skjutande rygg, att han bar på onda anslag.

*

När Amram kom hem om kvällen, hade hans hustru fött ett gossebarn. Det var likt andra starka barn, men skrek icke; och det sveptes i linnekläder efter badet, samt lades i hyddans mörkaste vrå.

Följande morgon före solen gick Amram åter till arbete i Solens tempel, samt leddes med förbundna ögon till kammaren, varpå han lämnades ensam utan

några råd eller varningar rörande det uppförande, han ägde att iakttaga. Denna sorglöshet föreföll honom som likgiltighet och tydde på allmän slapphet i tempeltjänsten. Därför gick han ut i pelarsalen; såg med oro på nilmätaren hur vattnet sjunkit. Alltså intet hopp om de femton alnarna som jorden krävde för årets gröda. Han gick vidare ut på terrassen mot solens uppgång, kom in under en öppen pelargång. Men innan han gick längre, vidtog han det försiktighetsmåttet att släppa små lappar av papyrus såsom vägvisare på återfärden.

Han gick över gårdar trånga som brunnar, men aktade sig för trappor varnad av gårdagens erfarenhet.

Slutligen befann han sig i en pelarskog, där trädkronorna utgjordes av lotusknoppar, och när han lyssnade, strök där fram som en svag sång av barnröster uppifrån taket. När han lade örat till en pelare hörde han det starkare, som klingande musik av sister och harpa. Det var ju solen, visste han, som redan värmt på takstenarna och just nu skulle gå upp.

Han tog några steg framåt, och på en gång öppnade sig en terrass med ett offeraltare. Terrassen sänkte sig med sfinx-trappa nedåt floden, och hela dalsänkan vidgade sig, begränsad i öster av bergskedjan mot Röda havet. Vid altaret stod en präst i vita linnekläder med purpursömmar. Han hade armarna lyftade rätt upp mot himlen och stod så orörlig. Händerna voro alldeles vita, då blodet sjunkit ned i armarna, och den gamle mannens ansikte tycktes spännas av den kraft, han hämtade uppifrån med händerna. Ibland ryckte det i kroppen som om ström-

mar av eld ilat igenom honom. Han var tyst och skådade mot öster.

Då sköt en glänsande kant av solskivan upp från bergskammen, och prästens vita händer blevo genomskinligt rosenröda liksom hans ansikte. Och han öppnade sin mun och talade:

— Solgud, Strålglansens härskare, var prisad om morgonen, när Du går upp, och om aftonen, när Du går ned! Jag åkallar Dig, evighetens herre, Du bägge horizonternas sol, Du skapare, som har skapat Dig själv. Alla gudarna jubla högt, när de skåda Dig, himmelens konung; jag blir ung på nytt när jag ser Din skönhet. Hell Dig, när Du går till livets land, Du gudarnas fader!

Han tystnade och blev stående med armarna sträckta framåt mot solen som om han söge värme ur densamma.

Då hördes borta i pelarskogen ett slammer av vapen som genast upphörde, och strax därpå syntes en reslig man, skägglös, klädd i guld och purpur. Hans gång var ljudlös som panterns, och han föreföll sväva fram över det blanka golvet, som speglade hans bild, vilken följde honom, en ljus skugga och på vilken han trampade sig fram. När han kommit ut på terrassen, gav solen honom en mörk jätteskugga, vilken låg som en matta efter honom.

— Redan i bön du visaste bland vise, hälsade Farao översteprästen.

— Min härskare har kallat mig, din tjänare har lytt. Min härskare har återvänt till sitt land efter långa och ärorika segertåg i fjärran främmande trakter; din tjänare hälsar Farao på sitt ansikte.

Farao satte sig på en tronstol med ansiktet mot

den uppgående solen, och började tala såsom den där vill utreda sina tankar:

— Mina vagnar hava rullat över Syriens röda jord; mina hästar hava trampat Babylons och Ninives härgator; jag gick över Eufrat och Tigris, och landet mellan de två älvarna; jag kom till de fem flodernas land och såg de sju i fjärran, där Silkeslandet tar vid för att sträcka sig till solens uppgång; jag vände på mina spår och styrde kosan norrut mot Skythien och Kolchis. — Vart jag gick hörde jag sorl och såg rörelse. Folken hade vaknat; i templen siades om gudarnas återkomst, ty människorna hade varit lämnade att sköta sina värv och styra sina öden, men de hade skött dem illa. Rätt var blivet orätt och sanning lögn; hela jorden suckade efter förlossning. Slutligen nådde bönerna fram till tronen, till allförbarmarens tron. Och nu förkunna de vise, de milde, de helige på alla tungomål det glada budskapet: gudarna återkomma! Återkomma att hjälpa människobarnen ordna och reda, där de förvirrat; stifta lag och hävda rätt. Detta budskap bringar jag hem som segerbyte, och du visaste bland vise skall först mottaga det av din härskare!

— Du hör, herre Farao, vad som talas över hela jordens krets, ditt öga skådar vidare än himlens stjärnor, ser längre än solens öga!

— Likväl — vad gudarna givit mig att höra i drömmen har mitt öra fattat, men mitt förstånd ej. Tyd mig drömmen!

— Säg den, härskare!

— Intet såg jag, men jag hörde en röst, då sömnen släckt mitt ögas ljus. Och den talade i mörkret och sade: »Den röda jorden skall spridas

över all världens länder, men den svarta skall rinna ut som sanden i havet.»

— Svår är icke min härskares dröm att tyda, men gott bådar den icke.

— Tyd den!

— Väl! — Den röda jorden är Syrien, det vet du, herre; Syrien, där det usla Chetafolket bor, är hebréernas arvland, Kanan. Den svarta jorden är Nils, egyptens, ditt land, herre!

— Återigen hebréerna, alltid hebréerna. Århundraden ha flytt sedan detta folk invandrade i vårt land. De ha förökat sig utan att oroa oss. Jag älskar dem ej, hatar dem icke heller; men från nu fruktar jag dem. Arbeta ha de fått, nu sist tyngre än förr, men de knota icke; tåliga äro de, som om de väntade något visst, det komma skall.

— Släpp dem lösa, herre!

— Nej, då gå de att grunda eget rike.

— Släpp dem!

— Nej, jag vill förgöra dem!

— Släpp dem!

— Förvisso, jag vill förgöra dem!

— Men drömmen, herre?

— Den tyder jag som en varning och en maning.

— Icke som en förutsägelse av det kommande oundvikliga?

— Nej, som en varning och en maning!

— Rör icke vid det folket, herre, ty deras gud är starkare än vår!

— Deras gud är de kaldéers. Må våra gudar strida! — Jag har talat, du har hört; jag tillägger intet och tar intet ifrån.

— Herre, du ser en sol på himmelen och du

tror att den lyser över alla folk; tror du ej att Himmelens Herre är en och densamme, som råder över alla folkens öden?

— Det borde så vara! Men över detta land har Himmelens Herre satt mig till styresman, och nu styr jag.

— Du styr, herre, men du råder icke över vind och väder, du kan icke höja Nils vatten med en tum, och du kan icke hindra att vi åter få missväxt i år.

— Missväxt? Vad säger nilmätaren?

— Herre, solen har gått i Vågens tecken, och vattnet sjunker redan. Det är hungersnöden!

— Då skall jag utrota alla onyttiga och främmande munnar, som taga brödet ifrån landets barn. Jag vill förgöra hebréerna.

— Släpp dem, herre!

— Jag vill kalla jordemödrarna och låta förgöra alla gossebarn som födas av hebreisk kvinna. Jag har talat; nu handlar jag!

Farao sprang upp från stolen och gick, fortare än han kommit, och Amram återvände på sina spår, men fann icke mer än en liten papyrusflik.

Då stannade han och fruktade sig svårligen, ty han kunde icke finna sin väg.

Solen hade stigit och det spelade icke mer i pelarskogen, utan där var nedtyst. Men efter att ha lyssnat en stund, började Amram förnimma denna förtätade tystnad som en lyssnande ger ifrån sig, eller som barn när de göra något olovligt och icke vilja röja sig. Han kände att någon fanns i närheten och att denne ville vara dold, men dock riktade sina tankar på honom.

För att få visshet, gick Amram åt det håll där

tystnaden stod tjockast. Och se, bakom en pelare stod Phator, vilken icke visade en skymt av förlägenhet, utan endast sträckte ut sin öppna hand, i vilken någo hopsamlade alla papyruslappar, dem Amram strött ut.

— Du skall icke lägga papperslappar på golvet, sade Phator med ett obeskrivligt leende. Ja, bliv icke vred, jag vill dig bara väl! Ty nu skall du följa mig, och icke återvända till ditt arbete, som endast var en snara, ty man står dig efter livet. Du skall återvända till ditt hem, och sörja för ditt nyfödda barn, att det icke blir ombringat! — Ser du att Ruben-Phator är en sann Israelit, fastän du icke trodde honom!

Och Amram följde och kom ut, och kom hem.

*

Jochebeth gick i Faraos trädgård och vattnade pumporna. Hon gick med sitt ämbar mellan vattenporten åt älven och pumplanden, fram och åter. Men ibland gick hon ut genom porten och blev borta en stund.

Mirjam, dottern, kvistade vinstockarna vid trädgårdsmuren men syntes mera fästa sin uppmärksamhet åt stora gången, som ledde upp till prinsessornas sommarpalats. Hennes huvud rörde sig som palmträdets löv, när vinden drar fram, hit och dit, mellan vattenporten och stora gången, under det händerna utförde arbetet. När modren dröjde, gick hon ifrån muren ner åt porten, och ut på den låga stranden, där säven gungade för en svag sydlig vind. En öknens stenskvätta satt på en strandsten och vippade med

stjärten, flaxade med vingarna som om hon ville visa något, hon spejat ut; och hon snattrade och skvallrade om något ovanligt ini säven. Högt uppe i luften svävade en glada i skruvlinjer med huvudet mot marken spejande.

Mirjam bröt lotusknoppar och kastade efter stenskvättan, som flyttade sig ett stycke framåt men alltjämt pekande med näbben inåt säven.

Flickan skörtade sig, steg ut i vattnet, och ini papyrusskogen såg hon modren stå i till midjan, och lutande sig över en sävkorg gav hon ett litet barn sitt vänstra bröst.

— Moder! viskade Mirjam, Faraos dotter nalkas; hon kommer för att bada i älven.

— Herre, Israels gud, förbarma dig över mitt barn.

— Har du givit pilten dricka nog, så skynda dig, kom!

Modren böjde sig över barnet som ett valv; hennes hår hängde över som ett myggtjäll, och tvenne tårar föllo från hennes ögon ner på den lilles sträckta händer. Så reste sig modren, stack en söt dadel i barnets mun, lade sakta igen locket, mumlade en välsignelse och steg upp ur vattnet.

En svag bris från land kom säven att gunga och vattnet krusade sig.

— Korgen flyter, sade hon, men älven rör sig framåt, den är röd av blod och tjock som yst! Herre, Israels gud, förbarma dig!

— Det skall han, svarade Mirjam, så som han förbarmat sig över vår fader Abraham, vilken fick löftet därför att han lydde och trodde: »I din säd skall allt folk på jorden välsignat varda.»

— Och nu slår han allt förstfött...

— Din son icke!

— Ännu icke!

— Bed och hoppas!

— Vad? Att älvens odjur icke skall äta honom, att älvens böljor icke skola sluka honom, att Faraos bödlar icke skola dräpa honom. Det är hoppet!

— Löftet är för mer, och det lever: »Din säd skall besitta sina fienders portar!»

— Och så flydde Amram din fader...

— Till Ramses och Pithom där vårt folk trälar vid bygget; dit gick han att varna och mana! Väl gjorde han! — — Tyst, Faraos dotter kommer!

— Icke kan hon bada i våra barns blod.

— Hon kommer likafullt! Men hon är de fattige hebréers vän, frukta dig intet!

— Hon är sin faders dotter!

— De egypter äro våra syskonbarn, Hams avkomma äro de, Sems vi! Sem och Ham voro bröder!

— Men Ham vart förbannad av sin fader Noak, och Kanaan var hans son.

— Men Noak sade: Lovad vare Herren, Sems gud, och Kanaan vare hans träl. Hörde du? Sem fick löftet, och Sems äro vi.

— Herre Zebaoth, statt oss bi, korgen driver med vinden! Den driver mot badtjället, och gamen däruppe i luften...

— Det är en glada, mor!

Jochebeth sprang fram och åter på stranden som en övergiven hund, hon slog sitt bröst och hon grät stora tunga tårar.

Steg och röster hördes.

— Faraos dotter är inpå oss.

— Herren Israels gud är över oss.

De båda kvinnorna stucko sig undan i vassen och Faraos dotter syntes med slavinnorna i vattenporten.

Hon gick ut på bron till badhuset som var ett tjäll av färgat kamelhår, sammanhållet av pålar i älvbotten.

Men korgen drev ner mot bron och väckte prinsessans nyfikenhet. Hon stannade och väntade. Jochebeth och Mirjam kunde för vindens skull icke höra vad hon sade, men de sågo på hennes lugna rörelser att hon väntade en förströelse av flodens sällsamma gåva.

Nu skickade hon en slavinna till stranden. Denna sprang och bröt ett långt rör, som hon överlämnade till sin härskarinna. Denna fiskade nu efter korgen och fick honom intill bron. Hon böjde sig ner, föll på knä. Nu öppnade hon locket — Jochebeth såg de två små armarna sträckas — prinsessan skrattade högt och vände sig till kvinnorna; hon sade något som uttryckte glädje, och så lyfte hon upp barnet, som genast kröp till hennes jungfrubarm och trevade i det vita linnet. Då kysste prinsessan det lilla barnet och tryckte det mot sitt bröst, reste sig och vände om emot stranden.

Mirjam, som nu förlorat all fruktan, gick fram och kastade sig på sitt ansikte.

— Ser du, jag har fått ett litet barn, Mirjam, sade prinsessan som hette Temma. Jag har fått det av Nil, och därför är det ett gudabarn. Men nu skall du skaffa en amma.

— Var skall jag finna en sådan, höga härskarinna?

— Sök! Men innan kvälln skall du ha funnit! Glöm dock ej att det är mitt barn, efter jag har tagit honom ur vattnet. Nu gav jag honom namn, och Mose skall han heta. Och jag skall fostra honom, att han må bli en man efter vårt sinne! Gå i frid och sök mig en amma!

Faraos dotter gick med barnet upp till palatset, men Mirjam sökte sin moder i säven, där hon hört vad Faraos dotter sagt och beslutat.

— Moder, Faraos dotter skall fostra Amrams och Jochebeths son! Hans barn skola träla åt Sems. Lovad vare Herren, Sems gud! — Nu tror du löftet, moder!

— Nu tror jag, och lovad vare Gud för hans stora barmhärtighet!

Hemicykeln i Athen.

Efter en varm dag började solen sänka sig, och torget låg redan i skugga. Skuggan höjde sig och steg upp för Akropolisborgen, där Pallas' sköld ännu lyste som stadens skyddsvapen.

Utanför den brokiga pelargången syntes en grupp av män samlade framför den vita marmorsoffan, hemicykeln, där de syntes vänta någon för att få sätta sig. Där funnos ståtliga män, och sköna, men där var även en ovanligt ful, kring vilken de andra dock syntes trängas. Hans ansikte kunde vara slavens eller satyrens, och det fanns athenare som i det anletet läste alla laster och brott, vartill den fule mannen skall ha svarat: Tänk då vad Sokrates haft att strida emot, förty han är varken lastbar eller brottsling!

Det var nämligen Sokrates, känd av hela Athens befolkning som en särling den där filosoferade på gator och torg, på krogar och jungfruhus. Han skydde intet sällskap; umgicks med stadens överhuvud Perikles lika intimt som med den liderlige Alkibiades; han satt till bords med krämare och hantverkare, drack med sjömän i Piräus och bodde själv med sin familj i förstaden Kerameikos. När man frågade varför Sokrates alltid var ute, svarade hans vänner, att »han hade tråkigt hemma». Och frågade hans bättre

vänner huru han kunde umgås med sjömän och tullkarlar, svarade Sokrates själv: »Det är ju människor!»

Emellertid, vid filosofens sida, och när han satt, bakom hans stol, höll sig en yngling, utmärkt genom sin breda panna. Det var hans bästa lärjunge, som egentligen hette Aristokles, men just för pannans skull bar öknamnet Platon. Ävlandes med denne, nästan svartsjukt, att få visa sig i mästarens närhet, stod den sköne, fåfänge Alkibiades. Näst intill syntes den reslige, bistre Euripides, tragöden. Med ryggen vänd åt sällskapet och ritande i sanden, sluten inom sig, som om han alltid arbetade, stod Fidias, han som »skapat gudarna» åt Athen.

På brunnskaret satt en man med dinglande ben och alltid rörlig mun som om han slipade sin tunga till hugg och mothugg, pannan i rynkor, vissnad under ofruktbara tankemödor, ögonen som en orms lurande på rov. Det var sofisten, yrkesräsonnören Protagoras, som för några fikon eller ett par oboler kunde göra svart till vitt, men var tolererad i detta lysande sällskap, emedan han gav svar på tal, och han begagnades till att hålla samkvämet vid liv genom att hetsas på Sokrates, som dock alltid snärjde honom.

Slutligen kom den väntade. Det var statens överhuvud, som skulle ha varit konung, om icke konungavärdigheten var avskaffad. Hans yttre var kungligt, men hans uppträdande utan livvakt var borgarens. Han härskade också endast genom sina personliga egenskaper, klokhet, viljekraft, måttfullhet, besinning.

Efter hälsningarna, som antydde att man råkats förr på dagen, ty man hade tillsammans firat be-

frielsen från persern på Salamisfesten, satte sig sällskapet i den halvrundel av marmor som kallades hemicykeln.

När alla intagit sina platser, av hävd reserverade åt var en, uppstod en tystnad, ovanlig i denna krets som här brukade samlas i solnedgången liksom till en andlig måltid, utan bord och bägare, ett slags själarnas symposion, där utsvävningarna enligt Alkibiades endast voro intellektuella.

Alkibiades, den näst yngste, men bortskämde och påflugne, bröt först tystnaden.

— Vi ha firat Salamis, vår räddningsdag ifrån barbaren, perserkonungen, och vi äro trötta, ser jag.

— Icke så trötta, svarade nu Perikles, att vi förglömt vår vän Euripides' födelsedag, ty han såg dagen, som bekant, när solen lyste över slaget vid Salamis.

— Han skall få ett dryckesoffer när vi komma under tak, till bords, och vid bägarna, avböjde Alkibiades.

Sofisten på brunnskaret hade fått jämt så mycket garn att han kunde börja spinna:

— Huru veten I, började han, att lyckan ligger i friheten från perserkungen? Huru veten I att Salamis var en lyckodag för Hellas? Har icke Æschylos vår store beklagat och med deltagande skildrat persernas sorgedag?

»O Salamis, ack hur avskyvärt är mig ditt namn!
Och när på dig, Athen, jag tänker, suckar jag!»

— Hut, sofist, hut! avbröt Alkibiades.

Men Protagoras brynte näbb och gick på:

— Jag säger icke, att Salamis' namn är avsky-

värt, men Æschylos säger det, och jag är som bekant icke Æschylos. Jag har icke heller påstått att lyckan ligger i att tjäna perserkungen, jag har bara frågat, och den som frågar, påstår ingenting. Icke sant, Sokrates?

Mästaren redde i sitt långa skägg med fingrarna och svarade:

— Det givs direkta påståenden och indirekta; en fråga kan vara ett indirekt och lömskt påstående. Protagoras gjorde ett lömskt påstående med sin fråga.

— Bra, Sokrates! halvskrek Alkibiades, som ville elda på.

Perikles tog fatt ordet:

— Protagoras har således påstått att I skulle vara lyckligare under perserkungen. Vad skall man göra med en sådan man?

— Kasta honom baklänges i brunnen! skrek Alkibiades.

— Jag vädjar! protesterade sofisten.

— Till pöbeln! där får du alltid rätt! klippte Alkibiades.

— Man säger icke pöbeln när man är demokrat, Alkibiades; och man citerar icke Æschylos, när Euripides är närvarande. När Fidias sitter här, talar man heldre om hans Parthenon och hans Athena, vars peplos nu förgylles av den sjunkande solen. Artighet är sällskapslivets krydda.

Sålunda sökte Perikles föra samtalet i nya spår, men sofisten släppte icke bettet:

— Om Fidias', sade han, om Fidias' athenastod behöver låna sitt guld av solen, så kan detta bevisa, att det av staten beviljade guldet icke räckt

till, och att alltså en brist uppstått. Icke sant, Sokrates?

Mästaren tystade oviljans sorl med sin utsträckta hand och talade:

— Det skulle först bevisas att Fidias' bildstod behöver låna guld av solen. Men som det är obevisat, förfaller hela talet om guldbristen. För övrigt kan man icke låna guld av solen — det är alltså bara prat av Protagoras, och han förtjänar intet svar. — Skulle däremot Fidias vilja svara: När du har gjort Athena däruppe på Parthenon, har du gjort Athena då?

— Jag har gjort hennes bild! svarade Fidias.

— Rätt! Du har gjort hennes bild. Efter vilken förebild då?

— Efter min inre.

— Alltså icke efter en yttre? — Har du sett gudinnan med dina ögon?

— Icke med mina yttre ögon.

— Finns hon då, utom dig eller inom dig?

— Om ingen lyssnar på oss, skulle jag svara: hon finns icke utom mig, alltså finns hon icke.

Perikles avbröt:

— Statens gudar! — Vänner, tagen er i akt!

Men Sokrates fortfor:

— Du, Fidias, har även gjort Zeus i Olympia, alltså har han icke gjort dig!

— Statens gudar! Akten er, vänner! varnade Perikles.

— Hjälp, Protagoras, Sokrates stryper mig! klagade Fidias.

— Zeus har mig veterligt, svarade sofisten, icke skapat människan, utan det har Prometheus gjort.

Men Zeus gav den ofullkomliga människan tvenne oförgängliga gåvor: blygsel och rättskänsla.

— Då är icke Protagoras medskapad av Zeus, ty han saknar både blygsel och rättskänsla.

Det var Alkibiades, som gav igen, men nu fattades ordet av den tyste tragöden, Euripides.

— Tillåt mig tala både om Zeus och Prometheus; och finn icke oartigt, att jag anför min store lärare Æschylos då jag ordar om gudarna.

Men Perikles avbröt:

— Om icke mina ögon bedraga mig, såg jag ett par öron sticka upp bakom Hermesstoden, och dessa åsneöron kunna endast tillhöra den berömde garvaren.

— Kleon! inföll Alkibiades.

Men Euripides återtog ordet:

— Vad bryr mig garvarn, mig som icke rädes statens gudar? Dessa gudar, om vilkas undergång vår Æschylos redan längesen har siat. Säger icke hans Prometheus att olympiern skall störtas av hans son, den son som skall födas av en jungfru? Säger han icke, Sokrates?

— Helt visst: »En son den jungfrun föder, som mer stark än fadren blir.» Men vem han blir, och när han födas skall, det förtäljer han icke.

— Nåväl, jag tror att Zeus redan är i själatåget.

Återigen hördes Perikles' varnande stämma:

— Statens gudar. — Tyst, vänner! Kleon lyssnar!

— Jag, däremot, inföll Alkibiades, jag tror att Athen ligger för döden. Medan vi firat Salamis, ha spartanerna rest sig och härjat norrpå: Megaris, Lokris, Böotien och Phokis stå redan på Spartas sida.

— Det är kända saker, du berättar, avvärjde Perikles, men vi njuta stillestånd för ögonblicket, och vi ha satt tre hundra skepp i sjön. — Menar Sokrates att där är fara?

— I statens angelägenheter får jag icke blanda mig, men är Athen i fara, så tar jag sköld och lans som förr...

— När du räddade mitt liv vid Potidäa, ifogade Alkibiades.

— Nej, där är faran icke, inföll nu Euripides; icke i Sparta ligger den, men här hemma. Demagogerna ha rört i träsket, och därför ha vi pesten på agoran och pesten i Piræus.

— Pesten i Piræus är nog den värsta, sade Protagoras, icke sant, Alkibiades?

— Jo, ty där har jag mina bästa flickor. Mina flöjtblåserskor, som skola tjäna vid aftonens gästabud, har jag vid hamnen, men, vid Herakles, här fruktar ju ingen döden?

— Ingen fruktar, ingen önskar, svarade Sokrates, men har du andra flickor, skulle det höja glädjen.

— Euripides tycker inte om flickor, inföll Protagoras.

— Det lögst du, genmälde Euripides. Jag tycker om flickor, men inte om hustrur.

— Inte jag heller, jo om andras! tillspetsade Alkibiades.

— När Alkibiades var yngre tog han männen från hustrurna, nu tar han hustrurna från männen!

Perikles reste sig:

— Låtom oss gå till gästabudet och söka väggar kring våra samtal, väggar utan öron! — Stöd mig, Fidias, jag är trött!

Platon nalkades Sokrates.

— Mästare, låt mig bära din mantel, bad han.

— Det är min hederssyssla, gosse, avspisade Alkibiades.

— Har varit, invände Sokrates; nu är det Platons, bredskallens; kom ihåg det namnet. Han härstammar från Kodros, sista konungen, som gav sitt liv för att förlossa sitt folk. Platon är kungafödd!

— Och Alkibiades är av hjälteätt, alkmeonid, som hans morbror Perikles, ädelt sällskap!

— Men Fidias är av gudaätt, det är mera.

— Jag är sannolikt av titansläkt, inföll Protagoras, jag sade sannolikt, ty man vet överhuvud ingenting, knappast det. Inte sant, Sokrates?

— Du vet överhuvud ingenting, knappast vad du pratar!

Sällskapet tog vägen över heliga gatan och begav sig i flock till Dionysos-teatern, i vars närhet Alkibiades bodde.

*

Demagogen Kleon hade verkligen osedd lyssnat till samtalet, men det hade även en annan man gjort. Denne hade gul hy och svart helskägg, samt tycktes tillhöra hantverkarnas klass. När det lysande sällskapet avlägsnat sig, steg Kleon fram, lade sin hand på den okändes axel och sade:

— Du hörde hela samtalet?

— Väl gjorde jag, svarade denne.

— Då kan du vittna.

— Jag kan icke vittna, emedan jag är främling.

— Men du hörde lika fullt hur man smädade statens gudar.

— Jag är en syrier och känner blott den ende sanne guden. Edra gudar äro icke mina.

— Du är en hebré alltså, och heter —

— Jag är en israelit av Levi stam, och kallar mig nu Kartafilos.

— En fenicier alltså?

— Nej, en hebré. Mina förfäder kommo från landet Ur i Kaldéen, råkade sedan i träldom i Egypten, men fördes av Mose och Josua in i Kanans land, där vi voro mäktiga under egna konungar, David och Salomo.

— Känner icke!

— Men för två hundra år sedan förstördes vår stad Hierosolyma av den babyloniska Nebukadnezar, och vårt folk fördes i fångenskap till Babylon. När sedan det Babyloniska riket togs av perserkungen, råkade vi under persiskt övervälde och vi ha suckat under avkomlingar av eder Xerxes från Salamis, den vi kallat Ahaschverus.

— Edra fiender, våra fiender; alltså, gästvän, hur kom du hit?

— När assyriern första gången ville föra oss i fångenskap, flydde de som kunde, och de togo vägen åt Rhodos, Kreta, grekiska öarna, men av dem, som redan förts bort, skickades en del norrut till Medien. Mina förfäder gingo hit från Medien, och jag är en nykomling.

— Det du säger är mig endast dunkelt tal, men jag har hört ert folk prisas såsom trogna statens gudar.

— Gud! Det finns bara en den Ende och Sanne, som skapat himmel och jord och givit vårt folk löftet.

— Vilket löfte?

— Att våra släkter skola besitta jorden!

— Vid Herakles! Men början är icke lovande!

— Så är vår tro, och den har hållit oss uppe, under ökenvandring och fångenskap.

— Vill du vittna mot dessa gudsförsmädare?

— Nej, Kleon, förty I ären avgudadyrkare, men Sokrates och hans vänner tro icke på era avgudar, och det skall räknas dem till rättfärdighet. Ja, Sokrates synes mig snarare dyrka den Evige, Osynlige, vars namn icke får nämnas. Därför vittnar jag icke mot honom.

— Är du på den sidan? Gå då i frid, men tag dig väl till vara. Gå!

— Abrahams, Isaks och Jakobs gud skall bevara mig så länge jag och mitt hus bevarar hans rätter!

Kleon hade sett sin vän och yrkesbroder Anytos i pelargången, och därför släppte han den oböjlige hebréern, som i hast skyndade undan utåt Oljetorgets sykomorallé, där han försvann.

Anytos, garvaren och statsmannen, kom fram läsande högt ur ett skrivet tal, han ämnade hålla:

— »Athen eller Sparta; det är hela stridsfrågan . . .»

Kleon nalkades nyfiken och avbröt:

— Vad läser du, Anytos?

— Ett tal.

— Jag hörde't! Athen eller Sparta. Folkvälde eller fävälde! Folket det tyngsta, det odlande, det frambringande ligger nederst, på botten som guldet. Fänaden, drönarna, de rike, de förnäme, de lättaste flyta upp som spån och kork. Athen, det är folkväldet, har alltid varit, skall alltid bli. Sparta, det är fäväldet!

— Fåväldet menar du? Kleon!

— Nej, fä! Därför, Anytos, är Athen illa styrt, då Perikles, den rike mannen som skryter med kungliga anor, har kommit till väldet! Hur kan han känna med detta folket, då han aldrig varit därnere? Hur kan han se dem rätt däruppifrån? Han sitter på Parthenons gaveltak och ser athenarna som myror, under det de äro lejon med klippta klor och urtagna tänder. Vi, Anytos, födda därnere, uppfödda vid garvarebark och hundlort, vi förstå våra svettiga bröder, vi känna dem på lukten så att säga. Men lika drager lika åt sig; därför har Sparta fått en dragning åt Athen, åt Perikles och hans anhang. Perikles suger Sparta åt sig, och vi förgås...

Anytos, själv talare, älskade icke vältalighet från andras läppar, därför avklippte han tvärt:

— Perikles är sjuk.

— Är han sjuk?

— Ja, han har hetta i kroppen.

— Må tro? Kanske pesten?

— Kanske!

Detta inkast från Anytos hade korsat Kleons långrandiga tankegångar, och ett nytt hopp blixtrade:

— Och efter Perikles? sade han.

— Kleon, naturligtvis.

— Varför icke? Folkets man för folket, men inga filosofer eller histrioner. — Jaså, Perikles är sjuk. — Såå? — Hör du, Anytos, vem är Nikias?

— Det är en förnäm, som tror på orakel...

— Rör inte vid oraklen; jag tror visserligen inte på dem, men en stat fordrar för sitt bestånd en bestämd homogenitet i allt, i lagar, seder och religion. Därför håller jag på statens gudar — med tillbehör.

— Jag håller också på statens gudar — så länge folket håller på dem!

De båda vältalarna började trötta varandra, och Kleon ville komma i ensamheten för att ruva de ägg som Anytos värpt åt honom; därför kastade han åt sidan:

— Du sa att Nikias...

— Jag skall gå att bada, avbröt Anytos, annars får jag inte nattsömnen.

— Men Alkibiades, vem är det?

— Det är förrädaren Ephialtes som skall visa perserkonungen till Termopylä.

— Perserkonungen i öster, Sparta i söder...

— Macedonien i norr...

— Och i väster det nya Roma!

— I alla fyra väderstrecken fiender! Ve Athen!

— Ve Hellas!

*

Gästerna voro samlade hos Alkibiades, som avlägsnat sig genast vid framkomsten i det lovliga ärendet att hämta flöjtblåserskor. Som aftonen var varm hade man dukat i aulan eller gården, som var omgiven av korintiska pelargångar och upplyst av många lampor hängande mellan pelarna.

En lätt aftonmåltid var intagen, murgrönskransarna utdelade och bägarna framsatta.

Aspasia, det enda fruntimret, innehade hedersplatsen bredvid Perikles. Hon hade kommit först, ledsagad av sina slavar, och hon väntade otåligt att talarstriden skulle börja. Men Perikles var mörk och trött; Sokrates låg tyst på sin rygg och skå-

dade uppåt stjärnorna; Euripides tuggade på en trädsticka och var sur; Fidias knådade brödkulor som under hans hand togo djurformer; Protagoras viskade vid Platon, som höll sig bakom med en klädsam ungdomlig blygsamhet.

Men längst ner vid bordet satt skelettet, som fått en krans av rosor kring den vita pannan. För att utplåna det hemska i den objudna gästens närvaro, hade Alkibiades stuckit en lök mellan dess framtänder och placerat en asfodeloslilja i dess ena hand och på vilken skelettet syntes lukta.

När tystnaden slutligen blev tryckande, ryckte Perikles upp sig ur sin lojhet, och öppnade samtalet.

— Jag vill, började han, i all sämja och utan att väcka strid, framställa den ofta uppkastade frågan om Euripides' påstådda kvinnohat. Vad säger Protagoras?

— Vår vän Euripides har varit gift tre gånger och haft barn alla gånger; han kan således icke vara kvinnohatare. Inte sant, Sokrates?

— Euripides, svarade Sokrates, Euripides älskar Aspasia som vi alla, och kan därför icke vara kvinnohatare; han älskar, med Perikles' goda minne, Aspasias själsskönhet, och är därför icke kvinnohatare. Om Aspasias kropp är icke mycket gott att säga, och den kommer oss icke vid! Är Aspasia skön, Fidias?

— Aspasia är icke skön, men hennes själ är skön och god; icke sant, Perikles?

— Aspasia är min väninna och vårt barns moder; Aspasia är en vis, ty hon äger blygsel och rättskänsla, självkännedom och besinning; Aspasia är klok, ty hon tiger när vise män tala. Men Aspasia

kan få vise män att tala vist, när hon hör på dem; ty hon hjälper dem att föda tankar, icke likt jordemodren Sokrates som bara drar ut fostret, utan hon giver av sitt kött åt deras själ.

Protagoras vidtog:

— Aspasia är som allas vår moder Kybele; hon bär oss vid sin barm.

— Aspasia är cittrans skal, utan vilken våra strängar intet ljuda, ifogade Fidias.

— Aspasia är allas vår moder, återtog Sokrates, men hon är även amman som tvättar våra nyfödda tankar, och lindar dem i sköna slöjor; Aspasia mottager våra orena barn och återger dem renade, ger ingenting, men genom att ta emot ger hon givaren tillfälle att giva.

Euripides fångade det fallna spörsmålet:

— Jag var anklagad, och är frikänd, icke sant, Aspasia?

— När du friat dig själv från anklagelsen, är du frikänd, Euripides.

— Kära! käraste kärande, och jag skall svara!

— Nåväl, med dina egna ord skall jag anlägga käromålet. — Hippolitos säger på ett ställe i din tragedi av samma namn:

»Vi skulle kvinnan, detta avskum, detta skarn,
o Zeus, du bostad giva under solens ljus?
Nej, ville mänskosläktet du plantera ut,
det ingalunda medelst kvinna borde ske;
i dina helgedomar kunde männen ju
frambära koppar, silver eller guld och så
sig köpa barnavkomma därför vart och ett
alltefter gåvans värde. Så i sina hus

ostörda finge männen utan kvinnor bo.
Men nu, så snart vi föra detta onda in
i huset, genast all dess tillgång tömmes ut.
Vad mäkta otyg kvinnan är, ses därav klart,
att fadern, vilken henne fött och fostrat, ger
med henne hemgift, blott att bli det onda kvitt.»

— Välan, Euripides, försvara dig.

— Om jag vore sofist, som Protagoras, skulle jag svara: Detta har Hippolitos sagt, icke jag. Men jag är diktare, och talar genom mina barn. Nåväl: jag har sagt det, jag har menat det, när jag skrev det; jag menar det än! Och likafullt, jag älskar nästan alltid en kvinna, fastän jag hatar hennes kön. Förklara det, kan jag icke, ty jag var aldrig förvänd som Alkibiades. Kan Sokrates förklara det?

— Javäl! Man kan älska en kvinna och hata henne på samma gång. Allting födes av sin motsats, kärlek av hat, hat av kärlek. Hos min maka älskar jag det goda moderliga, men jag hatar det ur-onda hos henne; alltså kan jag älska och hata henne samtidigt. Icke sant, Protagoras?

— Nu är Sokrates sofist! Svart kan icke vara vitt.

— Nu är Protagoras enfaldig. Detta salt här i karet är vitt; men släck lamporna, så är det svart! Saltet är således icke absolut vitt, utan dess vithet beror av ljuset. Jag skulle snarare tro att saltet är svart i sig självt, ty frånvaron av ljus är mörker, och mörker är intet i sig självt, ger ingenting ifrån sig till saltet, vilket således i mörkret är mera i sig självt, sin sanna natur, och följaktligen svart! — Men en sak kan i ljuset vara både svart och vitt.

Denna havsål är svart ovanpå, men vit inunder. Likaså kan någonting vara både gott och ont. Och alltså har Euripides rätt, när han säger att han både älskar och hatar kvinnan. Nu är den, som bara hatar kvinnan, en kvinnohatare, men Euripides älskar ju även kvinnan. Följaktligen är Euripides icke kvinnohatare. Vad synes Aspasia?

— Vise Sokrates! Du erkänner att Euripides hatar kvinnan, alltså är han väl kvinnohatare.

— Nej, mitt sköna barn, jag erkände att Euripides både älskade och hatade kvinnan, både märk noga det. Jag älskar Alkibiades, men avskyr och hatar hans karaktärlöshet; nu frågar jag vännerna här: Är jag Alkibiades' hatare?

— Nej, för ingen del! svarade korus.

Men Aspasia var stucken och ville sticka igen:

— Du vise Sokrates, hur har du det med din maka?

— Den vise talar icke gärna om sin hustru!

Protagoras högg in:

— Lika ogärna som om sin svaghet.

— Du sade't. Man offrar åt jorden, men ogärna; man binder sig, men utan nöje; man fördrager, men man älskar icke; man gör sin plikt åt staten, men tungt. Det finns bara en Aspasia, det är Perikles'. Den största kvinnan åt den störste mannen. Perikles är den störste i staten liksom Euripides på scenen.

Protagoras fann utan att söka:

— Är Euripides större än Æschylos och Sofokles?

— Förvisso, Protagoras! Han är oss närmare; han säger våra tankar och icke förfädrens; han kryper ej för gudarna och ödet, han kämpar mot dem; han älskar människorna, känner dem och be-

klagar dem; hans konst är mera konstrik, hans känslor mera varma, hans bilder mera levvande än de gamles. Men nu vill jag tala om Perikles!

— Håll, Sokrates! På Pnyx och Agoran, men icke här! Nog för att jag behövde ett gott uppmuntrans ord, då falska anklagelser hagla. Vi ha kommit hit för att glömma, icke för att minnas, och Sokrates fröjdar oss mest då han ordar om de högsta tingen, dit jag icke räknar den Atheniensiska staten. Så där! Nu kommer Alkibiades med följe. Tänden mera ljus gossar; och is på kannorna!

Nu hördes ett buller i portgången; hunden skällde, portvakten skrek, och in tågade Alkibiades med sitt följe.

Han var härlig att skåda i sin omgivning, vilken utom flickorna bestod av två okända män, dem han fiskat upp i ett vinhus.

— Papaja! hälsade han. Här är värden! Och här är Aristofanes, en blivande komediant. Här är romaren Lucillus, som gått i landsflykt såsom för detta decemvir. Han var med om Virginiahistorien, ni vet, jungfrun som fick man mot sin vilja. Romarne ha nämligen jungfrur, det ha inte vi! Icke sant, Laïs! Detta är en av de många Laïs, som suttit för Fidias! — Aspasia skall icke tycka illa vara! — Och så är det flöjtblåserskor från Piræus. Om de ha pesten vet jag inte! Vad gjorde det mig? Jag är tjugu år och har ingenting uträttat. Varför leva då? Nu skall Laïs dansa! Papaja!

Euripides reste sig och vinkade tystnad:

— Må dansen dröja, Perikles är icke road och synes allvarlig.

Där blev ett uppehåll. Hettan var tryckande

och beklämmande. Det var icke åskluft men något liknande, och allas sinnen tycktes gripna av en orofylld väntan.

Då föll, liksom av en händelse, skelettets arm ner mot knäet, med en kort knick. Blomman, som hållits under näsan, låg på golvet.

Alla ryste till, även Alkibiades, men vred på sig själv över denna svaghet tog han en bägare, och steg fram:

— Skelettet är törstigt! Jag dricker det till; vem gör mig besked? Sokrates kan bäst; han tar sin halvkanna i taget utan att blinka.

Sokrates var ju känd för att kunna dricka obegränsat, men nu hade han icke lust:

— Icke i dag! Vinet är mig beskt!

Och vändande sig till Perikles, viskade han:

— Här ha kommit onda ögon! Den där Aristofanes är icke vår vän; känner du honom?

— Mycket litet! Men han ser ut som om han ville mörda oss.

Alkibiades fortfor att apostrofera skelettet:

— Så där ser Athen ut vid det här laget! Köttet har Sparta och perserkungen gnagit; huden har Kleon garvat, ögonen ha bundsförvanterna rivit, tänderna ha medborgarna tagit ut, dessa medborgare som Aristofanes känner och vilka han snart kommer att rita av. Min bägare, skelett! Polla metaxy pelei, kylikos kai keileos akru!

Nu ändrades plötsligen scenen. Skelettet sjönk ner bakåt som en rusig man; lamporna började gunga i kedjorna, saltkaret gick på bordet — Ohioh! Ohioh! skrek Alkibiades. Tralall! Ha ha ha! Bordet vacklar, soffan gungar, är jag rusig eller är rummet rusigt?

Alla fasade, men Sokrates bjöd lugn:

— En gud är nära! Tyst! Marken skakar, och jag hör... rullar åskan? Nej! Det är jordskalv!

Alla störtade upp, men Sokrates fortfor:

— Lugnen er! Det är över nu! —

Och sedan alla återtagit sina platser:

— Jag var fem år, då Sparta jordskakades, tjugu tusen människor omkommo och bara sex hus stodo kvar. Det var Sparta! Nu är det Athen. Ja, vänner, en röst säger mig: innan en man nått åldern äro vi bortskjutna som småfåglar!

Åter skällde hunden och skrek portvakten. In trädde en objuden med upprört utseende:

— Nikias! hälsade Alkibiades. Nu blir jag nykter; den betänksamme Nikias går till gästabud, vad står då på?

— Tillgiv en objuden gäst...

— Må Nikias tala!

— Perikles, började den nykomne tvekande. Din vän, vår vän, Athens och Hellas' ära, Fidias är anklagad...

— Håll tyst!

— Anklagad... o blygd... att ha... jag kan icke säga det utan att gråta...

— Säg!

— Fidias är anklagad att ha försnillat guld från Athenastoden.

Den tystnad som nu uppstod bröts först av Perikles:

— Fidias döljer sitt anlete i manteln, han blygs på Athens vägnar... Dock, låtom oss inför gudar och underjord svärja på Fidias oskuld.

— Vi svärja! ropade alla som en man.

— Jag svär också! sade Nikias.

— Athen är vanärat, när man svär att Fidias icke stulit.

Nikias hade trätt fram till Perikles' plats, och böjande sig framom Aspasia, viskade han:

— Perikles, din son Paralos är sjuk.

— I pesten? — följ mig, Aspasia.

— Det är icke min son, men det är din, därför följer jag.

— Huset störtar, vännerna skiljas, allt skönt förgår, det fula består.

— Och gudarna sova!

— Eller ha de utvandrat!

— Gudarna äro döda! Låtom oss göra nya.

En jordstöt släckte lamporna, och alla gåvo sig ut på gatan utom Sokrates och Alkibiades.

— Fidias anklagad för stöld! Må världen ramla! sade Sokrates och försjönk som vanligt i en sinnets frånvaro som liknade sömn. Men Alkibiades tog en dubbelbägare av de största, svepte den och improviserade:

Må alltet ramla ifrån Pindos opp till Kaukasus,
då blir Prometheus lös och skänker åter eld
åt frusna mänskor,
och Zeus går ned till Hades, Pallas säljer sig
åt löpska ynglingar.
Apollon krossar lyran för att flicka skor.
Då löper Ares från sin stridshingst för att vakta får.
På spillrorna av jordens härligheter
står Alkibiades allena
i känslan av sitt allmaktsjag
och skrattar!

*

Pesten hade brutit ut i Athen och jordbävning hade kommit till. När Perikles i Aspasias sällskap uppnådde hemmet, var sonen med den frånskilda makan död. Enligt rådande sed och för att visa det han icke blivit mördad, var liket utställt i portgången. En liten kista av cederträ målat i rött och svart stod på en bår och visade den döde i sin vita svepning med krans på huvudet, virad av dödens ört, den starkt doftande Apium eller Selleri. Obolen hade han i munnen, färjelönen åt Charon.

Perikles gjorde en tyst bön utan att visa några tecken av djupare sorg, ty han hade prövat mycket och lärt att lida:

— Två söner togo gudarna ifrån mig. Är det försoningsoffer nog?

— Vad hade du att försona? frågade Aspasia.

— Den ena får lida för den andra. Den enskilde för staten. Perikles har lidit för Athen.

— Förlåt att mina tårar torka fortare än dina. Tanken på att vår son lever, ger mig tröst.

— Mig även, men mindre.

— Skall jag gå, innan din hustru kommer?

— Du skall icke övergiva mig, ty jag är sjuk.

— Du har länge talat därom; är det allvarligt?

— Min själ är sjuk. När staten lider, är jag sjuk... Här kommer den dödes moder!

En svartklädd kvinna syntes i porten; hon bar dok för att dölja hur håret var avklippt, hade en krans i handen, och hon följdes av en slav med fackla.

Hon märkte icke genast Aspasias närhet, hälsade med en blick sin forne make, och lade kransen på den dödes fötter:

— Jag bringar blott en dödskrans åt min son.

Men i stället för obolen, skall han medbringa en kyss från sin moders läppar.

Hon kastade sig framåt och kysste den döde.

— Akta dig för döden! sade Perikles och fattade hennes arm; han dog i pesten.

— Mitt liv var blott en långsam död; en hastig är mig kärare.

Nu märkte hon Aspasias närvaro, och rätande upp sig sade hon med lugn och värdighet:

— Säg din väninna att hon går.

— Hon går, och jag följer.

— Rätt så! Ty nu, min Perikles, är sista bandet löst som höll oss samman! — Farväl!

— Farväl, min hustru!

Och vänd till Aspasia sade han:

— Giv mig din hand, min maka!

— Se här min hand!

Den sörjande modern dröjde:

— Vi råkas alla, icke sant, en gång; och då som vänner, du, hon och han, som gått förut att reda rum åt hjärtan som av livets trånga lagar skildes åt.

*

Perikles och Sokrates vandrade i platanernas allé nedanför hemicykeln och samtalade.

— Fidias är frikänd för stölden, men fängslad som smädare av statens gudar.

— Fängslad? Fidias!

— Det påstås att han i Athens sköld skulle ha avbildat mig och sig själv.

— Där är folket, som hatar allt stort. Anaxagoras i landsflykt, emedan han var för vis; Aristides i landsflykt, emedan han var alltför rättvis; Themistokles, Pausanias... Vad har du gjort, Perikles, då du gav folket makten?

— Vad rätt och rättvist var! Jag faller visserligen på eget svärd, men med ära. Jag går omkring och dör, bit för bit, liksom Athen. Visste vi att vi smyckade vår stod till griftefärd, att det var svepningen vi vävde; visste vi att det var begravningssånger våra tragöder sjöngo?

Athen dör, väl. Men av vad?

— Av Sparta!

— Vad är Sparta?

— Det är Herakles, klubban, lejonhuden, den råa styrkan. Vi athenare äro Theseus' söner mot Herakliderna, Dorierna mot Jonierna! Athen dör av Sparta, men Hellas dör av självmord.

— Jag tror att gudarna ha övergivit oss.

— Min tro också, men det gudomliga lever.

— Där kommer Nikias, olycksbudet!

Nikias kom verkligen, och när han såg frågan i de båda vandrarnas anleten och blickar, svarade han ofrågad:

— Från Agoran!

— Vad nytt från Agoran?

— Folkförsamlingen söker hjälp hos macedoniern.

— Varför icke hos persern? Väl, då är slutet nära. Söka de hjälp hos fienden? Hos barbaren, macedoniern, som ligger över oss likt ett lejon på berget. — Gå, Nikias, och säg att Perikles är döende. Och bed dem välja den värdigaste till hans efter-

trädare! Icke den ovärdigaste! Gå, Nikias, men gå fort!

— Jag går, sade Nikias, men efter en läkare! Och han gick.

— Mig botar ingen läkare! svarade Perikles med matt stämma såsom talande inåt. Och han satte sig på sin gamla plats i hemicykeln.

När han vilat en stund, gjorde han ett tecken åt Sokrates att denne skulle nalkas, ty han ville icke höja rösten.

— Sokrates, min vän, började han; detta är en döendes avsked. Du var den visaste; men tag icke illa upp, var icke för vis; sök icke det oåtkomliga, och förvilla icke sinnena med spetsfundigheter. Gör icke det enkla dubbelt. Du vill se tingen med båda ögonen; men den som siktar med båge skall sluta ena ögat, eljest ser han målet tvefalt. Du är icke sofist, men kan lätt få skenet; du är icke libertin, men du umgås med sådana; du hatar din stad och ditt land, med rätta, men du skall älska dem i döden, ty det är din plikt; du föraktar folket, men du skall ömka det. Jag beundrade icke plebs, men jag gav dem rätt och rättvisa; därför dör jag!

God natt! Sokrates. Nu är det mörkt för mina ögon. Du skall sluta dem och ge mig kransen. Nu somnar jag. Om, och när jag vaknar, då är jag på andra sidan, och då skall jag sända dig en hälsning, om gudarna tillåta. God natt!

— Perikles är död. Hören det, athenare, och gråten, såsom jag!

Folket strömmade till, men de gräto icke. De undrade endast vad nu skulle komma, och de nästan gladde sig åt det nya.

*

Kleon, garvaren, stod i talarestolen på Pnyx. Bland de mest uppmärksamma åhörarne syntes Alkibiades, Anytos och Nikias.

Kleon talade emellertid och sade:

— Perikles är död och Perikles är begraven; nu vet vi det! Låt honom vila i ro med sina förtjänster och fel, ty fienden står i Sphakteria och vi måste ha en fältherre; det kan Perikles' skugga ingenting göra åt. Här bakom sitta två spekulanter, förnäma herrar båda två; den ena heter Nikias, därför att han aldrig segrat; den andra heter Alkibiades, och hans segrar känna vi: bägaren och flickan. Hans karaktär känna vi däremot icke, men I skolen känna den, athenare, en gång, och han skall visa framtänderna själv. — Här har föreslagits till fältherre, den, och den, och den, eget nog alla stora kaxar, men alla förnäma, förstås!

Athen, som avsvurit alla konungar och vederlikar har nu att slåss mot det kungliga Sparta, och måste troget sina traditioner visa sig i fält under en folkets man, som I kunnen lita på. Vi behöva ingen Perikles, som beställer statyer och bygger tempel till ära och fördel — Athen har nog av sådant krimskrams! Men nu skulle vi ha en man, som förstår krigskonst, har hjärta i bröstet och huvud på axlarna. Vem önsken I, atheniensiske män?

Alkibiades sprang upp som ett ungt lejon och grep ordet utan omsvep:

— Atheniensiske män, jag föreslår garvaren Kleon, icke därför att han är garvare, ty det är något annat. Visserligen kan hären synas lik en oxhud och Kleon liknas vid en kniv, men Kleon har andra egenskaper som just är fältherrens. Hans sista fälttåg mot

Perikles och Fidias slutade ju med triumf för Kleon. Han ådagalade ett mod som aldrig svek och ett förstånd som övergick — allt mänskligt förstånd. Hans strategik var visserligen icke lejonets, men han segrade, och det är huvudsaken. Jag föreslår Kleon till fälttågets ledare.

Här inträffade nu, att den grova ironien ändock var för fin, och att folket tog den för allvar. Alkibiades åtnjöt även ett visst anseende för sin släktskap med Perikles och man lyssnade gärna till hans tal. Därför ropade nu hela folkförsamlingen på Kleon, och han var vald.

Men Kleon hade aldrig drömt om en fältherreära och han var nog klok att icke sträva högre än han räckte. Därför protesterade han mot valet skrikande och svärjande vid alla gudar.

Men Alkibiades fattade genast sakläget i strupen, och inseende att detta val vore Kleons död, besteg han en ledig talarstol och orerade:

— Kleon skämtar och Kleon är blygsam, han vet icke själv vilken fältherre han är, ty han har icke prövat sig, men jag vet vem han är; jag yrkar på hans val, jag fordrar att han fyller sin medborgarplikt, och jag stämmer honom inför Areopagen, om han undandrager sig, då fäderneslandet är i fara.

— Kleon är vald! skriade allt folket.

Men Kleon protesterade ännu:

— Jag känner icke skillnad på en hoplit och en peltast, jag kan icke föra en lans, icke sitta på en häst...

Men Alkibiades överröstade honom:

— Han kan allt: styra stat och bedöma konst, föra processer och lura sofister; han kan disputera

de högsta tingen med Sokrates, han äger med ett ord alla offentliga dygder och alla hemliga laster.

Folket skrattade nu, men Kleon var fast.

— Athenare, avslutade Alkibiades mötet. Folket har talat, och det givs intet vad. Kleon är vald! Nu är Sparta förlorat!

Församlingen upplöste sig. Men Kleon stod kvar bredvid vännen Anytos.

— Anytos! sade han, jag är förlorad.

— Sannolikt! svarade Anytos.

Men Alkibiades avtågade vid Nikias' sida.

— Nu är Kleon död som en hund! — Sedan kommer jag! sade Alkibiades.

*

Sokrates gick och mediterade hemma på sin gård, vilken var mycket enkel och saknade pelargångar. Hans hustru kardade ull, och det såg ut som om hon luggade någon.

Den vise teg, men hustrun talade, det var hennes natur.

— Vad gör du? sade hon.

— För gammal bekantskaps skull, svarade mannen, vill jag svara dig, ehuruväl jag icke är skyldig svara dig: Jag tänker!

— Är det ett göromål för en man?

— Förvisso ett högst manligt göromål.

— Det syns åtminstone inte vad du gör.

— När du gick med barn, syntes det inte, men när det var fött, syntes det, och framför allt hördes. Alltså kunna göromål som i början icke synas, seder-

mera bliva synliga och äro därför icke att förakta, minst av dem som bara tro på det synliga.

— Är det sådant ni sysselsätter er med hos Aspasia?

— Sådant och mera.

— Ni dricker skarpt också?

— Ja, den som talar blir törstig i halsen, och den törstige måste dricka.

— Vad är det hos Aspasia, som lockar männen?

— Det är vissa egenskaper som utgöra samlevnadens blomma; det är hänsyn, smak, måttfullhet.

— Det var åt mig?

— Det var åt Aspasia.

— Är hon skön?

— Nej.

— Så påstår Anytos.

— Han säger osant. — Råkar du Anytos, Kleons vän, min fiende?

— Han är icke min fiende.

— Men min! Du tycker alltid om mina fiender, och hatar mina vänner; det är dåliga tecken.

— Dina vänner äro dåliga människor.

— Nej, tvärtom. Perikles var den störste, Fidias den bäste, Euripides den ädlaste, Platon den klokaste, Alkibiades den mest talangrike, Protagoras den skarpaste.

— Och Aristofanes då?

— Det är min fiende, fastän jag inte vet varför. Jag förmodar du hört talas om den komedi han skrivit om mig.

— Anytos har berättat den för mig; har du sett den?

— Jag var och såg Molnen i går.

— Var det roligt, var det kvickt?

— Vad tyckte Anytos?

— Han fick mig att skratta, när han gav några scener...

— Då måste den vara rolig, ty eljest skulle du icke ha skrattat.

— Skrattade du icke, min Sokrates?

— Jo, naturligtvis, eljest hade man ansett mig vara ett dumhuvud. Du vet att han skildrat mig som en skurk och en narr; som jag är ingendera, så var det ju icke allvar, följaktligen var det skämt.

— Tror du det? Jag tror det var allvar.

— Och du skrattar åt allvaret! Gråter du åt skämtet då? Det är ju att vara från sina sinnen.

— Menar du att jag är galen?

— Ja, om du menar att jag är en skurk.

— Du vet att Kleon är i fält.

— Jag har hört det till min förvåning.

— Förvåning? Du tror alltså att han är oduglig i fält?

— Nej, jag tror ingenting om hans duglighet som fältherre, ty jag har aldrig sett honom i fält; men jag förvånades över hans val liksom han själv, emedan det var oväntat.

— Du väntar således hans nederlag?

— Nej, jag väntar på utgången för att se om han vinner eller tappar.

— Det skulle glädja dig om han tappade?

— Jag älskar icke Kleon, men jag skulle såsom athenare född sörja över hans nederlag, alltså icke glädjas åt Kleons undergång.

— Du hatar Kleon, men önskar icke hans undergång?

— För Athens skull, nej.

— Men eljest?

— Eljest vore Kleons undergång en välsignelse för staten, ty han har varit orättvis mot Perikles, mot Fidias, mot alla som uträttat något stort.

— Här kommer främmande.

— Det är Alkibiades!

— Den uslingen! Att du ej skäms för att umgås med honom.

— Det är en människa, stora fel, stora förtjänster, och han är min vän. Med mina fiender umgås jag ogärna.

Alkibiades bullrade verkligen i porten och stormade in:

— Papaja! Makarna filosofera tillsammans; tala om gårdagens komedi. En åsna den där Aristofanes! Skall man slå ihjäl en fiende, så bör man träffa, men Aristofanes slår i molnen. Träffa, ja! Vet ni att Kleon är slagen?

— Vilken olycka! utropade Sokrates.

— Är det en olycka att den fähunden blir avklädd?

— Jag tror Alkibiades är illa underrättad, inföll nu Xantippa.

— Nej, vid Zeus, men jag önskade jag vore!

— Tyst! Anytos kommer! varnade Sokrates.

— Garvarn numro två. Det är eget att Athens öde skall beredas av garvare.

— Athens öde, vem känner det?

— Jag Alkibiades är Athens öde!

— Hybris! Akta dig för gudarna!

— Efter Kleon kommer jag; Kleon är icke mer, alltså är jag!

— Nu är emellertid Anytos — här!

Anytos kom:

— Jag söker Alkibiades!

— Här är jag!

— Behöver jag förbereda dig...

— Inte alls, jag vet...

— Förbereda dig på den äran...

— Har jag väntat länge nog?

— Att du skall gå i spetsen...

— Därtill var jag född...

— Taga ledningen...

— Min plats...

— Och föra triumftåget...

— Vilket tåg?

— Jaså, du! Du visste inte... Kleons triumftåg från hamnen...

Alkibiades for med handen över ansiktet uppifrån och ner som om han ville byta mask, och det var gjort i ett ögonblick!

— Jo visst, visst, visst det. Jag kom ju hit för att förkunna — hans seger.

— Han ljuger, inföll nu Xantippa —

— Jag skämtade med makarna här! — Alltså triumf för segraren Kleon. — Tänk en sådan tur!

— Sokrates, pressade nu Anytos, gläds du icke?

— Jag gläds att fienden är slagen.

— Men icke att Kleon segrat.

— Det är ju nästan samma sak.

Xantippa begagnade tillfället och högg:

— Han gläds icke, och han trodde icke på Kleon.

— Jag känner er, avslutade nu Anytos, jag känner

er, filosofer och ordryttare. Men akten er väl! Och nu Alkibiades, kom nu och tag emot den föraktade Kleon, som räddat fäderneslandet!

Alkibiades skakade Sokrates' hand och talade in i hans mun:

— Tänk en sådan avgrundstur! — Alltså: ännu icke; men nästa gång!

Alkibiades.

Kartafilos, skomakaren, satt i sin bod vid Acharnaniska porten och lagade koturner åt Dionysosteatern som ville göra ett sista försök att få upp tragedien vilken legat under en tid för Aristofanes' farcer.

Romaren Lucillus stod och hängde vid fönsterbrädan; och som filosofien med Sokrates och sofisterna kommit på modet, så filosoferade skomakaren och den landsflyktige decemviren så gott de förmådde.

— Du romare, sade Kartafilos, liksom jag främling här i staden, vad synes dig om staten och styrelsen?

— Liknar på ett hår de romerska. Hela Roms historia hittills kan sägas i två ord: Patricier och plebejer!

— Alldeles som här!

— Med den skillnad, att Rom har en framtid, Hellas endast en forntid.

— Vad vet man om Roms framtid?

— Den Cumæiska sibyllan har siat att Rom skall besitta jorden.

— Vad säger du, Rom? Nej, Israel skall göra't, Israel har löftet.

— Det vågar jag ej förneka, men Rom har också löftet.

— Det givs bara ett löfte och en gud!

— Kanske det är samma löfte, samma gud! Kanske Israel skall segra genom Rom.

— Genom Messias, den utlovade, skall Israel segra.

— När kommer din Messias då?

— I tidens fullbordan, när Zeus är död.

— Må vi se det! Jag väntar, jag, ty Zeus har flyttat till Rom och heter där Jupiter Capitolinus.

Aristofanes, känd på sin tranhals och sin öppna mun, trängde sig fram till det öppna fönstret.

— Har du ett par låga sålskor, Kartafilos? Ett par sockor; koturner har du nog, ser jag, men sockan har vunnit.

— Till tjänst, herre...

— Vi skola ha dem på teatern, förstår du!... Nej, se Lucillus!... Och av oberett läder, icke garvat.

— Vad månde då bjudas oss på teatern?

— Jo, nu skall Kleon upp och dansa, och tänken er, när ingen vågar agera den garvarhunden, så måste jag själv dra åstad. Jag skall spela Kleon! Aj, aj, aj!

— Var är den store fältherren Kleon nu då?

— I nytt fälttåg mot Brasidas. När nämligen fältherren Demosthenes vann slaget vid Sphakteria, så tog Kleon äran och fick triumfen, och troende sig vara en väldig krigare tågade han ut mot Brasidas. Krukan gick emellertid så länge...

— Tills hon sprack! hördes en mellankommande röst.

Det var Alkibiades:

— Papaja! Kleon är slagen; Kleon har flytt! Nu är det jag! Opp till Pnyx!

Och så var han borta.

— Till Pnyx alltså, och jag får en ny komedi, som skall heta Alkibiades.

— Du har kanske rätt, svarade Lucillus. Det hela är icke värt att begråtas. Därför: låtom oss skratta!

*

Alkibiades stod åter i talarstolen på Pnyx. Han var hemma där, och han hade alltid folkets öra, ty han var icke tråkig. Bortskämd av alla, verkade han upplivande med sin groteska fräckhet.

Nedanför talarstolen syntes bland andra den kloke, rike och förnäme Nikias, som alltid sökt medla mellan Sparta och Athen, men genom sin betänksamhet oftare skadat än gagnat.

Alkibiades, som kände Nikias och hans politik samt fruktade hans opposition, beslöt att göra en mästerkupp. Han ville icke tala om Sparta och Athen, vilket Nikias väntade, utan han ville göra en volt och tala om något helt annat. Folket älskade nyheter, och i dag skulle de få något helt nytt.

— Athenare! började han. Kleon är slagen, ihjälslagen och jag ställer därför min obestridda talang till statens förfogande. Ni känna mina små fel, men nu ska ni lära känna mina stora förtjänster. — Hören, athenare! Det var en gång, då Hellas ägde Mindre Asien och sträckte sina vingar österut. Perserkonungen tog bort dessa våra nybyggen det ena efter det andra, och han står nu i Thracien. När vi alltså icke längre få gå österut, så måste vi gå västerut, mot solens nedgång. I haven hört mer

eller mindre dunkelt tal om staten Roma, som växer och växer. Våra landsmän hade tidigt tagit den del av italiska halvön som heter Tarent och vi äro därigenom nära grannar till romarna. Och den skönaste av öar, det rika Sicilien, blev vår. Men så småningom hava romarna kringbyggt våra kolonier och hota deras självbestånd. Romarna tränga oss, men de tränga även norrut mot Gallien och Germanien, romarna tränga söderut mot Afrika. Perserkonungen, som förut varit vår fiende, är nästan vår vän, och faran heter numera icke persern utan romarn! Därför, och med tanken på framtiden, säger jag er, athenare: Låtom oss gå till Italien, låtom oss gå till Sicilien; från Sicilien kunna vi sedan tävla med romarn om besittningen av Hispanien och Herakles' stoder. Med Sicilien äga vi låset till Egypten; med Sicilien skydda vi det hotade Tarent, med Sicilien kunna vi i nödfall lämna det sjunkande skeppet Hellas! Världen är stor, varför skola vi sitta och mögla här i obygden? Hellas är ett utsuget land, låtom oss bryta ny mark. Hellas är ett utseglat skepp, låtom oss bygga ett nytt, och göra ett argonautertåg till nya Kolchis att hämta nya gyllene skinn, följande solens väg, mot väster! Athenare, låtom oss gå till Sicilien!

Dessa nya vidder, talaren hade öppnat, behagade folket, som var trött på det eviga Sparta och perserkungen; och uppeldade av fruktan för det växande Rom, varginnans unge, mottogs det lättsinniga förslaget med bifallsrop och handuppräckning.

Nikias begärde ordet och varnade, men ingen hörde på. Den Skythiska polisen, som bevakade ordningen på Pnyx, kunde icke skaffa honom åhö-

rare. Och då Nikias insåg, att han icke kunde hindra företaget, ställde han sin tjänst till Alkibiades' förfogande och började rusta ut flottan.

*

Aspasia satt änka efter Perikles och hade sörjt honom nu en lång tid. Hemicykeln fanns icke mer, men av de kvarvarande få vännerna mottog hon stundom ett besök. Sokrates var den trognaste. Och han satt nu en afton hos henne i den lilla villan med tegeltaket vid stranden av Kefissos.

— Nej, Aspasia, talade Sokrates; jag avrådde tåget till Sicilien, Nikias avrådde, astronomen Meton avrådde, men det skulle ske. Alkibiades hade skaffat sig ett gynnsamt orakelsvar från Ammonstemplet.

— Tror du på orakler, Sokrates?

— Ja och nej! Jag har min egen daimon, som du vet, vilken varnar men aldrig manar; den råder, men befaller icke. Väl, denna inre stämma har sagt mig: Hellas skall icke erövra världen!

— Skall Rom göra det?

— Ja, men åt en annan!

— Du vet, att Perikles' stora tanke var ett enigt Hellas, alla staters sammanslutning...

— Det var Perikles' önskan, men gudarnas vilja var en annan. Alkibiades' dröm om Hellas' världsvälde var också stor, men gudarnas drömmar äro större.

— Vad tror du Kleons död inbringar Athen?

— Ingenting! Efter Kleon kommer Anytos. Kleon är evig, ty Kleon är namn på en tanke!

Protagoras, något duven och åldrad, syntes på inre gården.

— Där ha vi Protagoras!

— Sofisten! Jag älskar honom icke, sade Aspasia, han är en fil som gnager sönder all vilja, hans grubbel förtager all beslutsamhet.

— Du talar sant och förståndigt, Aspasia, och under andra tider skulle du ha suttit på en Pythonissas trefot och siat. Du vet kanske icke, som prästinnan, vad du säger, men en gud talar genom dig.

— Nej, Sokrates, jag talar dina tankar, det är allt!

Protagoras träder fram:

— Sorg i Athen, sorg i Hellas! Ve! — så hälsade han.

— Vad så, Protagoras?

— Fidias, den oförgätlige, är död i fängelset.

— Ve, då har man dödat honom.

— Staden förtäljer så.

— Fidias är död!

— Av gift sannolikt, så säges, men det behöver ej vara sant.

— Alla dö här i Athen före åldern, när kommer vår tur?

— När vår tur kommer!

— Är det för pythondödarens pilar vi falla? Vi plockas ju bort som finkar?

— Vi Apollos barn, skulle fadren döda oss?

— Saturn har återvänt att äta sina barn.

Sokrates försjönk i sina tankar och blev stående:

— Vi ha förtörnat gudarna!

Lucillus, romaren, trädde in.

— Se romaren! sade Sokrates, framtidens och världens herre. Vad förkunnar han?

— Jag kommer för att varna Protagoras. Han skall landsförvisas.

— Jag?

— Du är landsförvisad.

— I vilken egenskap?

— I egenskap av hädare! Du har förnekat statens gudar!

— Vem är angivaren?

— Sykofanten, den osynlige, den allestädes närvarande.

— Allt är sannolikt, intet är visst! inföll Protagoras.

— Jo, det är visst.

— Nåväl, inför denna visshet ramlar min tankebyggnad, såsom allt annat ramlar!

— Panta rhei! Allt flyter, flyter undan; intet består, allt uppstår, växer och dör!

— Farväl då, Aspasia, Sokrates, vänner, fädernesland! Faren väl!

Protagoras gick, med manteln över huvudet.

— Skall Athen sakna Protagoras? frågade Aspasia.

— Han har lärt athenarna att tänka, att tvivla; och tvivlet är vishetens begynnelse.

— Aristofanes har mördat Protagoras, och han skall mörda dig en gång, Sokrates.

— Det har han redan gjort, min hustru har fröjdat sig däråt, men jag lever.

— Där är unge Platon, han ser ödesdiger ut. Nya sorgebud, gissar jag.

— Gissar? Jag svär! Sjung sorgesång, Platon.

— Sånger, ty det är pluralis. — Alkibiades är anklagad och återkallad!

— Vad har han gjort?

— Före sin avresa har han kullslagit alla Hermesstoder i Athen.

— Det är för mycket för en människa, det har han icke kunnat.

— Anklagelsen är bestämd: Statens gudar!

— Och nu hämnas gudarna!

— Hellas' gudar ha flyttat till Rom.

— Där sade du't!

— Nu kommer numro två: athenarna äro slagne på Sicilien, Alkibiades har flytt till Sparta, och numro tre — Nikias är halshuggen.

— Då må vi köpa oss gravar på Kerameikos!

*

Invid Nemesistemplet på Agoran stod garvaren Anytos och språkade vid Thrasybulos, en hittills okänd, men nu uppdykande patriot.

Anytos slamrade:

— Alkibiades är i Sparta; Sparta söker hjälp hos perserkonungen, oss återstår endast att göra detsamma.

— Gå till fienden? Det är förräderi.

— Det givs intet annat.

— Det gavs en gång Termopyle och Salamis!

— Men nu ges Sparta, och spartanerna stå vid Dekeleia. Våra legater ha redan avseglat till perserkonungen.

— Då kan vi lyfta ner Athenas stod från Parthenon! Anytos! Se mig på ryggen; mitt ansikte vill jag icke visa, ty det skämmes, när jag nu går!

Anytos blev ensam, och gick en stund utanför

templets portik. Därpå stannade han, och trädde sedan in i hallen.

Prästinnan, Teano vid namn, tycktes ha väntat honom.

Anytos tog ordet:

— Har du utfört rådets uppdrag?

— Vilket uppdrag?

— Du skulle ju uttala förbannelsen över fäderneslandets fiende, Alkibiades.

— Nej, jag har endast i uppdrag att välsigna.

— Hava då Hämndens gudinnor upphört skipa rättvisa?

— De ha aldrig lånat sig till dödliges hämnd.

— Har icke Alkibiades förrått sitt land?

— Alkibiades' land är Hellas, icke Athen; Sparta ligger i Hellas.

— Äro gudarna också vordne sofister?

— Gudarna äro vordne stumma.

— Då kan du stänga templet när som hälst!

*

Den oförbätterlige Alkibiades hade verkligen flytt från Sicilien till fienden i Sparta, och satt nu till bords med konungen Agis, ty Sparta hade behållit konungastyrelse, under det Athen redan tidigt avsvurit densamma.

— Min vän, talade konungen, jag ville icke att du spisade vid det offentliga gemensamma bordet, du som är van vid Athens lysande gästabud hos Aspasia.

— Jag? Oj, oj! Den enklaste kost var alltid min regel; sova med solen och upp med solen, du vet inte hur sträng jag är mot mig själv.

— När du säger det, måste jag tro det. Ryktet har alltså förtalat dig.

— Förtalat? Ja, förvisso! Du minns Hermesstoderna, som jag icke slagit omkull, och vilka blevo min undergång.

— Är det också lögn?

— Det är lögn.

— Nå, säg mig en annan sak, tror du att gudarnas vilja nu är att Sparta skall vinna på Athen?

— Så visst, och likavisst som dygden skall segra på lasten. Sparta är alla dygders boning och Athen alla lasters.

— Man säger att alla athenarna vänt sig ifrån kvinnorna till männen. Är det sant?

— Ja, så djupt äro de sjunkna, och därför skola de utrotas från jorden.

— Nu hör jag, att du icke är den jag trott, och nu skall jag lämna dig befälet över hären. Gå vi nu mot Athen?

— Jag är redo!

— Och utan skrupler mot din fädernestad?

— Jag är hellen och icke athenare! Sparta är Hellas' huvudstad.

— Alkibiades är stor! Nu går jag till strategen, och i afton tåga vi.

— Gå, konung, Alkibiades följer!

Konungen gick, men Alkibiades följde icke genast, ty bakom gardinen till gyneceum stod drottningen och väntade. När platsen var tom, störtade hon in.

— Hell, Alkibiades, min konung!

— Drottning, vi kallar du din tjänare konung?

— Därför att Sparta hyllat dig, därför att jag

skänkt dig min ynnest, därför att du är född av hjälteätt.

— Konung Agis den andre lever.

— Icke för länge! Vinn ditt första slag, och Agis är död!

— Nu börjar livet le mot den hårt prövade, landsflyktige. Om du visste min barndom med dess sorger, min ungdom med dess försakelser! Vinet var icke vuxet för mig, kvinnan var icke skapad för mig; Backos kände jag icke, Afrodite var ej min gudinna. Den kyska Artemis och den visa Pallas ledde mig över ungdomens förvillelser mot mitt mål, som var vetandet, visheten och äran! Timia drottning, när jag första gången delade din bädd...

— Tyst!

— Då gick det upp för mig att skönheten är mer än visheten och...

— Tyst, man lyssnar!

— Vem lyssnar?

— Jag, Lysander, strategen! svarade en skarp stämma, och mitt på golvet stod han:

— Nu känner jag dig, Alkibiades, och jag har ditt huvud under min ena arm, men jag har Spartas ära under min andra. Fly innan jag kväver dig.

— Du har lyssnat vilse, Lysander!

— Fly, gör oss den nåden att fly! Det står femti hopliter därute och vänta på ditt huvud.

— Hur många sa du? Femti? — Då flyr jag, ty över tretti maxar jag inte. — Min drottning, farväl. Jag trodde Sparta om bättre än så. Detta skulle aldrig ha hänt i Athen. Nu går jag till perserkungen, där man förstår bättre det passande, och där jag slipper äta svartsoppa!

*

Och så sitter Alkibiades hos persiske ståthållaren Tissafernes. Och Alkibiades, den talföre, talar:

— Jo, min lärare, Protagoras lärde mig en gång, att allting födes ur sin motsats, därför, ser du, kan mitt sinne rymma alla motsatser. Sparta och Athen äro mig lika kära, det vill säga lika förhatliga, den enas statsgudar och den andras dygder.

— Du har ett stort hjärta, främling, rymmer det Persien också?

— Hela världen!

— Vad tycker du då om vår huvudstad?

— Jag älskar alla huvudstäder!

— Men för ögonblicket skall du tycka mest om vår.

— Det gör jag också!

— Och du skall tycka om våra bundsförvanter också.

— Vem, förlåt, är bundsförvant för ögonblicket?

— I dag är det Sparta.

— Gott, då tycker jag om Sparta.

— Men om det är Athen i morgon?

— Så tycker jag om Athen i morgon.

— Tack! Nu förstår jag att Hellas är färdigt. Är det så ruttet, gamla Grekland, då är det knappt värt en erövring.

— Protagoras lärde att människan är alltings mått, därför mäter jag all tings värde utifrån mig själv. Vad som har värde för mig, det värderar jag.

— Sådant lär ni av era profeter! Då ha vi bättre; känner du Zarathustra?

— För att vara er angenäm skulle jag önska ha känt honom från min barndom.

— Då hade du kunnat skilja på gott och ont,

på ljus och mörker, på Ormuzd och Ahriman. Och du skulle ha levat i hoppet, om ljusets slutliga seger — och om en all-försoning genom lidandet.

— Jag kan ju försöka! Är det en stor bok?

— Vad heta era heliga böcker?

— Heliga? Vad är så det?

— Var hämtar ni er religion, kunskapen om gudarna?

— I Homeros, tror jag.

— Inte tror ni att Zeus är den allerhögste, världens herre?

— Jo, det tror jag visst.

— Men han är ju menedare och pederast.

— Ja! Vad kan man göra åt det.

Tissafernes reste sig:

— Hör du, gästvän, sade han; vi kunna ingenting företaga tillsammans, ty vi tjäna icke samma gudar; I kallen oss barbaren. Väl, främlingen först, men vilden sedan! Jag har icke namn nog skändligt på folk som dyrkar sådana gudar. — Nu äro athenarna lika stinkruttna som du, och de ha förlåtit dig. Härute står en legat från Athen som tigger att du återvänder. Gå till Athen, där är din plats!

— Till Athen? Aldrig! Jag litar icke på dem.

— Och de icke på dig, det passar! Gå till Athen, och säg dina landsmän: att persern icke vill ha dem! Vinrankan söker den friska almen, men kålhuvet flyr hon.

Alkibiades hade börjat vandra på golvet. Det betydde att han var tvehågsen.

— Står athenarn verkligen därute? frågade han.

— Han ligger därute på sina knän för att be för-

rädaren Alkibiades om nåden att bli deras herre. Men hör, du är väl folkets man?

— Ja, naturligtvis.

— Då måste du ändra ståndpunkt, ty nu råda de förnäma i Athen.

— Ja, jaså, jaha, men jag är ju förnäm, den förnämaste i staden.

— Snurra, sök en piska.

Alkibiades hade stannat:

— Jag tror, jag måste tala vid athenarn ändå!

— Gör det! Tala athenieniska vid honom! Persiska förstår han inte.

*

Alkibiades återvände till Athen, dödsdomen upphävdes, och som fältherre med vunnet slag fick han triumftåg från Piræus. Men gunsten var obeständig, och efter att ha varit misstänkt för äregiriga planer på en konungakrona, flydde han igen, denna gång till persiske satrapen Pharnabazos. Som han icke kunde leva utan intriger, blev han snart invecklad, avslöjad och dömd till att dödas.

*

Alkibiades satt hos sin väninna och samtalade i all ro och maklighet:

— Du tror då, Timandra, att Cyrus går mot sin broder Artaxerxes för att intaga Persiens tron?

— Jag är viss därpå, och lika viss att han har tio tusen athenare under Xenofon med sig.

— Vet du om Artaxerxes är varnad?

— Jag vet det!

— Vem har kunnat varna honom?

— Det har du gjort.

— Vet Cyrus det?

— Ja, det vet han.

— Vem har förrått mig?

— Det har jag!

— Då är jag förlorad.

— Ja, det är du.

— Tänk, att jag skulle falla på en kvinna!

— Kunde du vänta annat, Alkibiades?

— Egentligen icke! — Kan jag inte fly?

— Inte du men jag.

— Jag ser rök, är det eld i huset?

— Ja, det är! Och bågskyttar utanför!

— Lustspelet är slut! Vi återvända till sorgespelet...

— Och satyrspelet tar vid.

— Det är hett om fötterna, eljest brukar döden komma med kyla.

— Allting föds av sin motsats, Alkibiades.

— Giv mig en kyss!

Hon kysste honom, den skönaste man i Athen.

— Tack!

— Gå till fönstret, får du se något!

Alkibiades gick till fönstret:

— Nu ser jag...

I detsamma träffades han av en pil:

— Nu ser jag däremot ingenting! Det mörknar nämligen, och jag som trodde det skulle ljusna!

Timandra flydde, när liket började brinna.

Sokrates.

Sparta hade besegrat Athen, och Athen låg i ruiner. Folkväldet var slut och man hade fått trettio tyranner.

Sokrates och Euripides vandrade bedrövade bland spillrorna på Agoran. Sokrates talade:

— På ruinerna av Athens murar! Vi äro vordna spartaner; ville icke ha en tyrann, och fingo trettio.

— Jag reser norrut, sade Euripides, jag går till Macedonien, dit jag är bjuden.

— Du gör rätt, då tyrannerna förbjudit dina tragedier.

— Det är sanningen.

— Och mig ha de förbjudit undervisa.

— Ha de förbjudit Sokrates tala? Nej! Alltså kan han undervisa, ty han kan icke tala utan att han undervisar. Men de måtte ha förbjudit oraklen att tala, ty de ha upphört sia. Allting har upphört. Hellas har upphört! Och varför?

— Ja, fråga! Har Zeus fött den son, som skulle störta honom, och vilken Æschylos bebådade?

— Ho vet? Folket har infört en ny gud som heter Adonai eller Adonis. Han är från Österlandet, och hans namn betyder Herren. Vem är den nye guden?

— Säg den som kan! Han lär skola dö och stiga upp från de döda. Men de ha fått en gudinna också. Har du hört om Kybele, gudarnas moder, en jungfru, som i Rom dyrkas i likhet med Vesta av vestaliska präster?

— Det är så mycket nytt, och oklart likt vin i jäsning. Där kommer Aristofanes. Farväl, min vän, för sista gången här i livet.

— Vänta! Aristofanes vinkar! Nej se, han gråter! Aristofanes gråter!

Aristofanes kom fram.

— Euripides! sade han, gå icke förrän jag talat.

— Kan du tala? svarade Euripides.

— Jag gråter.

— Fall inte ur rollen! Skall detta föreställa tårar?

— Beklaga en olyckskamrat, Euripides; tyrannerna ha stängt min teater.

— Sokrates, skall jag beklaga min bödel?

— Jag tror att Nemesis' tempel är öppnat igen! svarade Sokrates. Aristofanes var aldrig naiv förr, nu är han det med besked. — Jag beklagar dig då, Aristofanes, att du icke får smäda mig mer. Jag förlåter dig, men jag vill icke hjälpa fram dina komedier. Det är för mycket begärt! Nu följer jag Euripides hem!

*

Sokrates satt hos Aspasia, som hade åldrats.

— Euripides har gått till Macedonien, sade Sokrates.

— Ifrån sina hustrur.

— Du är vorden bitter.

— Jag är trött på ruiner och alltsammans. Tyrannerna mörda medborgare.

— Det är tyrannernas syssla.

— Få vi lugn snart?

— På Kerameikos i en cederkista.

— Jag vill icke dö, jag vill leva, men lugnt!

— Att leva är icke lugnt.

— Jo, om man har det bra.

— Det har man aldrig.

— Nej, om man är illa gift som du, Sokrates.

— Min hustru är nog den värsta; hade hon icke fått mig till man, vore hon mördad.

— Xantippa förråder dig med sitt skvaller; och som hon icke förstår vad du säger, ger hon vanställda bilder av dina tankar och din person.

— Det vet jag, men kan icke hjälpa't.

— Varför sitter du kvar i förnedringen?

— Varför fly? Endast för övermakten har man rätt att fly, och Xantippa är icke min övermakt.

— Du är förbjuden vid dödsstraff att föreläsa; det vållar hon och Anytos.

— Hon må vålla min död, så har hon dock endast vållat min befrielse... Aspasia, jag hör att vår vänskap är på nedgående; du har fått nya vänner, du är vorden en annan; låt mig säga farväl innan Lysikles kommer.

— Känner du honom?

— Ja, och hela staden talar om ditt äktenskap.

— Med boskapshandlaren Lysikles?

— Det är din sak, jag talar icke på den.

— Men du tycker att Perikles' minne borde bättre ha bevarats?

— Jag skulle gärna ha sett Aspasias minne bättre

bevarat, men då jag sett athenare gå med blomsterkransar smyckade att fira Athens undergång, när jag sett Fidias...

— Hur skall då Sokrates sluta?

— Dock icke som Aspasia.

— Gudarne gyckla med oss! Akta dig, Sokrates!

*

Sokrates satt slutligen i fängelse, anklagad att ha förfört ungdomen och smädat eller förnekat statens gudar. Bland åklagarna nämndes: En ung, dålig diktare Melitos, garvaren Anytos och talaren Lykon.

Sokrates höll sitt försvarstal och förklarade att han alltid trott på Gud och på sitt samvetes röst (daimonion). Han dömdes till giftbägaren, hölls i fängelse, där han dock fick råka sin hustru och sina få kvarlevande vänner.

Nu var hustrun inne och grät.

— Gråt icke, sade Sokrates; du har ingen skuld i detta.

— Vill du icke se barnen?

— Varför skulle jag slita sönder deras små hjärtan med ett onyttigt avskedstagande? Gå du till gossarna och trösta dem; förströ dem med en utfärd i skogarna.

— Skulle vi glädjas då du dör?

— Glädjens att mina lidanden fått ett slut, fröjden eder att jag dör med ära...

— Har du ingen sista önskan?

— Jag önskar ingenting, jo, frid, frihet från era dåraktiga tårar och suckar, och er störande klagan.

Gå, hustru, och tänk att Sokrates vill sova, ty han är trött och knarrig; tänk att han vaknar igen och då är utvilad, föryngrad, glad och älskvärd.

— Jag önskar att du lärt mig allt detta förut; av mig hade du ingenting att lära.

— Jo, av dig lärde jag tålamod och behärskning!

— Förlåter du mig?

— Det kan jag icke! Ty det har jag redan gjort. — Säg farväl nu som om jag skulle resa. Säg: välkommen åter! som om jag snart vore tillbaka!

— Far då väl, Sokrates, var icke ond på mig!

— Nej, jag är mycket god!

— Farväl, min make, för evigt!

— Icke för evigt! Du önskar ju återse mig. Gör en glad min och säg: Vi ses igen!

— Vi ses igen!

— Så där! — Och när vi ses igen, gå vi tillsammans med barnen ut i skogarna.

— Sokrates var icke den jag trodde...

— Gå, jag vill sova!

Och hon gick, men mötte i dörren Platon och Kriton.

— Stunden nalkas, vänner! sade Sokrates, matt och med brinnande blickar.

— Har du lugn, mästare?

— Sanningen att säga, är jag ganska lugn; glad vill jag icke påstå, men mitt samvete oroar mig icke.

— När, Sokrates, när... skall det ske?

— Du menar, när... det skall ske, det sista? Platon, min bäste, min käre... det hastar... jag har nyss njutit en sömn... jag har varit över floden,

på andra sidan; jag har sett i ett ögonblick den oförgängliga skönhetens urbilder, av vilka tingen endast äro dunkla avbilder... jag har skådat framtiden, människosläktets öden; jag har talat vid de mäktiga, höga, rena; jag lärde den visa ordning, som styrer den skenbara stora oredan; jag bävade över alltets outgrundliga hemlighet, som jag grep i en aning; och jag fattade hela vidden av min okunnighet. Platon, du skall skriva't. Du skall lära människobarnen att med måttfull ringaktning skåda på tingen, att med vördnad se upp till det osynliga, ära skönheten, odla dygderna och hoppas på förlossningen, under arbetet, i plikterna och genom försakelsen!

Han gick till bädden och lade sig ner. Platon följde:

— Är du sjuk, mästare?

— Nej, jag har varit, men nu tillfrisknar jag.

— Har du, redan...

— Jag har redan tömt bägaren!

— Den visaste går ifrån oss.

— Ingen dödlig är vis! Men jag prisar gudarna, som givit mig blygsel och rättskänsla.

Så blev det tyst i rummet.

— Sokrates är död!

Flaccus och Maro.

Efter Sokrates' död var Athens storhet förbi. Sparta härskade sedan sin tid, och därpå kom ordningen till Thebe. Efter Thebe störtade macedonierna in, och dessa härskade till året 196, då romarne togo både Macedonien och Grekland, Korinth förstördes i grund, men Athen, som under Sulla miste sina befästningar, skonades dock för sina stora minnens skull. Nu, under Cæsar, var det högsta mod att ungdomen sändes till Athen för att studera grammatik, retorik och filosofi. Någon stor filosof fanns icke, utan man lärde ut filosofiens historia. Någon religion fanns icke heller, ty ingen trodde på statens gudar, ehuruväl man firade offerfester av gammal vana. Athen låg dött liksom hela den gamla världen, Egypten, Syrien, Mindre Asien. I Rom levde man på Greklands förgångna, och den störste mannen, Cicero, när han skulle utreda ett filosofiskt ämne, började alltid med att tala om vad de gamle grekerna menade om saken, och därmed slutade han också, ty någon egen åsikt om till exempel gudarnas natur hade han icke.

En tidig vårdag under Julius Cæsars sista tider sutto två studenter i en lövsal nedanför Lykabettos, mitt emot Kynosarges' gymnasium. De hade vin på bordet, men voro icke vidare begivna på sitt gula

Chios. De sutto tysta, loja, liksom väntande. Men allt omkring dem tycktes även vara angripet av samma dåsighet. Värdshusvärden satt och sov, ynglingarna i gymnasium mitt emot stodo och hängde i portiken, vandrarna på landsvägen lunkade tysta framåt utan att hälsa; bonden på åkern satt på sin plog och torkade svetten ur pannan. Den äldre av studenterna tummade sitt glas och öppnade slutligen munnen:

— Säg något!

— Jag har ingenting att säga, ty jag vet ingenting.

— Är du fullärd redan?

— Ja.

— Jag kom från Rom i går med stora förhoppningar att få lära nytt och höra ohörda saker, men jag får endast höra tystnaden.

— Min käre Maro, jag har legat här i åratal, och jag har hört, men ingenting nytt. Jag har i poikile hört att Thales påstod att gudarna aldrig funnits, utan att alltet uppstått av något fuktigt. Jag har vidare Anaximenes' lära att allting är ur luften, Ferekydes' om etern som urprincip, Heraklits om elden. Anaximander har lärt mig att världsalltet härleddes ur en urmateria. Leukippos och Demokritos undervisade mig om en tom världsrymd med urkroppar eller atomer. Anaxagoras har inbillat mig att atomerna hade förnuft. Xenofanes ville övertyga mig att Gud och världen var ett. Empedokles, den klokaste av hela sällskapet, blev förtvivlad över förnuftets bristfällighet, och gick i sin förtvivlan med huvudet före och kastade sig i Ætnas brinnande berg.

— Tror du det?

— Nej! Det är nog lögn liksom allting annat. — Därpå lärde jag av Plato en hop goda saker, vilka alla sedan vederlades av Aristoteles. Följden blev att jag stannade vid den visaste av de vise, Sokrates, som öppet förklarade, som du vet, att han ingenting visste.

— Det var ju sofisternas: att man inte kunde veta något, knappt det.

— Du har rätt, därför var vår gode Sokrates en sofist utan att vilja det! Men det finns en, en enda, som... ja jag menar Pytagoras. Han har ju förkunnat hit och dit, i öster och väster, men jag har funnit i hans filosofi ett ankare som jag satt i botten. Jag svajar visserligen för vinden, men jag driver icke längre omkring.

— Tala om!

— Jo, det heter så här: Gör det som du anser för ädelt, även med fara att bli landsförvisad; hopen är en klen bedömare av det ädla. Därför må du ringakta dess beröm och förakta dess tadel. Vårda dina bröder i tron, men anse de övriga människorna som en massa utan allt värde. Med bönorna (demokraterna menar han) före du städse krig! »Odi profanum vulgus et arceo!»

— Du borde leva hemma i Rom, du Flaccus, där...

— Ja, hur han I det i Rom nu?

— Cæsar är Cæsar, har erövrat världen, och besitter alla högsta ämbeten, till och med de prästerliga, i sin person. Detta har jag ingenting emot, men de påstå att han skall begära förgudningen.

— Varför icke! Alla gudar ha varit hjältar förut, och många gudar ha icke varit så stora som

Cæsar. Romulus var väl icke någon bjässe, fastän han hade turen att vara den förstkommande, och någon skulle väl vara det. Likafullt är han nu gud med tempel och offer.

— Det är nog lögn liksom allting annat!

— Sannolikt.

— Ja, jag har hört en annan saga om Roms grundläggande av Æneas' son Ascanius, som flydde från Troja, och den fabeln har jag beslutat mig för till uppslag åt min stora dikt...

— Är det Æneis, som man talar om?

— Ja, det är!

— Är det svårt att dikta?

— Nej, man följer de goda mönstren. Hittills har Teokrit varit min förebild, men nu skall jag gå på själva fader Homeros.

— Vid Hercules! — Nå här kan du vara ostörd, så länge nämligen Mecænas skickar dig sestertierna regelbundet!

— Det gör han! Men hur drar du dig fram?

— Det är min gamle far, en frigiven, som knogar i qvesturen, där han söker mig en plats för framtiden.

— Har du inga intressen, inga passioner, ingen äregirighet?

— Nej, vad skulle jag med sådant! Nihil admirari. Det är min lösen. När det finns gudar som styra människors och folks öden, varför skulle jag ingripa och slita ut mig i en lönlös kamp? Tänk bara på Demosthenes som i trettio år talade mot macedoniern, varnande sina landsmän, som inte ville höra på honom. Gudarna höllo med macedoniern och dömde Hellas till undergång. Demosthenes kom i

fängelse — komiskt nog anklagad för att vara bestucken av samme macedonier. Det var lögn naturligtvis! Denne patriot, som offrade sig för fäderneslandets räddning, som trodde sig föra gudarnas talan, måste taga giftet, och föll kämpande mot gudarna! Vestigia terrent!

Under detta samspråk hade solen sjunkit, och nu i skymningen syntes eldar tändas ute på Ægina, på Salamis, vid Phaleros, i Piræus och slutligen på Akropolis. Sorlet från staden ökades, och steg till ett enda ofantligt glädjeskrik. Folk syntes komma på vägen, medförande kvinnor, barn, somliga gående, andra åkande och ridande.

Den gode Agathon, värdshusvärden, hade vaknat och gått ut på landsvägen för att spörja om orsaken till villervallan.

De båda studenterna hade stigit upp på vinkällarens tak för att speja, men anande fara för främlingarna som de voro, och skrämda av de stigande ropen, gingo de ner och gömde sig i presshuset.

Slutligen hördes Agathons stämma:

— Cæsar är mördad! Död åt romarna! Frihet åt Hellas!

Detta var nyheten.

Vinskänkens trädgård fylldes med folk, vinet flöt och jubelrop skallade, omväxlande med glåpord över de förbitågande romarne, som flydde från staden norrut för att uppnå Macedoniens gräns.

Maro och Flaccus utstodo en svår pers dolda i vinpressens kar, från vilket bakhåll de erforo hela nyheten med biomständigheter.

Cæsar mördad på Capitolium av Cassius och Brutus.

— Brutus? viskade Maro. Då är väl Cæsarerna slut, liksom den gamle Brutus gjorde slut på kungarna!

— Och Brutus stadd på flykt till Hellas för att resa hellenerna mot romarna.

— Leve Brutus! ropades i trädgården.

— Då få vi också leva, sade den smidige Flaccus. Cæsar är död, hyllom Brutus, tillsvidare.

*

Många år hade förflutit, då förre studenten i Athen, Quintus Horatius Flaccus gick i trädgården till sin villa i Sabinerbergen. Denna villa hade han fått av sin vän Mecænas, vilken straxt invid i själva Tibur satt i ett präktigt lanthus.

Horatius var nu en mycket berömd skald, men likafullt densamme som studenten i Athen. Ödet, eller gudarna hade lekt med honom, men skalden hade också tagit det som ett gott skämt av de övre, vilket han besvarat med en satir.

Efter Cæsars mördande hade nämligen Brutus flytt till Grekland och där blivit så väl mottagen att athenarna rest hans staty, samt värvat trupper åt honom mot Antonius och de andra, bland vilka den sjuke Octavianus (sedermera Augustus) befann sig. Horatius blev pressad som soldat, och förde verkligen en legion vid Philippi, där Brutus föll. Skalden, som icke var krigare, flydde för övermakten och kom till Rom, där han efter amnestien blev skrivare i stadens verk. Samtidigt hade han börjat göra

vers, upptäcktes av Mecænas och fick sin lön i en lantgård. Kejsar Augustus beundrade honom och erbjöd honom plats som sekreterare, men Horatius avböjde, dels därför att han aldrig kunde se annat än usurpatorn i denne imperator, dels därför att han älskade frihet och oberoende framför allt annat.

Nu gick han i sin trädgård, vars fruktträd han själv ympat. Han plockade rosor och hyacinter, ty han väntade främmande, en kär gäst, gammal studiekamrat från Athen, Publius Virgilius Maro, lika namnkunnig som Horatius, fastän han icke »utgivit» i handskrift sin Æneis.

Det var dukat i en vinberså; gammalt Massiskt och Falerner låg redan på is. Ostron och ål fanns där; en killing och några vaktlar lågo färdiga vid spetten i stekarhuset; trädgårdens frukter voro avplockade; det för två personer dukade bordet saknade endast blommorna.

En liten skrivkunnig slav sprang mellan trädgårdsgrinden och duvotornet för att speja efter den väntade gästen.

Skalden stod just och tvättade händerna i vattentunnan efter slutad blomsterskörd, då någon klappade honom på axeln:

— Virgilius! Vilken väg har du kommit?

— Över backarna från Tibur, från Mecænas.

— Välkommen vilken väg du kommer, vandrare; sitt, du trötte, i min hemicykel under självodlade oliven, medan stekspetten snurra och hackknivarna gå! Här ser du min torva som föreställer världen...

De första hälsningarna och frågorna voro undangjorda, och vännerna hade tagit plats vid bordet. Värden var visserligen Epikuré, eller dyrkare av

njutningen, men för att kunna njuta måste man vara måttlig, och måltiden var efter romerskt sätt att döma rätt frugal, i sig själv enkel och lysande.

Så kommo bägarna, och vinet väckte minnena, trots dess påstådda letheiska förmåga att släcka dem.

— Nå, du var i krig, du gosse? började Virgilius.

— Ja, och jag flydde skamligt, som du vet.

— Jag har nog läst det i en av dina dikter, men det lär vara osant, och du har förtalat dig själv.

— Har jag? Kanske! Man pratar ju, när man diktar.

— Du diktare, minns du i Athen, du frågade mig om det var svårt? Hur kom du på att skriva sen?

— Jag behövde pängar!

— Nu förtalar du dig själv igen! Skulle alla penningbehövande klienter kunna skriva, så vore världen full av skalder.

— Kanske det inte var så, då! Men tala om dig, nu! Om din Æneis.

Virgilius mörknade:

— Den vill jag inte tala om.

— Är den färdig?

— Mer än! Den är slutad, slut!

— Slut?

— Ja! När jag läste den, fann jag den misslyckad! — Där den inte var Homeros, var den ingenting! Det var nog straffet därför att jag ville överglänsa fadren...

— Har du förstört den?

— Ännu icke, men den ligger under sigill att förstöras efter min död.

— Nu förtalar du dig, och du är nedtryckt,

Maro, icke av år, kanske icke av arbete, men av annat.

— Ja, av annat. Det kommande oroar mig!

Horatius ristade sin pokal och reciterade:

Sök ej — brottsligt det är — veta den gräns, vilken
av gudarna
för vår levnad är satt, Leuconoë, sök ej att ödena
i kaldeiska tal leta, för att lugnare möta dem.
— — Var vis! Klara ditt vin! — —
— — Medan vi talas vid
livet missunnsamt flyr. Njut av var dag, misstro en
kommande!

— Det kan jag icke, avbröt Virgilius; jag kan ingenting dränka i bägaren, då jag ser mitt fädernesland gå under.

— Har Rom någonsin varit så mäktigt som nu? Äga vi icke hela den kända världen, Egypten, Syrien, Grekland, Italien, Spanien, Germanien, Gallien, Britannien! Finns det mer att få, om jag icke nämner Indien och Persien? Och ändock leva vi i fredstid; Jani tempel är stängt, marken gläds, konsterna blomstra och handeln var aldrig som nu.

— Ja, freden före kriget! Ty alla dessa erövrade folk ha vaknat och kasta sina blickar på Rom; icke på Grekland, som förr, ty Grekland är ödeland och går in i den stora vilan. Vet du att Sulla och Mithridates ha farit över Hellas mördande, plundrande, så att all vetenskap och konst flytt till det Egyptiska Alexandria, eller till det växande Bysanz? Vet du att sjörövarna, av okänd härkomst men från Östern, nyligen plundrat vartenda tempel i Hellas, där knappast gudstjänst kan hållas mer. Oraklen ha för-

stummats, skalderna ha tystnat som sångfåglar i åskväder, tragöderna de store spelas icke mer, utan man går att se på farcer och gladiatorspel. En ruin är Hellas, och Rom skall snart vara detsamma!

— Tiden är ond, det erkänner jag, men varje tid har varit en dekadens och på samma gång förberedande ett nytt tidevarv. Höstens lövskrud skall bädda till följande vårens ströbänkar, naturen, livet och historien förnyas alltid genom döden. Därför är döden för mig endast en förnyelse, en omsättning, och när jag möter ett liktåg, säger jag mig alltid: Oj! vad det är roligt att leva!

— Min käraste Flaccus, du lever genom dina drömmar i guldåldern, under det vi andra bara dragas med detta järnåldersliv. Minns du hur Hesiodus klagar redan han?

— Nej, det har jag glömt, men för att vara dig behaglig skall jag höra på.

— Det är ett järnfolk, det nuvarande, och aldrig vila de från arbetets börda, icke om dagen, icke om natten! Ett syndigt folk äro de; och gudarna sända dem besvärliga sorger; men även när de skicka glädje, blir denna dem till olycka. En gång skall Zeus utrota dem, detta mångtalande folk, när de födas med gråa tinningar. Våra barn födas ju redan som gubbar, tandlösa, skrynkliga och med kala huvuden. Icke är fadren sitt barn bevågen, icke barnet sin fader; icke gästen sin värd, icke tjänaren tjänaren, icke broder broder. Än vanära barnen de gamla föräldrarna, smäda dem, tala ovänliga ord, dessa unga skurkar som äro okunniga om den gudomliga hämnden, och som aldrig belöna sina grånande föräldrar för vården i barndomen. Näven är rätten och den ena sta-

den förhärjar den andra. Redlighet och trohet mot eder belönas aldrig, lika litet som godheten eller rättvisan. O nej, den som övar synd och bryter lag, den får äran. Skurkarna bedraga ädla människor och begå mened utan tvekan; avunden förföljer människorna, dessa olycksaliga med deras vidriga röster och fasliga ansikten, som glädjas åt det onda och den skada, de kunna göra.

— Ja, så sade Hesiodus för tusen år sen, och jag må bekänna att det är sig likt, men vad kan man göra åt det?

— Ja, det är sig likt! Cicero blev mördad, och jag vore benägen följa Catos exempel, som gick i döden för att undgå synden. Jag sjunker, Flaccus, nedåt i lögn och hyckleri; men jag vill inte ned, jag vill uppåt... Jag har lovsjungit Augustus och hans son Marcellus, men jag tror icke på dem längre, ty de äro icke framtiden! Därför skall Æneis brännas!

— Du oroar mig, Maro! — Men vad tror du på?

— Jag tror på sibyllan, som förutsagt att järnåldern skall ta slut och guldåldern komma igen...

— Du har sjungit det där i den fjärde eklogen, minns jag... Har du feber?

— Jag tror jag har det... Minns du, nej, våra fäder minnas när Capitolium brann och därvid de sibyllinska böckerna. Men nu hava nya böcker kommit från Alexandria, och i dem har man läst att en ny tideräkning snart skall börja; att Rom skall förgås, men byggas upp igen, och att en guldålder...

Här tystnade siaren.

— Förlåt, Flaccus, men jag är sjuk, och skall rida hem innan Campagnans dimmor stiga.

— Eheu fugaces Posthume, Posthume! Labuntur anni! Jag följer dig, vän, på min åsna, ty du är sjuk! Men:

En man av rättvist hjärta och fast beslut
ej blinda landsmäns iver, som fordra brott,
ej hotande tyranners anblick
göra försagd eller vankelmodig!
— — —
Och fölle världens byggnad samman,
mellan ruinerna stod han skräckfri.

Några dagar senare var Virgilius död i Neapel. Man öppnade hans testamente och fann verkligen en begäran att hans Æneis skulle brännas. Men man villfor icke hans begäran.

Eftervärlden har olika bedömt detta brott mot en döendes sista vilja; några mena att det var skada, andra mena att det var en fördel.

När kristendomen kom, blev Virgilius räknad bland profeterna; Æneiden upptogs som en sibyllinsk bok och ingick i Liturgien; man vallfärdade till skaldens grav, och senare blev han, av Dante, upphöjd till mer än helgon.

———

Leontopolis.

En karavan hade lägrat sig på en höjd öster om det gamla egyptiska Heliopolis. Där var mycket folk, alla hebréer dock, och de hade på kameler och åsnor färdats från Palestina genom öknen, samma öken den Israels barn genomströvat för över ett tusen år sedan...

I aftonens dunkel under halvmånens svaga sken syntes lägereldarna i hundratal, och vid dem sutto kvinnorna med sina småbarn, under det männen buro vatten. Aldrig hade väl öknen sett så mycket små barn; och när de nu skulle skötas till natten, genljöd lägret av barnens skrik. Det var som en enda stor barnkammare. Men när tvagningarna voro över och de små lades vid mödrarnas bröst, tystnade skriken det ena efter det andra, och det blev helt stilla i marken.

Under en sykomor satt en kvinna och gav sitt barn di; bredvid stod en hebreisk man och lade ginsterris framför sin åsna. När han slutat detta bestyr, gick han fram på kullen och spejade norrut.

En främling, av dräkten att döma en romare, gick förbi, mönstrade kvinnan med barnet, som om han räknade in dem.

Hebréern visade oro, och för att dölja den, öppnade han samtal med romaren:

— Säg, vandrare, är detta solens stad, där i väster?

— Du ser den! svarade romaren.

— Detta är alltså Beth Semes?

— Heliopolis, där greker och romare hämtat sin visdom; Platon själv har varit här...

— Synes Leontopolis härifrån också?

— Du ser tinnarna av templet två mil norrut.

— Detta är således landet Gosen, som vår fader Abraham besökte, och som Jakob fick sig tilldelat, sade hebréern vändande sig till sin hustru, vilken endast svarade med en böjning på huvudet.

Därpå till romaren:

— Israel vandrade ut ur Egypten till Kanan, men efter babyloniska fångenskapen gingo en del åter hit och satte sig ner. Detta vet du.

— Det vet jag ungefär, och nu hava israeliterna förökat sig till många tusen själar; därtill ha de byggt ett eget tempel, just det du ser i fjärran. Visste du det?

— Jag visste det ungefär! Men detta är alltså romerskt land?

— Det är!

— Allt är romerskt numera: Syrien, Kanan, Grekerlandet, Egypten...

— Germanien, Gallien, Britannien; världen är Roms enligt Cumeiska sibyllans förutsägelse.

— Väl! Men världen skall frälsas genom Israel, enligt Guds eget löfte till vår fader Abraham.

— Den fabeln har jag också hört, men för stunden är det Rom som har löftet. — Kommer du från Jerusalem?

— Jag kommer genom öknarna liksom de andra, och jag medför hustru och barn.

— Barn, ja! Varför släpar ni så mycket barn med er?

Hebréern blev stum; men som han antog romaren visste orsaken, och denne för övrigt såg ut som en välvillig man, beslöt han säga sanningen.

— Jo, sade han, Herodes Tetrarken blev spådd av vise män från Österlandet att en judakonung var född i Betlehem i Judalandet. För att undgå den förmenta faran lät Herodes mörda alla gossebarn som voro födda i den nejden på den närmaste tiden. Alldeles som Farao just här lät döda våra förstfödda, då Moses dock blev räddad för att frälsa vårt folk ur egyptiska träldomen.

— Hör du, den där konungen? Vem skulle det vara?

— Det är Messias, den utlovade.

— Tror du att den är född?

— Jag kan icke veta det!

— Jag vet att han är född, sade romaren; han som skall behärska världen och lägga alla folk under sin spira.

— Vem skulle det vara?

— Kejsaren, Augustus.

— Är han av Abrahams säd eller av Davids hus? Icke är han det. Och har han kommit med friden, såsom Jesajas profeterat: »Hans herradöme skall stort vara och på friden ingen ände?» Kejsaren är för visso ingen fridens man.

— Farväl, Israels barn; nu är du romersk under-

såte; var du nöjd med frälsningen från Rom; någon annan känna vi icke.

Romaren gick. Hebréern närmade sig hustrun:

— Maria! sade han.

— Josef! svarade hon. Gå tyst! Barnet sover!

Lammet.

Herodes Antipas, tetrarken, hade kommit till Jerusalem, emedan det hade försports oro bland folket. Nu hade han tagit in hos ståthållaren Pilatus och skulle dröja där över påsken för att ordna stadens angelägenheter. Som han aftonen förut varit på cirkus och sett gladiatorsspel med åtföljande orgier, sov han ut länge på morgonen, så länge att hans värd, under väntan på mötet, gått upp att spatsera på husets tak.

Där låg nu den heliga staden, med Moria berg och templet, Zion och Davids hus. I nordväst och väst sträckte sig Saronsdalen ner mot Medelhavet, vilket i den klara luften syntes som ett blått streck på fem mils avstånd. I öster reste sig Oljeberget med sina trädgårdar och vingårdar, oliver, fikon och terebinter; nedanför rann bäcken Kidron, vars stränder nu lågo i vårdräkt med blommande rosenlagrar, med tamarisker och pilar.

Ståthållaren var icke lugn i sinnet, och han stannade ofta vid räcket för att se ner på templets förgård, där folket rörde sig ovanligt livligt, bildande klungor, som upplöstes för att strax därpå samlas i ändå större.

Slutligen syntes tetrarken, omorgnad och med blodiga blickar. Han hälsade kort och satte sig genast såsom för att ge audiens. Men han hade svårt att komma till ordet, hakan hängde och han visste inte hur han skulle börja, ty han hade glömt ärendet under nattens orgier.

Pilatus kom honom till hjälp:

— Tala, Herodes; ditt hjärta är fullt och ditt sinne är oroligt.

— Vad var det min broder sade?

— Vi talade i går om den sällsamme mannen som uppviglar folket.

— Alldeles! — Jag lät avrätta den där Johannes, är det han som går igen?

— Nej, det är en annan nu!

— Är det två?

— Ja, det här är en annan.

— Men de ha samma historia; en bebådelse som föregick deras födsel, och en fabel om övernaturlig födsel, alldeles som mytologiens Perseus och historiens filosof Platon. Är det en förväxling av personer?

— Nej, ingalunda.

— Vad heter han? Josua, Jesse...

— Han heter Jesus, och lär ha tillbringat barndomen i Egyptens Heliopolis och Leontopolis...

— Det är en magier eller trollkarl; kan han inte komma och förströ mig?

— Han är svår att finna, ty än synes han här, än där. Men vi skola fråga ut översteprästen, jag har kallat honom, och han står därnere.

— Vad är det för larm i tempelgården?

— Det är kejsarens bild som skall uppställas i templets heliga rum.

— Alldeles! Vår nådige kejsare Tiberius lever som en dåre på Capri, tar stryk av sin brorson Caligula, om han kan kallas för brorson, då sönerna äro gifta med sina mödrar, och nu skall han bli gud. Haha!

— Antiokus Epifanes lät uppställa Zeus i judarnas allraheligaste, det var dock en gud; men ställa de upp kreaturet Tiberius, då få vi uppror.

— Vad kan man göra åt det? — Kalla hit prästen.

Pilatus gick ner och hämtade översteprästen Kaiphas.

Herodes slöt ögonen och knäppte händerna över bröstet. Allt som rörde tjänsten betraktade han som ett störande av hans nöjen, och han tyckte i allmänhet om korta processer.

När Pilatus återvände med Kaiphas vaknade tetrarken ur sin slummer och visste inte var han befann sig eller varom fråga var.

Pilatus gick fram och kallade sin förman till medvetande, samt väckte hans uppmärksamhet på det närvarande.

— Det larmar i templet! var hans första iakttagelse, ty det störde hans sömn. — Jaså, där är prästen. Vad buller därnere?

— Det är galiléern som gått till våldsamheter och utdrivit växlarna ur templet.

Herodes blev nyfiken.

— Må vi se honom!

— Han är redan borta.

— Säg oss, överstepräst, vad är det med denna mannen, är han Messias?

— Hur kunde jag tro det? En stackars timmermans son, som är sjuk i huvudet.

— Är han en profet?

— Han uppviglar folket, han bryter lagen, är en frossare och vindrinkare, och han hädar gud; ja han säger sig vara Gud, den allerhögstes son.

— Han I vittnen?

— Ja, men de motsäga varandra.

— Skaffa bättre vittnen, samstämmande vittnen. — Men nu, präst, ska vi tala om annat. Du vet att kejsaren genom senatsbeslut blivit beviljad apotheosen och att hans bild skall uppställas i templet. Vad synes eder?

— Vi leva på vår kejsares nåd, men sker den styggelsen, så gå vi alla i döden, som våra Makkabéer det gjort.

— Så mån I gå i döden!

Kaiphas tänkte ett ögonblick, innan han svarade:

— Jag vill sammankalla det höga rådet och meddela kejsarens vilja.

— Gör du det, och innan påskhögtiden skall du hava den galileiske mannen inför mig, ty jag vill se honom.

— Jag skall!

— Gå då i frid!

Kaiphas avlägsnade sig.

— Det är ett hårt folk, Israel, sade Pilatus för att säga något.

— Jag är ock av Israel, svarade Herodes något tvärt, ty jag är Edomit, av Esaus släkt, och min mor var samaritanska av det föraktade folket.

Pilatus märkte att han gått galet, och därför slog han med sin ämbetsstav tre slag i golvet. En

stor lucka öppnades, och nu upphissades ett bord dukat med alla läckerheter en romare då kunde önska.

Herodes ljusnade.

*

På prästernas förgård stodo Kaiphas och Annas samtalande.

— Då vi icke kunna undgå styggelsen, sade Kaiphas, och kejsarbilden skall resas i det allraheligaste, då folket skall förgås i upproret, är oss bättre att vi bringa Herranom vårt offer och att en dör för folket.

— Rätt talar du, ett utomordentligt försoningsoffer är oss av nöden och då påska stundar, låtom oss offra galiléern.

— Väl! Men offret skall vara rent, är galiléern ren?

— Ren som ett lamm.

— Må han då taga Israels synder på sig, att vi må frälsas i hans blod. Vem överbringar honom i våra händer?

— En av hans lärjungar, som står därute!

— För in honom!

Johannes, kallad senare Evangelisten, fördes in, och Kaiphas började förhöret:

— Vad vittnesbörd bär du om din lärare? Har han upphävt sig mot Mose lag?

— Han har fullkomnat lagen.

— Men vilket nytt bud har han infört i vår heliga lag?

— Älsken eder inbördes.

— Har han sagt sig vara judarnas konung?

— Mästaren har sagt: Mitt rike är icke av denna världen.

— Har han rest barnen mot föräldrarna?

— Mästaren har sagt: Den som älskar fader eller moder mer än mig, han är mig icke värd.

— Har han sagt att man har rätt försumma sina borgerliga plikter?

— Mästaren har sagt: Söken först efter guds rike och hans rättfärdighet.

— Har han sagt åt arbetaren att han skall lämna sin syssla?

— Mästaren har sagt: Kommen till mig I alla, som arbeten och ären betungade.

— Har han sagt att han skall intaga världen?

— Mästaren har sagt: I denna världen haven I tvång men varen vid god tröst, jag haver övervunnit världen.

Kaiphas blev bara trött.

— Av allt vad jag nu hört och förnummit: Denne man har icke svarat på en enda fråga.

— Mästaren svarar i anda och sanning, men I frågen efter köttet och bokstaven. Vi äro icke samma andas barn.

— Jag förstår ingenting!

— Till att förkunna evangelium de fattiga haver han sänt mig, till att läka de förkrossade hjärtan, till att predika de fångar frihet, de blinda syn och de sönderslagna förlossning.

— Det du talat i oförstånd, unge man, kan varken bringa dig eller din lärare lov.

— Ve eder, då människorna lova eder, och den som viker från det onda, han måste vars mans rov vara!

Kaiphas vände sig till Annas:

— Icke är han den som skall utlämna oss galiléern?

— De ha sänt en annan! — Hör du, heter du Ischarioth?

— Nej, jag heter Johannes.

— Gå då i frid, men skicka oss Ischarioth i stället. Men vänta! Säg oss i två ord din mästares lära om livets mening?

— Döden är de frommas vinning, svarade Johannes utan betänkande.

— Är icke livet självt...

— Genom döden skolen I ingå i livet!

— Vi ha hört nog! Gå!

Men Kaiphas upprepade ännu för sig själv som om han ville bättre förstå sina egna ord:

— Döden är de frommas vinning.

Nu hördes larm från torget och rådhuset. Annas och Kaiphas stego upp på den krenelerade muren för att få reda på orsaken. Där stodo redan leviter och spejade.

— Är han gripen?

— Han är redan tagen såsom uppviglare, ty han bjöd sina lärjungar att »sälja manteln och köpa svärd om de icke hade några».*

— Fann man dem beväpnade?

— Där fann man två svärd.

— Då är han allaredan dömd.

Nu hördes ett rop stiga från rådhusplatsen; först svårt att urskilja, sedan allt tydligare. Och folkmassan ropade: Korsfäst! Korsfäst!

— Är det icke väl hårt, som straff betraktat? sade Kaiphas.

* Lukas: 22: 36—38

— Nej, svarade leviten; en hans lärjunge, kallad Simon eller Petrus, drog svärd och högg mot tjänaren Malkus, så att han sårade honom.

— Göres oss då mera vittne behov?

— Men Läraren sade: Stick ditt svärd i skidan, ty de som gripa till svärd, skola med svärd förgås!

— Det där blir man inte klok på! sade Annas och gick ner.

— Men folket ropade: Korsfäst! Korsfäst!

Vilddjuret.

Utanför Jupiter Latiaris' tempel i Rom råkades två män av medelklass. De stannade båda för att betrakta det nya templet, vilket var olikt alla andra och såg ut som om det varit utsatt för en jordbävning. Sockeln var nämligen byggd som takås, kolonnerna stodo på huvudet med kapitälerna nedåt och taket var gjort som en grundmur med källargluggar.

— Så råkas vi här igen, hebreiske man, sade den ene, vilken liknade en romersk handlande. Var det icke i Jaffa, vi sågos sist?

— Joväl! svarade hebréern. Romaren råkas överallt, är hemma överallt numera; hebréern råkas också överallt, men är ingenstädes hemma. Men säg mig: vilkens tempel är detta?

— Det är Vilddjurets, kejsarens, Caligulas, galningens, mördarens, blodskämmarens tempel, som han rest åt sig själv. Hans avbild står därinne, och galningen går dit in varje dag för att dyrka sig.

Här gjorde romaren ett tecken på sin panna, förande högra handens pekfinger först uppifrån ner, sedan från vänster till höger.

Hebréern betraktade honom förvånad.

— Är du icke romare?

— Jo, jag är en romersk kristian.

— Var bor du?

— Här, härunder Rom, i klippans gångar.

Han visade på en lucka i marken, vilken liknade dem som ledde ner till kloakerna.

— Bor du här nere i jorden?

— Där bo vi kristianer, där ligga vi som frö i jorden och gro.

— Det är ju gravvalv därnere.

— Ja, vi äro begravne med Kristus och vänta uppståndelsen.

— Ha'n I tempel därnere?

— Vi hålla vår gudstjänst där, och i denna dag fira vi Jesu födelse.

— Det kommer någon uppe i gränden, sade hebréern.

Romaren öppnade luckan i marken för att gå ner. Då hördes ifrån jordens inre en körsång:

»Och staden behöver icke sol och måne,
ty Guds härlighet upplyser honom,
och hans ljus är lammet!»

— Vem är lammet? frågade hebréern.

— Jesus Kristus, världens frälsare.

— Tycker du världen är frälst då galningen Caligula är —

— Världen skall bli frälst, om vi äro stilla i hoppet.

— I haven alltså tagit löftet från Israel?

— Nej, vi ha ärvt löftet, ty Kristus var av Israels judastam.

— Det kommer någon!

— Farväl då! Vi råkas alltid, ty jorden är vår!

*

Inne i templet, som av folket kallades den upp- och nervända världen, syntes en man, alldeles förskrämd, smyga utmed väggarna, som om han var rädd att visa ryggen. Det var en ynglings ansikte, men utan ett hårstrå till infattning. Hans överläpp drogs upp på vänstra sidan och visade en lång rovtand på samma gång som det högra ögat sköt en hastig stråle likt en giftig pil. Utmed väggen smög han framåt mot absiden, där en bildstod var rest, en kopia av den rädde mannen, och så noga återgiven, att kläderna till och med voro desamma.

— Är prästen där? viskade den galne kejsaren, ty det var han.

Intet svar följde.

— Präst! Lilla präst, jag är så rädd, kommer du inte?

Nu trädde en offerpräst fram, och fallande på knä för kejsaren, tillbad han.

— Jupiter, optimus maximus latiaris, skräm dina fiender.

— Har jag då fiender? Ja, och det är därför jag är så rädd. Tror du att jag är gud?

— Du är'et!

— Låt åskan gå då, så skrämmer jag mina fiender.

Prästen slog på en puka och det dånade i templet.

Kejsaren skrattade så alla tänderna syntes.

— Präst! utropade han, sättande sig på en tronstol, nu skall du offra åt mig!

Prästen tände en eld på det lilla altaret framför galningen, som talade:

— Gott luktar det! Nu är jag den mäktigaste i himlen och på jorden. Jag dömer över levande och

döda; jag kastar i Tartaros och upphöjer till Elysium — tänk vad jag är mäktig! Jag tämjer havets vågor och bjuder stormen lägga sig, jag råder över planeternas banor, jag var den som skapade Chaos, och människosläktet ligger för mina fötter ifrån Britanniens urskogar till Nilens källor, vilka jag ensam har upptäckt. Jag har upphöjt min livhäst Incitatus till konsul och folket har erkänt hans konsulat. Präst, tillbed mig! eller glömmer du vem jag är? Nej, det är jag som skall tillbedja mig i min bild! Cajus Cæsar Caligula, jag dyrkar dig, världens herre, såsom jag dyrkar mig själv! Jupiter Latiaris Caligula.

Han föll på knä för bilden.

— Det kommer någon! varnade prästen.

— Döda honom!

— Det är tribunen Cassius Chæræa!

— Skräm honom!

— Chæræa låter icke skrämma sig.

Tribunen trädde in, orädd, utan ceremonier.

— Cajus Cæsar, din hustru är död!

— Desto bättre, svarade kejsaren.

— Ditt enda barn är krossat mot en vägg!

— Ack, så roligt! skrattade galningen.

— Och nu skall du dö!

— Det kan jag inte. Jag är odödlig.

— Jag väntar dig utanför. Icke här må det ske!

— Kryp ut, myra, min fot är för stor att nå din litenhet.

Nu hördes sång stiga från templets grund eller från jorden, det var barnaröster.

Kejsaren blev rädd igen och kröp under sin stol. Chæræa som väntat vid dörren, förlorade tålamodet.

— Kommer du, hund, eller slår jag ihjäl dig!

— Chæræa, kvidde kejsaren, döda mig ej, jag skall kyssa din fot.

— Kyss den då, när jag nu trampar ihjäl dig!

Och den jättelike mannen kastade undan stolen, ställde sig på galningen, och med klacken trampade han sönder hans struphuvud så att tungan räcktes ut ur gapet, ännu i döden spottande smädelser.

*

Vilddjuret hade tre huvuden; det andra hette Claudius. Han satt och spelade tärning med sin vän Cajus Silius, berömd för sin rikedom och sin skönhet.

— Följ med spelet, väste Cæsar.

— Jag följer! svarade vännen.

— Nej, du är frånvarande. Var hölls du i natt?

— Jag var i Suburra.

— Du skall icke gå i Suburra. Du skall vara här hos mig. Följ med spelet!

— Jag följer med; men vad spela vi om?

— Du spelar om ditt liv.

— Och du, Cæsar?

— Också om ditt liv.

— Om du förlorar då? frågade Silius.

— Så förlorar du livet.

Kejsaren knackade i bordet med tärningsbägaren. Sekreterare Narcissus steg fram.

— Giv mig skrivdon, Narcissus. — Mot ormbett skall man bruka idegranens kåda...

— Mot sprängörten då?

— Cicuta? Mot den finns ingen bot. Följ med spelet, annars blir jag ond.

— Inte kan du bli ond! svarade Silius.

— Nej, det är sant, jag orkar inte; jag sa så bara!

Kejsarens gemål, den ryktbara Messalina, hade kommit in.

— Varför sitter Silius här och spelar, när han skall följa mig till teatern?

— Han är tvungen! svarade kejsaren.

— Vad har du, stackare, för rättigheter på honom?

— Han är min slav, alla äro slavar åt världens herre. Därför är Rom den mest demokratiska av alla stater, ty alla medborgare äro lika, lika inför mig och Gud.

— Han är din slav, men han är min man! sade Messalina.

— Din man? Jag är ju gift med dig.

— Ja, vad gör det?

— Ska du gå och gifta dig utan att fråga mig om lov?

— Ja, varför icke?

— Du är lustig, Messalina, i alla fall. Och jag förlåter dig! — Gå nu, mina barn, och roen er. Narcissus skall spela med mig.

När kejsaren blev ensam med sekreteraren, ändrade han ansikte:

— Följ efter dem, Narcissus! väste han. Tag Locusta med och giv dem bägaren. — Sedan tar jag Agrippina!

Men när Silius och kejsarinnan kommit utom dörren, frågade Silius oskyldigt:

— Har du låtit anrätta champinjonerna själv, som han skall äta till kvällen?

— Jag har icke lagat dem själv, men det har Locusta gjort, och hon förstår sin sak!

*

Vilddjurets tredje huvud hette Nero. Han var Agrippinas värdige son, hade förgiftat sin halvbror Britannicus, mördat sin moder, sparkat ihjäl sin hustru och hade slutligen under alla övliga ceremonier gift sig med en gladiator. Han förfalskade mynten, plundrade templen. Han gjorde en konstresa till Grekland, där han först uppträdde som sångare och hemförde 1,800 kransar, sedan som kusk; körde visserligen omkull, men tog ändock priset, emedan ingen tordes förvägra honom det.

Så djupt hade Rom och Hellas sjunkit, och Claudius var en ängel emot detta odjur, men han blev också upptagen bland gudarna.

Kejsaren hade i dag kommit hem från en konstresa och funnit sin huvudstad brinnande. Emedan han så ofta i ruset farit ut mot sitt gammalmodiga Rom med dess trånga gator och dåliga korsverkshus, samt vid flera tillfällen önskat eld i alla dess knutar, blev han misstänkt för mordbrand. Han satt i sitt palats på Esqvilinum, i stora pelarsalen och njöt av den praktfulla eldsvådan.

Det var en marmorsal med få möbler, emedan han fruktade erbjuda gömställen åt mördare. Men salen öppnade sig i bakgrunden med ett starkt och dubbelt gyllene järngaller, bakom vilket man såg skymta två gulbruna lejon från Libyen. Han kallade dem sina kattor.

Vid denna grind stodo tvenne slavar, Pallas och Alexander, spejande på varje skiftning i härskarens ansikte.

— Han ler, viskade Pallas; då är vårt liv ute. — Broder, vi råkas igen! Bed för mig, och giv mig fridskyssen!

— Herren skall förlossa dig av allt ont och frälsa dig till sitt himmelska rike. Detta förgängliga måste ikläda sig oförgänglighet och detta dödliga odödlighet.

Kejsarens röda ansikte, rött av vin och av eldskenet, började spännas, och man såg på öron och ögon att han lyssnade utåt. Hörde han möjligen huru folkhopen viskade sina misstankar om mordbrännaren?

— Pallas! röt han. Rom brinner upp!

Slaven blev stum av skräck.

— Pallas! Är du döv?

Intet svar.

— Pallas, är du stum? — De säger därnere att jag tänt på, men det har jag inte! Spring ut på gatorna och sprid ut att kristianerna gjort det!

— Det vill jag inte! svarade slaven.

Nero trodde att han hört orätt.

— Vet du icke att kristianerna äro trollkarlar och bo som råttor nere i gravgångarna, att hela Rom vilar på kristianer! Jag har tänkt leda in Tibern och dränka dem, eller öppna kloakernas väggar och sätta katakomberna under träck. Deras sibyllinska böcker ha förkunnat Roms undergång, men de säger Babel i stället för Rom! Se, nu tar elden i Kapitolium! Pallas, spring ut och säg att kristianerna gjort det.

— Det vill jag icke, svarade Pallas högt och tydligt, emedan det är osant!

— Nu hörde jag rätt! röt kejsaren och reste sig. Du vill icke gå ut i staden; gå då in genom den här grinden och lek med mina kattor.

Han öppnade den första grinden och sköt in Pallas till lejonens förgård.

— Alexander! sade Pallas med höjd stämma: Se jag haver bjudit dig, du skall vara fast och frimodig!

— Jag vet att min förlossare lever och han skall på sistone uppväcka mig av jorden.

— Vad talar ni för språk? sade kejsaren och drog i en lina som öppnade den andra grinden till lejonen.

— Alexander, gå ut i staden och sprid ut att kristianerna tänt på Rom.

— Nej, svarade Alexander, förty jag är en kristian.

— Vad är en kristian?

— Ty så älskade gud världen att han utgav sin ende son, på det att var och en som tror på honom skall icke förgås, utan få evinnerligt liv.

— Skall du icke förgås? Haver jag icke makt att förgöra dig?

— Du haver ingen makt över mig, vore hon dig icke given ovanefter.

— Han fruktar icke döden! — Lentulus! Kom hit med eld; jag skall tända på dina kläder, må vi se om du icke kan brinna, jag skall tända på ditt hår, ditt skägg, dina naglar; men vi ska dränka dig i olja och nafta först; i beck och svavel skall jag dränka dig, så få vi se om du kan leva evigt liv. Lentulus!

Lentulus störtade in:

— Herre, det är uppror i staden, fly!

— Ska jag fly! — Eld först!

— Spanien har rest sig och utropat Galba till kejsare!

— Galba! Eheu fugaces Posthume... Galba! — Nåväl, låtom oss fly, men vart?

— Genom katakomberna, herre.

— Nej, där bo kristianerna, och de skola döda mig.

— De döda ingen, sade Alexander.

— Icke sina fiender ens?

— De bedja för sina fiender.

— Då äro de tokiga! — Så mycket bättre!

*

De kristna voro samlade i en av katakombernas kryptor.

— Kapitolium brinner, det är hedningarnas Zion, sade Alexander.

— Herren Zebaoth hämnas sitt förstörda Jerusalem!

— Säg icke hämnas, säg straffar!

— Det kommer någon i gången!

— Är det en broder?

— Nej, han gör icke knäfall för korset.

— Då är det en bödel!

Kejsaren syntes, trasig, smutsig och med en näsduk om pannan. När han nalkades de kristne, som han tog för greker i deras vita mantlar, blev han lugn och beslöt underhandla:

— Ären I greker?

— Här är icke jude eller grek, icke barbar eller skyth, icke tjänare eller fri, utan alla bröder i Kristo! Välkommen, broder!

— Det är Vilddjuret! sade Alexander.

Kejsaren kände nu igen sin förlupne slav, och i sin ångest föll han på knä.

— Döda mig icke! Jag är en fattig stenhuggare som gått vilse. Säg mig bara vägen ut, om till höger eller vänster.

— Känner du mig? frågade Alexander.

— Alexander! svarade kejsaren.

— Som du ville bränna upp! Det är jag!

— Nåd! Döda mig icke!

— Stig upp, Cæsar! Ditt liv står i Guds hand.

— Får jag nåd?

— Du skall få en vägvisare!

— Säg bara höger eller vänster, så hjälper jag mig själv, sen!

— Håll till vänster!

— Om du ljuger?

— Det kan jag inte; ser du, det är skillnaden!

— Varför ljuger du inte? Det skulle jag göra.

— Håll till vänster!

Kejsaren övertygades och gick. Men efter några steg stannade han och vände sig om:

— Tvi vare er, slavar! Nu hjälper jag mig själv!

*

Det var en fasans åsknatt när Nero åtföljd av gossen Sporus och några slavar, anlände till sin frigivnes, Phaons lantgård. Phaon vågade icke ta emot sin kejsare, utan rådde honom dölja sig i en lergrop; men Cæsar ville icke gå in i jorden; utan, när han hörde förföljare komma, sprang han ut i en damm och blev stående i vattnet. Därifrån hörde han de förbigående, som sökte honom, förtälja att han var dömd att piskas ihjäl. Efter någon tvekan stötte han dolken i sitt bröst.

Hans amma Acte som även varit hans älskarinna begrov honom på trädgårdskullen, Monte Pincio. Och romerska folket älskade honom efter hans död och buro länge blommor till hans grav. Men de kristne sågo i honom Apokalypsens vilddjur och antikrist.

Apostata.

Tre hundra år och något mer efter Kristi död hade världens historia flyttat sin Tespiskärra från Medelhavet och österut. Grekland hade gått in i den stora vilan, Rom låg i ruiner och var lydrike, Jerusalem var förstört, Alexandria vid Nildeltat hade gått nedåt; världens huvudstad låg vid Svarta havet och var en halvt österländsk koloni, benämnd Bysanz, eller efter Konstantin den Store kallad Konstantinopel. Den hedniska världen låg i träda, och kristendomen var statsreligion. Men kristendomens anda hade icke genomträngt kejsardömet; läran fanns där, många läror, men hovet levde värre än hedningar, och vägen till tronen i Bysanz gick vanligen sin gilla gång genom mord.

Men samtidigt med att Europa flyttat till Orienten hade nya intagor blivit gjorda västerut och åt norr. Romarna hade femtio städer vid Rhen, och hela Gallien låg sedan Cæsars tider under romerska plogar och dyrkade romerska gudar i romerska tempel.

När kristendomen nu skulle införas i Gallien, stötte denna på svårigheter. Landets egen religion, Druidkulten, var nyss förbjuden av kejsar Claudius, och den romerska var införd. Att då strax ovanpå den ena förändringen komma med den andra till-

talade icke nationen, och därför befann sig Gallien i ett upplösningstillstånd, ur vilket dock ett nytt lovade växa.

Men under Konstantins regering började faror från andra håll resa sig mot den nybildade Galliska provinsen. Germanska stammar, franker och allemanner lockades av det feta landets ljuvligheter, där ju bergen dröpo av vin och slätterna drösade av det gula vetet. För att skydda den bästa provinsen, och kanske av andra skäl, sände kejsaren sitt syskonbarn, och sin svåger, Julianus, att bekriga germanerna. Julianus var visserligen uppfostrad i kloster och vid universitet, men synes ha förstått krig, ty han slog inkräktarna, och tågade därpå upp till Lutetia Parisiorum.

*

Legionerna hade strövat uppför Mons Martis eller Martyrorum som det omväxlande kallades. I spetsen gick den obetydlige mannen med filosofskägget, Julianus, utnämnd Cæsar, men därför icke kejsare.

Högst på bergets topp stod ett Mars-tempel, men det var stängt. Då hären lägrat sig, gick Julianus ensam fram på branten för att skåda staden Lutetia, som han aldrig sett förr.

På ön mellan Seine-flodens två armar låg själva stadsanläggningen med Jupiters tempel, men kejsarpalatset och Amfiteatern syntes på sluttningen av Parnassens berg på västra flodstranden. I tre hundra år, alltifrån Cæsars tid, hade kejsarna tidtals vistats här, och nu senast hade Konstantin den store och Constantius bebott parisiernas Lutetia.

När den tankfulle Cæsar en stund betraktat dalen med floden, utbrast han:

— Urbs! Detta är ju Rom! En flod, en dal och kullar, sju eller flera, alldeles som i Rom. Sen I ej, vi stå på Kapitolinska kullen; på andra sidan ha vi Janiculum som är Parnassens berg,* och åt norr bildar Mons Valerianus** ju vårt Vaticanus. Och staden på ön! Ön liknar ju ett skepp alldeles som Tiber-ön, där man rest en obelisk som mast, så påfallande var likheten! Cæsar var väl alltför originell för att ha velat kopiera! — De kalla Bysanz för Nova Roma, men Rom är som masken; om man klyver honom i två bitar, så blir det en levande varelse av varje bit. Vad säger du, Maximus?

— Sju kullarnas stad och sju konungarnas var Rom; huru många det blir här, kan ingen säga.

— Det har jag aldrig tänkt på, svarade Julianus, att Rom endast fick sju konungar liksom kullarna... en sällsam slump!

Maximus, mystikern, som jämte sofisten Priscus alltid följde Julianus för att giva honom tillfälle att filosofera, invände genast:

— Det givs inga slumper, Cæsar; allt är räknat och beräknat, allting är skapat i medveten avsikt, och i överensstämmelser, himmelens fäste och jordens rund...

— Det där har han lärt i Egypten. avbröt Priscus; ty egypterna se ju Nilfloden i stjärnbilden Eridanus; lyster mig att veta under vilkens bild detta Lutetia ligger!

* Montparnasse.

** Mont Valérien.

— Det ligger under Andromeda liksom Rom, svarade Maximus, men Perseus råder över Heliga landet, så att Algol står över Jerusalem.

— Varför kallar du det förbannade landet för heligt? utbröt Julianus, som icke kunde styra sitt eljest lugna sinne, så snart man talade om något som rörde vid kristendomen, vilken han hatade.

— Jag kallar det landet heligt, därför att där är född världens frälsare. Och du vet att denne var född utan fader liksom Perseus! Du vet också att Perseus frälsade Andromeda liksom Jesus Kristus skall frälsa Rom och Lutetia.

Julianus teg, ty han var som nyplatoniker mottaglig för analogier med perspektiv ut över det ändliga, och den poetiska bilden var för honom mera än en oratorisk prydnad. Uppfödd i ett kloster av kristna präster hade han tidigt fått inblick i den nya kristendomens läror, men med sin filosofiska bildning hade han tyckt sig märka att kristendomens frö var lagt redan hos Sokrates och Plato; och när han sedan gjorde bekantskap med nyplatonikerna, fann han egentligen ingenting att anmärka mot kristendomens nyligen dikterade dogmer. Men han fattades av ett gränslöst hat mot dessa galiléer, vilka nu ville tillägna sig all föregående tids visdom och sätta sitt namn på den. Det var tjuvar för honom! — Att Kristus var Guds son, fann han helt naturligt: ty som panteist ansåg han ju alla människors själar födda av Gud och i Honom vara delaktiga. Själv bekände han den nyligen antagna Nicæanska trossatsen att Sonen var av samma väsende som Fadren, ehuru han fattade detta på sitt sätt. Underverken skedde alla dagar och kunde simuleras av trollkarlar.

Syndafallet godkände han, ty Plato hade ju också förklarat att själen är fången i materien, den syndiga materien, som vi här voro ålagda att bekämpa, och detta hade Paulus bekräftat i sitt brev till romarne då han säger: »Det goda som jag vill gör jag icke, men det onda som jag icke vill, det gör jag.» Och: »Jag har min lust till min guds lag efter den invärtes människan, men jag ser en annan lag i mina lemmar, som kämpar mot min andes lag... Jag arma människa, ho skall frälsa mig från denna syndens (dödens) kropp?» — Det var den tänkande och kännande människans klagan över fångenskapen i materien, mänskosläktets äckel vid sig själv.

Julianus hade som en djupt kännande och högt strävande ande erfarit detta tryck, och han hade kämpat redligt mot köttets begär med framgång. Uppfödd bland mördare och vällustingar, i det bysantinska hovets oerhörda lyx, där han till exempel i början ägde 1,000 barberare och 1,000 kockar, hade han straxt avskaffat lyxen, levde själv som en kristen asket, handlande rätt, tänkande ädelt. Fångenskapen i materien, eller synden, hade han fullständigt fattat, men frälsningen genom Kristus förstod han icke ett spår av. Tre hundra sextio år hade gått sedan Kristus föddes, och världen hade blivit allt uslare. De kristne, särskilt hans farbror, Konstantin den store, hade han sett leva värre än hedningar; och han hade som ung prövat den nya läran i sina självsstrider; han hade bett till Kristus som till Gud, men ej blivit hörd. När han då klagat för den troende Eusebius, hade denne svarat: varen tåliga i hoppet! Hållen på att bedja!

Men ynglingen hade svarat: »Jag kan icke vara tålig;» varpå Eusebius: »Frälsningen kommer, men

icke i vår tid. Tusen år äro som en dag för Herren Gud! Vänta i fem dagar, får du se.» — »Jag vill icke vänta!» rasade ynglingen. — »Så säga de fördömda också. Men, ser du, otåligheten är en av helvetets plågor, och du skapar ditt helvete själv med din otålighet!»

Julianus blev Kristushatare, utan att egentligen veta varför. Filosoferna lärde honom det icke, ty de adopterade och utfilosoferade kristendomen. Celsus' enkla vederläggning av kristendomen hade icke heller förfört Julianus' mogna och odlade förstånd. Eusebius förklarade sin lärjunges Kristushat sålunda: »Han har hednablod i kroppen, ty han är av illyrisk härkomst; han hör väl icke till detta fårahuset. Eller är hans högmod så gränslöst, kanske hans avund så stor, att han icke lider någon envåldshärskare i andens rike. Han lever ju själv som en kristen och lär detsamma som Kristus, men är ändock en Kristushatare.»

*

Emellertid, för att dölja sin vrede hade Cæsar nalkats det lilla Mars-templet på kullen. Byggnaden var förfallen, dörrarna bortburna och kolonnerna spruckna.

Inkommen i cellan såg han Mars-bilden, efter ett gott grekiskt Aresmönster, i absiden; men näsan var avslagen, fingrarna borta och hela statyen bestruken med smuts!

— Det har galiléerna gjort! sade Julianus, men det skola de betala.

— Det har de redan betalt med sina liv! svarade

Maximus. Dionysius* blev halshuggen på denna kulle, och hans kapell syns därnere i sluttningen.

— Är du också galilé?

— Nej, men jag älskar rättvisan!

— Rättvisan och dess gudinna Astræa, flyttade från jorden, när järnåldern började, och nu sitter hon som stjärna på himmelen.

— I djurkretsen, inföll Priscus; jag tror också vi leva i djurkretsar allesamman, och där har rättvisan just ingen plats!

Det hördes sorl från lägret. Julianus steg upp på ett kummel för att se efter vad som stod på.

Hela nordöstra sidan av Marsberget var betäckt av soldater och nere i dalen syntes tält och lägereldar. Dessa tusenden tillhörde all världens folk. Där funnos romare, greker, egyptier, negrer, hebréer, perser, afghaner, skyther, germaner, britter, galler; men de rörde på sig, och företedde ett vimmel som när myggorna dansa.

— Vad vållar oron? frågade Julianus.

En liten klocka från Denis-kapellet hördes ringa Angelus, och de kristna hade fallit på knä, under det att hedningarna blevo stående eller fortsatte sina göromål. De kristna ansågo sig störda, och hedningarna också.

— Denna religion, sade Julianus, som skulle samla alla, den bara söndrar. Om kyrkomötena i stället för att formulera nya bekännelser, hade velat spränga alla former och förkunnat en fri kultus, med lovsång och tillbedjan av den allra Högste, då hade alla folk böjt knä i dennes namn den namnlöses. Se nu på de kristne! De ha övertaget med lagen på sin

* S:t Denis.

sida, och därför tvinga de hedningarna att dyrka deras galilé! — Inte skall jag hjälpa dem! — Nationer kan jag hålla ihop, men bekännare rår jag icke på! — Låtom oss gå ner i staden; det här vill jag icke inblandas i.

Några kristna tribuner nalkades Cæsar, i synbar avsikt att klaga, men han vinkade åt dem att vända om, och att han icke ville tala vid dem.

*

Julianus hade till fots och med sina filosofer hållit intåget i Lutetia. Generaler eller annat befäl hade han icke medtagit, emedan han icke litade på dem.

Han fann i den nya staden en avbildning i miniatyr av cæsarernas Rom. Hyddor med halmtak utgjorde ju kärnan; men där fanns flera tempel och kapell, en prefektur, ett forum och en amfiteater. Forum eller torget var omgivet av pelargångar, där handelsmän och växlare slagit upp sina bodar, och dess ena kortsida upptogs av prefekturen, där även ædilen och qvestorn bodde.

Obemärkt och okänd av folket gick Cæsar upp i prefekturen. I vestibulen såg han kristna symboler. Korset, fisken, den gode herden och dylikt. Kristendomen var visserligen statsreligion, men Cæsarens hat mot allt kristet var så stort att han icke kunde se bilderna; han gick därför ut igen, kallade ner prefekten, och befallde honom visa vägen till kejsarpalatset på vänstra sidan om floden.

Och där installerades han nu, själv intagande en enkel kammare liknande en munkcell.

Som han haft många krokvägar sedan han lämnat

Bysanz, och då frankers och allemanners tuktande fordrat tid, hade brev hunnit anlända. Däribland var ett från kejsaren, vilket gav Julianus mycket bekymmer.

Kejsarens ställning till kusinen Julianus hade alltid varit tvetydig, nästan fientlig; och nu efter de vunna segrarna hade avund och fruktan intagit den bysantinske despotens sinne. Brevet innehöll en befallning till Julianus att genast återsända legionerna, då kriget var slutat.

Julianus insåg faran av att blotta det återvunna landet på försvaret, men hans pliktkänsla och rättrådighet bjöd honom att lyda, och utan tvekan sände han kejsarens edikt till lägret.

Detta skedde på första dagens afton.

*

Följande morgon hade Julianus med sin lärda stab gått ut på vandring. De stego sakta över Parnassens berg och strövade genom ekskogen på norra sidan, lämnande banade vägar. Det filosoferades och disputerades väldeliga, och glömske av tid och rum, förirrade sig sällskapet allt djupare i skogen.

Slutligen hade de nått en öppen plats, där betande rådjur togo till flykten, och där slogo de sig ner på underligt formade stenar, vilka lågo i en ring. I ekarna över deras huvuden syntes stora gröna klungor av annan färg än trädens löv, och vilka de togo för fågelbon.

— Aldrig har jag sett så mycket kråkbon på en gång, sade Cæsar.

— Det är icke kråkbon, Höga Nåd, svarade

skrivaren Eleazar, vilken tjänstgjorde som sekreterare; det är den heliga misteln, vilken växer på eken, och genom samverkan av kosmiska krafter antager denna klotform, vilken anses vara jordens liksom de övriga himlakropparnas.

— Är detta...

— Ja, och vi synas hava inträtt i en helig offerlund, där landets urgudar ännu dyrkas av Druider, oaktat deras kult är förbjuden.

— Förbjuden, trots kejsarens Milano-edikt om religionsfrihet, inföll sofisten Priscus.

Julianus älskade icke bli påmind om denna frihet, genom kristendomen erhållna frihet att förtrycka de andra bekännelserna. Han reste sig, och med honom sällskapet, för att fortsätta vandringen.

De hade efter en stund uppnått Suresnes och dess vinkullar, där fikon- och persikoträdet kantade murarna. När de stigit på en höjd, sågo de hela Seine-dalen nedanför, med dess åkrar, trädgårdar och villor.

— Det är ju Kanans välsignade land! utbrast Julianus hänförd av den vackra tavlan.

På andra sidan floden syntes Marsberget resa sig med dess tempel och kapell; och där berggrunden var blottad, lyste kalken vit i fläckar liknande en oändlig mängd tält uppslagna på backarna.

Filosoferna stodo länge och betraktade utsikten, då ett gny hördes likt ett annalkande hagelväder. Icke ett moln syntes likväl, och följet stannade undrande, lyssnande.

Gnyet ökade i styrka och blev till skrik, tjut, vapenslammer.

Nu syntes Marsberget komma i rörelse; det myllrade uppe på dess hjässa, och blanka blixtar sköto ut. Som en flod började det rörliga och lysande välta nerför berget åt stadssidan till.

Då förstod man.

— Det är legionerna som revolterat! framkastade Maximus.

— Ediktet har verkat!

— De söka sin Cæsar!

— Då återstår endast att vända om hem.

Sällskapet tog nu vägen utmed flodstranden följande den uppåt, för att kunna ha ett öga på legionernas förehavande.

Allt väldigare störtade den mörka floden med dess glitter från blanka vapen och hjälmar.

Påskyndande sina steg nådde vandrarna palatset, där stor rörelse rådde.

Julianus var av naturen en modig man, men tänkarens blyghet gjorde honom ofta skygg för offentligt framträdande. Han gick därför in genom badhuset och sökte sin ensamma kammare, avvaktande vad som nu skulle hända. Han vandrade på kammargolvet i stark oro som om hans öde just nu skulle avgöras för hela livet.

Så kom det som han nästan visste.

Rop från gårdsidan hördes:

— Ave Cæsar Julianus Imperator!

— Vi välja Julianus till kejsare!

— Diademet åt Julianus!

— Död åt Constantius, mördaren och veklingen!

Här fanns inte tvivel mer! Legionerna hade utropat Julianus till kejsare, ty de ville icke lämna detta förlovade landet, vars erövring kostat dem blod.

Julianus, som icke eftersträvat makten, emedan han fruktade ansvaret, ville göra motstånd, men legater från hären varnade honom:

— Om du icke antager valet, blir du ihjälslagen!

— Den som icke vågar härska, han skall knektas!

Därmed var Julianus kejsare över det stora riket, som sträckte sig från Svarta havet till Atlantiska oceanen.

*

Den natt som följde på denna dag tillbragte kejsaren i meditationer; och när han på morgonen efter ett bad visade sig för sina vänner var han nästan oigenkännlig. Han hade bokstavligen kastat masken, och visade ett nytt ansikte med nya uttryck, nya drag nästan. Trots sin rättrådiga karaktär hade Julianus tvungits att liksom Konstantin leva i ett beständigt hyckleri genom att gynna och utöva denna kristna lära, som han icke trodde på. Ja, han hade till och med nödgats bekänna Nicæanska mötets Treenighet och Kristi Gudom, bevista gudstjänster, iakttaga fastor. Nu, när makten lämnats honom i händer, blev hans första åtgärd, att begagna sin frihet, och vara den han var.

Hans första åtgärd var att skilja fåren från getterna eller utgallra alla galiléer, och låta dem bilda egna legioner, under förevändning att de kristna därigenom skulle få bättre villkor för utövandet av sina religionsbruk. Men samtidigt omgav han sin person endast med hedningar av gamla stammen, hebréer, syrier, perser och skyther, allt slags folk utom kristna.

Tillika anlade han imperatorns lysande purpur

och diadem, klippte och förgyllde sitt skägg, visade sig ute endast till häst och i stort följe.

När detta var undangjort, skred han till hyllningens mottagande av folket, och till det ändamålet beslöt han använda teatern. Där ville han uppföra Æschylus' trilogi Prometheus, som då ännu fanns fullständig. Skådespelare medförde han själv och teatern stod färdig. Ryktet härom var snart ute i staden och mottogs med jubel av hedningarna under det de kristna blevo förstämda; det lägre folket hade visserligen väntat sig gladiatorspel och djurhetsningar, men en »komedi» var ju alltid välkommen.

Dagen var inne och staden festligt smyckad. Spelet skulle räcka från morgon till afton utan uppehåll för måltider, och som våren visat sig kall och ostadig ombads man medföra plagget cucullus, en kort romersk slängkappa med kapuchong, så mycket mer behövligt som teatern stod under öppen himmel.

Cæsar, numera Augustus, infann sig på teatern i laga tid, åtföljd av sina filosofer, vilka fingo plats på något avstånd, ty Cæsar satt i statslogen, dit han väntade prefekten, ædilen och qvestorn.

Han blev något förvånad att icke finna dessa stadens styresmän där, och då ædilen var chef för skådespelet, vågade man icke börja förrän denne anlände.

Folket hade rest sig när Cæsar trädde in, och många tribuner hade ropat leve, men därpå inträdde en obehaglig tystnad, under vilken kejsaren beskådades med kallsinnig nyfikenhet.

När han slutligen tröttnat på väntan, kallade han sin sekreterare, hebréern Eleazar, och befallde honom gå till prefekturen att höra orsaken till uteblivandet,

men på samma gång gav han tecken till skådespelets början.

Skådespelarna trädde in, och vid altaret företogo de den urgamla offringen som öppnade tragedien. Då nu de blodiga offren bortfallit ur alla religioner till och med judarnas, efter templets förstöring under Titus år 70 e. Kr., så ådrog sig den ovanliga handlingen stor nyfikenhet. Legionärerna voro ju vana se blod, men stadens borgare och deras hustrur vände sig bort, då bocken slaktades åt Dionysos.

Varför Julianus velat ånyo införa detta bruk trodde man sig leta ur hans lovvärda strävan att sammansmälta alla religioner, genom att ur allas ceremonier framleta en djupare mening. Offret var ju en gåva, en uppoffring och ådagalade tacksamhet; men mystikern Maximus hade även övertygat kejsaren att i själva blodet, livets källa, lågo förborgade krafter som drogo till sig andliga makter av lägre rang. Människobarnet utgöt sin moders blod vid födelsen, och omskärelsens heliga handling skulle erinra om födelsens blodiga och smärtsamma operation. På hövdingars gravar slaktades slavar, och ännu under Julius Cæsar hade romarna offrat 300 fångar vid ett utomordentligt tillfälle. Intagen av dessa och dylika filosofemer, lockades Julianus in på en väg, som skulle föra honom i fördärvet.

Efter offringen, åt vilken soldaterna skrattat, och kvinnorna gråtit, började skådespelet på skaldens eget språk. Grekiska talades ju av alla bildade från Palestina till Gallien; men de obildade kunde det icke, och därför sutto borgarna ouppmärksamma.

När kören inträdde andra gången, återkom Eleazar med beskedet:

— Detta har inträffat, avbördade han sig sitt ärende. Biskopen av Sens, galliska kyrkans primas, har anlänt till staden, och håller nu en mässa i kyrkan. De höga ämbetsmännen äro närvarande, och de ursäkta sig hos kejsaren; de trodde han visste, att de kristna aldrig besökte teatrar, och de åberopade religionfriheten.

Cæsar blev vit i ansiktet.

— Väl! De skola få betalt! Nu Eleazar, jude, skall du sitta ner bredvid mig och språka. Skådespelarna äro usla och jag kan icke lida deras grekiska uttal.

Eleazar gjorde invändningar, men kejsarens vilja tålde icke sådana.

Förmiddagen släpade sig fram, och när trilogiens första del var slut, syntes en del av publiken vilja smyga sin väg, men utgångarna voro stängda, ty man ville icke spela för tomma väggar och icke heller visa kejsaren ringaktning.

Emellertid ökades publikens olust, ty man var trött och hungrig. Judens upptagande i kejsarens loge hade även väckt en ledsam uppmärksamhet, icke därför att han var jude, ty judehatet uppstod långt senare, efter korstågen. I de första århundradena voro judarna förväxlade med de kristna, emedan den nya läran ansågs vara från judelandet och en fortsättning av den mosaiska. Därför såg man nu icke snett på Eleazar, utan mera för hans oansenliga yttre och hans ringa ställning. Det var en utmaning, men mest mot de kristna, ty juden var dock en främling och en hedning.

När nu i andra avdelningen Prometheus fastnaglades vid klippan, måtte skådespelaren ha tänkt

på den korsfäste som förebild, och han intog verkligen dennes ställning med de utsträckta armarna och det nedböjda huvudet. Folket började också bli uppmärksamma och som de icke förstodo språket och aldrig känt mytologien, trodde de att man spelade Kristi lidande. Som denna framställning ännu icke kommit in på teatern, väckte den en obehaglig uppmärksamhet, så att man började halvhöga samtal.

Kejsaren var vred och rörde icke en muskel, och när den lugne mannen blev ond, förlorade han förståndet. Han satt också i sin tystnad och gjorde upp planer mot dessa barbarer som hade glömt förfädrens visdom. Middagstiden var inne, och otåligheten blev alltmera tydlig.

Då började himlen betäckas av moln och några snöflingor föllo sakta som vita fjädrar. De som hade kappor drogo dem över huvudet. Skådespelarna tittade åt kejsarens loge, men han rörde sig icke, fastän han saknade tak över huvudet. Han var krigare och fick icke visa fruktan för något så ringa som oblid väderlek.

Just nu började Prometheus att för Io profetera om den son som skulle födas, och vilken skulle störta Zeus samt befria Prometheus. De bildade, kristna och hedningar, sågo menande på varandra, då Io reciterade:

— Vad säger du? En son av mig skall rädda dig?

När då Prometheus svarade:

— Den tredje efter tio människoätters led, så utbröt ett sorl i teatern.

Tio människoätter det var i runt tal 700 år, eller jämt intill Kristi födelse, enär grekernas tideräkning

började med 763, den mytiska ærans slut, under vilken epok stycket skulle spela.

Julianus märkte att han burit ved till elden och givit de kristna på hand utan att vilja det. Æschylus hade profeterat Kristi ankomst precis på året, och att han skulle störta Zeus, mera behövdes icke för att de rättrogna athanasianerna skulle krossa arianerna som förnekade hans gudom.

Men snöfallet tilltog och blev yra. Cæsar satt vit som i liksvepning, men rörde sig icke, ty han var utom sig av raseri, mot sig själv, mot dämonerna, som narrat honom välja detta stycke, mot himlen, som hånade honom.

Hela publiken satt nersnöad och disputerade om Kristi gudom; småfolket skrattade och grälade.

De enda som voro skyddade mot väderlekens nyck voro skådespelarna under tälttaket. Men den våta snön var tung; duken slog en bukt och sprack.

Då reste sig hela publiken, gapskrattade; skådespelarna kravlade sig fram underifrån snön; dörrarna öppnades och alla flydde utom Cæsar och hans filosofer.

*

Julianus hade strax efter utropandet skickat sändebud till kejsaren i Bysanz, och satt nu stilla väntande svaret.

Det led emellertid mot vintersolståndet och årsmötet. De kristna hade då börjat fira Kristi födelse och därvid upptagit romerska plägseder från Saturnalierna, festen till Saturni ära. Julianus, retad av nazarenernas kastade handske, började bereda sig

på motstånd och anfall; och nu ville han bruka sin makt, återbörda åt hedendomen vad henne tillkom, samt visa de kristna var de hämtat sina kunskaper om de högsta tingen. Och han ville på samma gång kristna hedendomen, så att denna kunde vid sitt återinträde vinna alla för sig.

Det gamla Jupiterstemplet på ön i floden, vilket stått stängt sedan långt tillbaka, befanns en natt vara öppnat och det lyste därinne. Man hörde buller av hammare och sågar, hackor och murslevar.

Så hade det pågått en tid under det pratet löpte i staden.

En natt i midvintern satt Julianus med Maximus, Priscus och Eleazar i opisthodomus, eller prästernas rum, bakom altaret i Jupiters tempel. Hela templet var upplyst och man märkte strax de vidtagna reparationernas avsikt. Utmed vänstra pelarraden syntes en ambo eller predikstol, och nedanför densamma en biktstol; vidare en sjuarmad ljusastake, en dopfunt, ett bord med skådebröd och ett rökaltare.

Detta var Julianus' försök att anknyta ny lära vid de gamla, sammanslagning av hedendom, kristendom och judendom. Heliogabalus hade nog gjort samma försök på sitt råa sätt, då han införde syrisk soldyrkan i Rom, men på samma gång bibehöll all världens gudar till och med egyptiska. Men de kristne ville icke gå med, icke judarna heller.

Julianus älskade icke judarna, men hans hat mot kristendomen var så stort, att han hellre hjälpte upp den halsstarriga nationen i Palestina för att resa den mot Kristus. Till den ändan hade han givit befallning om templets uppbyggande i Jerusalem, och det

var denna angelägenhet han nu först ville avhandla med sina filosofer, Eleazar inberäknad.

— Vad synes eder alltså, slutade Julianus sitt långa anförande, om Hierosolymas uppbyggande? Maximus må tala först.

— Cæsar Augustus, svarade Maximus, mystikern. Jerusalem är utrotat från jorden såsom profeterna förutsagt, och dess tempel kan icke uppbyggas.

— Kan icke? Det skall!

— Det kan icke! Visserligen har Konstantins moder byggt en kyrka över Kristi grav, men templet kan icke resa sig mer. Är icke alltsedan Salomo denna stads historia en historia om Jerusalems förstöringar. Sisak, felistéer, araber, syrier, Joas, egyptier och kaldéer ha förstört den först. Sedan kom Alexander, Ptolemeus och slutligen Antiokus Epifanes som nedrev murarna och uppsatte en Jupitersbild i templet. Men märk nu, 63 år före Kristus erövrades Jerusalem av Pompejus. Vad hände samma årtal efter Kristus i romerska riket? Tänk efter! — Jo, Pompeji, staden vid Neapel, av samma namn som erövraren, förstördes av en jordbävning år 63. Det var som svar på tal, och Herren Sebaoth bekrigade Jupiter-Zeus.

— Hör nu, avbröt Julianus, dina Pythagoreiska talspekulationer gillar jag icke. Om det varit 63 före Kristus båda händelserna, då hade jag varit nästan övertygad.

— Vänta då, Cæsar, skall du bli! Efter Pompejus' erövring och Cassius' plundring uppbyggde Herodes den Store stad och tempel. Men strax därpå eller år 70 efter Kristus förstördes Jerusalem totalt av Titus. Nio år bara efteråt började berget Monte Somma att

kasta eld, som det aldrig förr gjort, och därvid förstördes Pompeji (och Herculaneum) i grund. Pompeji och Herculaneum voro Sodom och Gomorrha, och Vespasianus, som före Titus härjat i Jerusalem, ägde ett förgudningstempel i Pompeji; det ströks från jorden. Tror du kanske att de kristna tände på Vesuvius, liksom Nero trodde att de tände på Rom år 64 efter Kristus?

Julianus blev betänksam.

— Det var nio år emellan... men underligt ser det ut.

— Ja, gentog Maximus, men precis samma år 70, när Titus förstörde Jerusalems tempel, så brann Capitolium!

— Då är det gudarna, som kriga, och vi äro bara soldater! utbrast Julianus.

Priscus sofisten som älskade ordstrid beslöt att elda på när det tycktes vilja slockna:

— Men Kristus har sagt att sten icke skall låtas kvar på sten och att templet aldrig skall upp.

— Har Kristus sagt det! Väl, då skall han visa om han var gud, ty nu vill jag bygga upp Salomons tempel!

Och vändande sig till Eleazar:

— Tror Eleazar på järtecken?

— Så visst som Herren lever, så visst som Abrahams gud fört oss ur egyptiska träldomen och givit oss Kanan, så visst skall han fylla löftet och återskänka oss landet, staden och templet!

— Ske dig, som du tror! Templet skall upp, om också icke på tre dagar som galiléern menade.

*

Vintersolståndet var inne och Saturnalia började i Lutetia. Hedningarna hade alltid firat den festen såsom en åminnelse av sagans gyllene ålder, vilken skulle ha varat under den gode Saturnus' regering. Då var det frid på jorden, lejon lekte med lammen, åkrarna buro skördar utan brukning, inga vapen smiddes, ty människorna voro goda och rättvisa. Denna vackra fest som blivit bortlagd av romarna hade upptagits av de kristna, vilka med Kristi ankomst väntade en ny gyllene ålder eller det tusenåriga riket. Men nu ville Julianus återbörda förmånsrätten åt hedningarna, och på samma gång visa nazaréerna var de hämtat sina religionsbruk.

Hedningarna började på gammalt sätt med att utlysa helgedag. Bodarna voro stängda och staden festklädd, då på morgonen en procession syntes tåga ut från basilikan på torget. I spetsen gick konung Saturnus med ymnighetshorn, sädeskärvar och duvor, följd av dygderna, Fortuna, Rikedomen, Freden, Rättvisan. Därpå kom en skådespelare utklädd till Cæsar, och vid handen ledde denne en straffånge, som blivit dagen till ära befriad från sina kedjor. Efter dem följde herrar med sina slavar under armen, sedan kvinnor och barn som ur kärvar skakade ut korn åt sparvarna på gatan.

Processionen gick omkring gatorna och väckte först en angenäm uppmärksamhet.

Så drog man in i templet, där en Jupiter eller Zeus satt i absiden. Man hade modellerat honom så listigt att han kunde likna Gud Fader Skaparen eller Moses sådan dennes bild nu började framställas. Bredvid denne och nedanför stod Orfeus såsom den gode herden med ett lamm på sina axlar, och i

relief på sockeln syntes hans nederstigande till Hades, varifrån han återkom med Dikä eller Rättvisan, en travestering av makans Eurydikäs namn. Detta var åt de kristna direkt.

Framför gudabilden stod det judiska skådebrödsbordet med brödet och vinet; en erinran om var de kristna hämtat Eukaristien eller mässoffret. Liksom av en händelse framfördes ett hedniskt nyfött barn och vattenöstes i funten. Vid förfrågan av en till rollen inövad, om hedningarna blivit döpta, svarades av en annan inövad, att förfädren alltid brukat två sina nyfödda barn.

Det hela var en komedi, satt i scen av Julianus. Nu steg Maximus upp i predikstolen och gav i en nyplatonsk filosofisk avhandling förklaringar på alla bilder, symboler och sedvänjor. Han bevisade även att hedningarna aldrig dyrkat mer än en gud, vars många egenskaper blivit uttryckta i olika personifieringar. Sedan låtsades han försvara Kristi gudom, underbara födsel, och underverken. Vi voro ju alla av gudomlig härkomst, då Gud skapat oss och vi ju voro hans barn. Kristi födsel utan fader var icke något märkvärdigt, då filosofen Platon också var född av en jungfru utan fader. Han interfolierade sin predikan med detta utrop:

— Underverk! Varför skulle vi icke tro på underverk, då vi tro på en allsmäktig Gud. Att han är allsmäktig betyder ju, att han kan upphäva de naturlagar, han stiftat. Den som inte tror på underverk är således en åsna!

Predikan åhördes av hedningar och kristna. De senare tyckte sig aldrig ha hört något så klart be-

visande av de svårfattliga lärorna; och hedningarna fingo i sig att de voro ense med de kristna.

— Vad står då oss emellan? utropade Maximus hänförd av den endräkt och det samförstånd som rådde i templet. Hava vi icke alla en fader, haver icke allt en gud skapat oss. Vi kiven I då, den ene mot den andre? Hava vi icke här i dag firat minnet av de bättre tider som varit och som säkert skola komma igen, liksom ljuset nu vänder tillbaka med den återkommande solen, tider av försoning och frid på jorden, då ingen herre skall vara och ingen träl. Här är ingen jude, ingen grek, ingen barbar, utan vi äro alla bröder och systrar i en tro; därför, älsker eder inbördes, försonens med eder Gud och med varandra, given fridskyssen, glädjens, fullkomnens, varen ens till sinnes, och kärlekens och fridens gud skall vara med eder.

Församlingen var exalterad, och med tårade ögon föllo de i varandras armar, tryckte händer och kysste kinder.

Då tändes med ens en rad ljus kring altaret, vilket hörde till Saturnaliernas ceremoniel och betydde solens återkomst, vilket bruk upptagits av de kristna vid firandet av Kristi födelse, eller julhögtid.

Därpå fördes tiggare fram, och herrar tvättade deras fötter. Sedan sattes tolv slavar vid ett dukat bord, under det deras husbönder betjänade dem.

Julianus som, dold i opistodomen, åsett hela ceremonien, jublade i sitt inre, ty med denna urgamla hedniska ceremoni hade han krossat de kristna. Här fanns också mänskokärlek och barmhärtighet och hade funnits i alla tider! Det var vad han ville ha fram utan att säga det med ord.

Slutligen framfördes barnen och erhöllo gåvor av dockor, dels i vax, dels i lergods.

Illusionen var fullständig, och de kristna voro som förtrollade.

— Hedningarna äro ju kristna! utropade de. Varför strida och kivas, när vi äro ense!

Känslorna svallade, och framgången var fullständig. Det var första dagens seger. Och när de kristna följande dag skulle begå sin julfest, måste denna endast förefalla som en kopia av hedningarnas.

I sju dagar räckte Saturnalierna, och Julianus, berusad av framgången, beslöt nu att rycka fram med hela den gamla kulten i all dess förfärande majestät.

Hans filosofer varnade honom, men han hörde dem icke längre; han måste ha fram sin hekatomb, hundra smyckade tjurar skulle slaktas på platsen framför Jupiters tempel till ett offer åt de gamla gudarna.

— Han är tokig! klagade Eleazar.

— Den gudarna vilja förgöra, slå de med blindhet!

— Nu river han vad han har byggt.

*

Det vore svårt att förklara huru den djupt bildade, talangfulle och skönhetsälskande Julianus kunde komma på den orimliga tanken att återinföra de blodiga offren. Det var ju slakt eller avrättning, och varken slaktaren eller bödeln åtnjöto någon aktning i samhället. Man måste väl tro att hans Kristushat förlamat hans förstånd, då han klädd till offerpräst ledde fram den första tjuren, med dess förgyllda horn och vita bindel.

Efter att ha tänt rökelse på altaret, utgöt han skålen med vinet över tjurens huvud, stack kniven i strupen och vred om densamma.

En fasa gick igenom hopen, som dock stannade fastnaglad på platsen.

Men när blodet stänkte omkring och kejsaren öppnade den skälvande djurkroppen för att anställa forskningar i dess inälvor, då höjdes ett rop, som blev tjut, och alla flydde.

— Apostata! hördes nu för första gången.

Det var nederlaget, och när de lösta djuren lämnades av sina vaktare, togo de till flykten, genom stadens gator.

Kejsaren med blodad vit dräkt fick gå ensam hem till palatset, under det både kristna och hedningar visade honom sin avsky:

— Se slaktaren! ropades det.

— Apostata! Avfällingen!

— Dåren!

När Julianus kom hem, var han som förstenad, men ännu innan han bytte kläder, satte han sig vid sitt bord och skrev ett edikt mot de kristna. Däri förbjöd han dem att studera och besitta ämbeten i statens tjänst.

Det var första steget.

På aftonen samma dag mottog han ett brev: det var från kejsar Constantius i Bysanz, som icke erkände hans utropande, utan hotade att med en samlad här möta honom i Gallien.

Detta var helt oväntat, och Julianus bröt upp från Lutetia att med vapen i hand möta sin frände. När han nu tågade österut föreföll det honom som om han gick till döden. Men lyckan kastade ett lycko-

kast med tärningen först. Constantius dog på vägen och Julianus blev ensam kejsare.

Detta tog han som ett tecken att gudarna voro honom bevågna, och i känslan att han hade medhåll bland de övre, drog han ut på krigståg.

Men det var endast en sista lek av hans gudar. Det berättas att han före tåget mot perserna velat utforska sitt öde, och till den ändan uppskurit en kvinnokropp för att läsa spådomen i inälvorna. Det kan vara osant, liksom de olika berättelserna om hans strax därpå inträffade död. Men ett är säkert, att galiléern segrade över Zeus, vilken aldrig reste sig mer.

Säkert är också, bekräftat av kristna, judiska och hedniska författare, att Jerusalems tempel aldrig blev uppbyggt, ty när grunden skulle läggas, utbröt eld ur marken och detta i sammanhang med en jordbävning. Samma jordbävning förstörde även Delphi, »jordens medelpunkt» och centrum för Hellas' religiösa och politiska liv.

Attila.

Med Konstantin den Store hade Hellas, Rom och Palestina upphört vara till, och kulturen hade flyttat till Österlandet, ty Konstantinopel var Europas huvudstad. Och ifrån Orienten styrdes Rom, Spanien, Gallien, Germanien av satraper under olika namn. Det såg ut som Europa hade blommat ut, som om Rom gått i graven, men det såg endast så ut. Historien gick icke rakt fram som ett streck, utan tog omvägar, och därför tycktes utvecklingen ha trasslat bort sig, gått vilse, men det hade den icke. Kristendomen, som nu skulle ut åt väster, var ju från österlandet, och därför bildade gamla Bysanz en övergångsstation. I Rom som lämnats åt sitt öde, då satraperna sutto i Milano och Ravenna, började ett nytt världsvälde spira upp, ett andligt, som i tysthet smidde en ny kejsarkrona att i tidens fullbordan lämnas åt den värdigaste. Och arvtagaren hade profeterats av Tacitus, nytt folk norrifrån, friska, hederliga, godsinnade. Det var germanerna, som i tusen år ägde kejsarkronan, ifrån år 800 intill 1815. Redan vid början av 400-talet hade ju västgoterna intagit Rom, men dragit sig undan. Andra germaner hade översvämmat Gallien, Spanien, Britannien, men ingen hade fattat rot i Italien.

Då inträder på skådeplatsen ett ändå nyare folk, utan känd härkomst; och med dessa tycktes Kananslöftet, givet åt germanerna, vara återtaget, ty hunnerna sutto slutligen i Ungarn och togo skatt av alla Europas nationer; kring ett träslott med några baracker vid floden Theiss samlades greker, romare, bysantiner och allehanda germaner vid en tron, på vilken satt en vilde, vilken liknade en köttklump.

År 453 skulle denne konung efter många öden hålla ett av sina många bröllop, och han hade kallat (ty en furste bjuder inte) stormän från hela Europa. På hästar kommo de, från norr, söder, öster och väster.

Men från väster, utmed Donaustranden, strax nedanför dess krök vid nuvarande Gran, redo två män i spetsen för en karavan. I flera dagar hade de följt den gröna flodens ljuvliga stränder med dess säv och alar och dess svärmar av änder och hägrar. Nu skulle de lämna trädregionens svala skuggor och vända österut mot saltstäppen som sträckte sig ända till den gula Theiss.

Den ena av truppens ledare var romare och hette Orestes, känd och berömd; den andre var rugier, från östersjökusten och bar namnet Edeko, var furste och hade tvungits följa Attila.

Litet hade de båda stormännen talat, ty de misstrodde varandra, men komna ut på den vida stäppen, som öppnade sig klar och ljus lik en havsyta, syntes de själva klarna upp och lämna all misstro:

— Varför reser du till bröllopet? frågade Orestes.

— Därför att jag icke törs utebli! svarade Edeko.

— Alldeles som jag.

— Och bruden! Burgundiskan vågade icke säga nej.

— Hon? Jo, vad hon vågade.

— Då skulle hon älska den där vilden?

— Det har jag inte sagt.

— Kanske hon hatar honom då? En ny Judith åt denne Holofernes?

— Vem vet? Burgunderna äro icke kära i hunnern efter hans sista rövartåg i Burgund, då han förstörde Worms.

— Obegripligt i alla fall att han repat sig efter nederlaget på Catalauniska fälten.

— Obegripligt är allting som rör denna människa, om han kan kallas människa.

— Du sade't! Han skall ha efterträtt sin farbror Rua, om vilken vi ingenting veta; han har mördat sin broder Bleda. I tjugu år ha vi haft honom som ett järnris över oss, och när han nyss stod framför Rom, så vände han om.

— Men han har måst lova sina soldater att han skall ge dem Rom en gång.

— Varför skonade han Rom?

— Det vet man inte! Man vet ingenting om denne man, och han tyckes själv vara okunnig om sin person. Han kommer öster ifrån, säger han; det är allt. Folket säger att hunnerna äro födda av häxor och dämoner uti öknar. Frågar man Attila vad han vill och vem han är, svarar han: Guds gissel. Han grundar intet rike, bygger ingen stad, men härskar över alla riken och förstör alla städer.

— För att återvända till bruden, Ildico heter hon, så är hon ju kristen?

— Ja, vad bekymrar det Attila? som ingen religion äger.

— Någon skall han väl ha, då han kallar sig Godegissel och påstår att han funnit krigsgudens svärd.

— Men han är likgiltig rörande formerna. Hans förste minister Onegesius är grek och kristen...

— Må vi se den underliga mannen, som i stället för att sitta i Bysanz eller Rom slagit sig ner i en saltstäpp.

— Det lär bero av detta landets likhet med hans slätter borta i östern. Samma mark, samma örter och fåglar; han känner sig hemma här!

De tystnade av alltefter som solen steg och hettan tilltog. Lågväxta tamarisker, malört, sodaväxter gåvo ingen skugga. Stäpphöns och stäpplärkor voro de enda levande väsen som livade öknen... Hjordarna av nötkreatur, getter och svin hade försvunnit, ty Attilas halva million soldater hade ätit upp dem, och hans hästar hade betat av varje njutbart grässtrå.

Vid middagstiden stannade karavanen helt plötsligt, ty vid östra horisonten syntes en stad med torn och åsar, på andra sidan en blå sjö.

— Äro vi framme? frågade Edeko.

— Omöjligt, det är ju 20 mil eller tre dagsresor.

Men staden syntes där, och karavanen ökade farten.

Efter en halv timmes färd hade staden icke kommit närmare, utan syntes tvärtom avlägsna sig, förminskas och sjunka under synkretsen.

Efter en ny halvtimme var staden försvunnen och den blåa sjön också.

— Trolla kan de, sade romaren, men detta övergår allt.

— Det är en fata morgana eller en luftspegling, upplyste vägvisaren.

Karavanen stannade mot aftonens inbrott för att vila över natten.

*

På en landremsa där Bodrog faller ut i Theiss hade Attila sitt ståndläger, ty stad kunde det icke kallas. Palatset var av lackerat trä i bjärta färger, liknande ett kolossalt tält, vars stil sannolikt var hämtat från Sina eller Silkeslandet. Frustugan uppförd tätt invid hade en något avvikande form, som kunde ha kommit norrifrån med goterna, eller också från Bysanz, ty huset var prytt med rundbågar av trä.

Inredningen tycktes vara hopstulen från alla folk och alla länder; mycket guld och silver, silke- och sammetbonader; romerska möbler och grekiska kärl, galliska vapen, gotiska vävnader. Det liknade en rövares bostad och var så också. Utanför palatsets inhägnad vidtog lägret med dess nerrökta tält. En samling hästbytare eller hästtjuvar vimlade i gatorna och där var lika mycket hästar som människor. Därutanför betade hjordar av svin, får, getter och nötboskap, levande proviant till denna oerhörda hord, som endast kunde förtära och förstöra, men intet frambringa.

Nu på bröllopsdagens morgon rörde sig i detta läger tusenden små människor med krokiga ben och

breda skuldror, klädda i skinn av råttor och med vadorna lindade i trasor. Nyfikna tittade de ut ur tälten när främlingar, inbjudna till festen, kommo ridande utifrån slätten.

Vid första tältgatan kom tronföljaren, Attilas son Ellak, de förnäma gästerna tillmötes; medelst en tolk hälsade han dem välkomna och förde dem till gäststugan.

— Är detta en prins? Och är detta människor? sade Orestes till Edeko.

— Det är en hästbytare och dessa äro råttor, svarade Edeko.

— Larver eller lemurer, vampyrer, gjorda i drömmen av en rusigs fantasier! De sakna ju ansikten; ögonen äro hål, och munnen en skorra; näsan en dödskalles och öronen pott-hankar.

— I sanning! Och för dessa halvnakna, utan harnesk och sköldar ha de romerska legionerna flytt! Det är troll, som kunna göra sig hårda.

— Inte erövra de där världen!

— Inte i år åtminstone!

Och så följde de prins Ellak, vilken hört och förstått varje ord, fastän han låtsade sig icke känna språket.

*

Uppe i frustugan satt favoriten Cercas och sydde på brudens slöja.

Ildico, den sköna burgunderkvinnan, stod vid vindögat, försjunken och frånvarande. Hon hade i Worms sett hjälten, för vilken världen darrade, och hon hade verkligen blivit förhäxad av den lille mannens majestätiska väsen. Själv härsklysten och en-

rådig hade hon lockats av utsikten att få dela makten med den man som allt och alla böjde sig för, och därför hade hon givit honom sin hand. Men hon hade icke rediga begrepp om det främmande folkets seder och sedelagar, därför hade hon föreställt sig sin plats som maka och drottning helt annorlunda. Och först i dag på morgonen hade hon fått veta att hon icke skulle synas vid bröllopsfesten, icke dela tronen, utan helt enkelt inspärras i frustugan jämte de andra hustrurna.

Cercas, favoriten, hade med skadeglädje upplyst sin rival om allt detta, och den stolta Ildico höll nu på att fatta ett beslut. Vänner hade hon inga här i palatset, och att nalkas de främmande furstarna var omöjligt.

Cercas sydde, och sjöng därunder en vemodig visa från hembygden i fjärran östern:

Tigern går på lejonspår
Dalai-Nor,
Dalai-Nor;
där mitt hem i stäppen står.
Urgan, Khalgan, Kosso-gol
klo av koppar, tand av stål.
Siddi Khur,
Siddi Khur;
när du råkat i hans bur
aldrig slipper du därur,
Siddi Khur!

Ildico tycktes ha rett ut sina tankar.

— Får jag låna en nål, sade hon; jag vill sy.

Hon fick en nål, men den var för liten; därför

begärde hon en större, och hon valde den allra största. Den stack hon i sin barm och sydde intet.

Nu syntes i dörren en varelse, så avskyvärt ful, och med så elak uppsyn, att Ildico trodde det vara en dämon. Han var kolsvart som en libyer från det heta Afrika och hans huvud satt löst på själva magen, ty bröstet fattades. Det var en dvärg och en puckelrygg, kallades Hamilcar och var hovnarr hos Attila. Narren var den tiden icke ett kvickhuvud, utan ett naivt dumhuvud, som trodde allt vad man sade, och därför blev föremål för drift.

Han stack bara ett brev i Cercas hand, och var försvunnen.

När Cercas läst brevet, skiftade hon ansikte och blev en annan. Slagen av raseri, kunde hon först icke tala, utan hon sjöng:

Tigern går på lejonspår...

— Ildico, du har fått en vän! fick hon fram. Du har en vän här i rummet, här vid fönstret, här vid din barm!

Och hon kastade sig till burgunderflickans bröst, grät och skrattade om vartannat.

— Giv mig nu din nål, din stora sköna nål, så skall jag trä på den, nej jag skall bryna den på mitt stål, nej jag skall sticka den i min nåldyna, nej, jag skall doppa den i min luktflaska, i min särskilda lilla luktflaska, och sen ska vi tillsammans sy igen munnen på tigern, så han aldrig skall bitas mer! Siddi Khur! Siddi Khur!

— Låt mig läsa ditt brev, avbröt Ildico.

— Du kan icke! Jag skall säga't! — Han, vår härskare friar åter till kejsar Valens' dotter, Honoria, jämt intill Kristi födelse, enär grekernas tideräkning

och denna gång lovar han att bränna upp oss allesammans, bränna oss inne, det är vad han kallar ge oss en hederlig begravning.

Ildico räckte sin hand till svar.

— I denna natt alltså! Och med ett enda nålstyng skall världen vara utan härskare.

*

Edeko och Orestes hade suttit i härbärget och vilat ut efter resan. Vid middagstiden, när de ville gå ut, funno de dörren stängd.

— Äro vi fångar? Ha vi fallit i bakhåll? frågade romaren.

— Och ingen mat ha vi fått, svarade Edeko.

Då hördes tvenne röster utanför:

— Vi få strypa dem, tror jag blir enklast!

— Jag tycker vi sätter eld på huset! Den långe är stark...

— Och så trodde de inte att vi förstod deras språk.

De båda instängda, som icke hade rena samveten, blevo bestörta, och trodde deras slut var nära.

Då öppnades en lucka på väggen, och narren Hamilcars rysliga huvud visade sig.

— Om du är djävulen eller icke, men svara oss på några frågor! utbrast romaren.

— Tala, herrar! svarade negern.

— Äro vi fångar, eller varför få vi icke se eder konung?

Prins Ellaks huvud syntes nu i samma lucka.

— Konungen får man först se vid gästabudet i afton, sade prinsen med ett ondskefullt grin.

— Ska vi svälta till dess, då?

— Vi kalla det att fasta, och det göra vi alltid när vi skola till gästning, för att kunna äta så mycket mera sedan.

— Få vi komma ut då?

— Nääh! svarade prinsen med sin hästbytarfysionomi. Man får finna sig i landets seder.

Och därmed stängdes luckan.

— Tror du vi komma ut ur detta med livet? frågade Edeko.

— Ho vet! Attila är gjord av falskhet. Du vet ej hur han en gång skrev två brev; det ena till västgoternas konung Diterich och bad honom om förbund mot romarna såsom varande den gemensamma fienden; samma dag skrev han ett liknande brev till romarna om förbund mot västgoterna. Sveket upptäcktes och Attila fick sitta emellan.

— Han synes vara odödlig, eljest skulle väl han varit träffad någon gång i striden, han som alltid går i spetsen.

Ända till aftonen fingo reskamraterna sitta inspärrade. Då öppnades slutligen dörren, och de ledsagades till den stora gästabudshallen av en ceremonimästare.

I den stora salen voro otaliga bänkar och bord, överdragna med de dyraste vävnader, och täckta med dryckeskärl av silver och guld. Gästerna voro samlade, men våra resande sågo inga bekanta ansikten, och de spanade förgäves efter brudgummen och bruden.

När de fått platser anvisade, började ett sakta sorl bland gästerna. Man talade halvhögt och gissade var Storkungen skulle visa sig.

Orestes och Edeko undersökte med ögonen väggar och tak, utan att kunna se var underverket skulle ske, ty dessa barnsliga och baksluga människor brukade roa gästen med överraskningar och skämtsamma upptåg.

Plötsligen reste sig hela församlingen upp. Fondväggens bonad hade dragits undan, och på en estrad satt en liten obetydlig man, ensam med ett bord framför sig och en liggsoffa bredvid. På bordet stod en träbägare.

Han satt alldeles orörlig, icke ens rörande på ögonlocken.

Bredvid och nedanför stod hans minister, greken Onegesius, vilken höll sina blickar oavlåtligt fästade på härskaren, som tycktes kunna tala till honom genom ögonen.

Ministern gav ett tecken, och gästerna satte sig.

Attila blev som han var, med benen i kors, och högra handen på bordet. Han hälsade icke, besvarade icke hälsningar.

— Han ser oss inte! Han visar sig bara! viskade Orestes.

— Han ser nog!

Onegesius fick en befallning från härskarens öga; lyfte sin stav; en skald trädde fram, med ett instrument liknande en harpa och en trumma tillsammans. Sedan han slagit strängarna och trumskinnet, började han recitera. Det var en sång om alla Attilas bedrifter starkt färglagda, och den skulle ha förefallit ändlös, om icke församlingen fallit in i refrängen och beledsagat skriken med slag i borden av sina korta svärd. Skalden skildrade nederlaget

vid Catalauniska fälten som ett ärofullt, men oavgjort slag.

När främlingarna nu haft tid att betrakta den obetydlige hjälten i sin enkla bruna skinndräkt, fattades de av samma oemotståndliga respekt som alla, vilka sett honom.

Där låg mer än fåfänga i denna självmedvetna ro; detta synbara förakt för allt och alla. Han satt alltjämt med profilen åt gästerna, och ingen fick hans blickar mer än ministern.

När lovsången var slut, lyfte Attila sin bägare, och utan att dricka någon till, läppjade han på den.

Detta var likväl signalen till dryckeslagets början; och där flöt vin i guld- och silverbägare, som måste tömmas varje gång de rördes, ty det roade herren att själv nykter se sin omgivning rusig.

Efter en stunds drickning trädde negern Hamilcar fram och gycklade.

Då reste sig Storkonungen, vände församlingen ryggen först, varpå han lade sig på liggsoffan. Men i varje hans rörelse röjdes majestätet; och när han med knäen uppåt och händerna under nacken låg där, mediterande, med ögonen riktade åt taket, var han ännu imponerande.

— Men bruden då, och bröllopet? frågade Orestes en av de hunniska gästerna.

— Hos oss talar man icke om sina kvinnor; skulle man visa dem då? svarade hunnern.

Drickningen pågick, men någon mat syntes inte. Emellanåt sjöng hela församlingen och slog i borden. Mitt under ruset och larmet visade sig plötsligen hela salen full med rök och byggnaden stod i ett eldhav. Alla rusade upp skrikande och sökande

flykten, men ministern slog med sin stav i bordet, och församlingen brast i skratt.

Det var ett bröllopsskämt, och man hade endast tänt på några lass halm utanför.

När lugnet åter inträtt, fanns Attila icke mer kvar i salen, ty han hade gått ut genom en paneldörr.

Och nu började gästabudet, som räckte till morgonen.

*

När solen gick upp satt Orestes med en avarisk furste ännu vid en bägare. Salens utseende var obeskrivligt, och de flesta gästerna dansade utanför kring eldar.

— Detta var också ett bröllop! sade Orestes. Det glömmer vi ej så snart, men gärna skulle jag ha velat tala vid den märklige mannen; kan man icke få det?

— Nej, svarade avaren, han talar inte onödigtvis. Vad skall det tjäna till, säger han, att stå och ljuga varann fulla? — Det är en klok karl, och icke utan drag av välvilja och mänsklighet. Han tål icke onödig blodsutgjutelse, hämnas icke på en slagen, förlåter gärna.

— Har han religion, är han rädd för döden?

— Han tror på sitt svärd och sin kallelse, och döden är endast porten till det verkliga hemlandet. Därför lever han bara som gäst här nere, eller som en resande.

— Alldeles som de kristna, då!

— Eget är att han fick respekt för påven Leo nere i Rom... Vad står nu på?

Utanför hördes ett tjut, som först tycktes komma från palatset men sedan spred sig genom lägret och ut på stäppen. En halv million människor tjöto och det lät som gråt.

De drickande gästerna sprungo ut och sågo alla hunnerna dansande, ristande sig med knivar i ansiktet och tjutande obegripliga ord.

Edeko kom tillstädes, och ryckte Orestes med sig genom hoparna:

— Attila är död! Lovad vare Jesus Krist!

— Död? Det är Ildico!

— Nej, hon satt beslöjad vid liket, gråtande.

— Det är hon!

— Ja, men dessa vildar äro för högfärdiga att tro det Attila kunde dödas av människa!

— Vilken lycka för oss!

— Fort till Rom med nyheten! Den förstkommandes lycka är gjord!

*

Orestes och Edeko reste av samma morgon; och de glömde aldrig detta bröllopet, som fört dem tillsammans första gången.

Senare förnyade de bekantskapen, men under andra och större förhållanden. Ty Edekos son blev Odovaker som störtade Orestes' son, vilken var ingen annan än siste kejsaren Romulus Augustus. Han hette underligt nog Romulus som Roms förste konung, och Augustus som den förste kejsaren. Och han slutade som pensionerad, med 6,000 gyllen, på en villa i Campanien, vilken förr ägdes av Lucullus.

Tjänarnas tjänare.

Rom hade blivit en provinsstad och lydde under Bysanz, styrdes av en exark från Ravenna, men lämnades oftast åt sitt öde, när barbarerna från norr roade sig med infall och brandskattning. På tre hundra år hade icke någon kejsare besökt Rom, så föraktad låg där världens härskarinna i grus och spillror. Men spillrorna av tempel och palats började samlas; bitarna plockades ihop och blevo kyrkor. Fem hundra år efter Neros död stod en redan gammal Peterskyrka mitt på tyrannens cirkus, där martyrerna lidit döden; minst sju andra kyrkor funnos på spridda ställen i staden, och biskopen i Rom bodde i Lateranpalatset invid kyrkan av samma namn. Där funnos även kloster, och vid via Appia låg Andreasklostret strax invid Jesukorskyrkan som var byggd på nedgången till katakomberna.

Klockan två på sommarmorgonen hade alla fäder och bröder stått upp och läst eller sjungit matutinan i koret, varpå abboten gått ut i trädgården att meditera.

Det var mörkt ännu, men stjärnorna lyste mellan oliver och oranger, och trädgårdsblommorna nickade för den svaga morgonvinden.

Abboten, en femtiåring, gick fram och åter i en täckt lövstig och varje gång han nådde södra ändan, stannade han för att betrakta en vit marmorplatta, rest vid sidan av andra marmorplattor. Det var hans grav, bredvid redan jordade abboters; och på marmorn stod hans namn och födelseår med plats för dödsåret.

— Ack Herre, huru länge vill du så platt förgäta mig? suckade han, och vände så åter på sina spår.

Efter att ha gått så länge att det dagades, satte han sig i en lövsal att skriva i en bok, han tog upp ur fickan.

Bullret från den vaknande staden störde honom icke, ingenting störde den femtioårige vithårige mannen som varit uppe sedan klockan två utan att förtära något. Kyrkklockor ringde och klämtade, kärror skramlade, Tiberns brusande trängde igenom allt buller. Men den gamle skrev alltjämt med sitt rynkiga ansikte svagt belyst av morgonrodnaden.

Slutligen hördes steg på sandgången, och en novis trädde in i lövsalen samt ställde en skål med mjölk jämte ett bröd bredvid abboten. Denne röck till som om han återvänt från ett fjärran, och röt åt ynglingen:

— Låt mig vara i fred!

Novisen blev stående, förskrämd och bedrövad. — En liten sångfågel som suttit i lövverket slog nu en liten drill. Abboten tittade upp, ljusnade, kastade en blick på mjölkskålen, som han girigt fattade att föra till munnen; men när han märkte den unge mannens bedrövade utseende, hejdade han sin arm.

— Förlåt min vrede, men jag var långt borta. Till straff, åt mig själv, gör jag så här!

Och han slog ut mjölken på marken, men för att den icke skulle gå förlorad, hällde han den på en brandgul lilja i rabatten.

Då novisen icke gjorde min av att vilja gå, frågade abboten:

— Du vill tala vid mig; tala!

— Helige fader...

— Jag är icke helig; en är helig, Herren eder Gud i himmelen! — Vill du beklaga dig, så gör!

— Jag var en rik yngling, som gick bort och sålde allt det jag ägde...

— Det gjorde jag också, när jag var ung, och så byggde jag sju kloster, men har icke ångrat mig. Det har du, däremot! Vad klagar du på?

Ynglingen teg.

— Klagar du på kosten? Det är hungersnöd omkring oss, och vi måste dela med de fattiga.

— Icke ensamt det, vördige fader, utan det hela uppfyller icke sin bestämmelse...

— Tala vidare!

— Den klena kosten dödar icke köttet, ty när jag går hungrig hela dagen, så tänker jag mot min vilja bara på mat, i kyrkan, under bönen, i ensamheten. Den korta sömnen gör att jag går sömnig hela dagen och att jag somnar i koret. Begärelser jag icke förr kände, väckas av undertryckandet, så att när jag ser vin känner jag ett sådant raseri att få livsvärme i kroppen...

— Gå du och bed en broder gissla dig tills du flyter i ditt blod, skall du se livsvärmen återvända.

— Det har jag gjort, men slagen väckte endast nya vällustiga begär.

— Läs Augustinus!

— Det har jag gjort! — Men värst av allt är dock smutsen. Om jag fick bada...

— Är du smutsig? Det betyder att du är smutsig invärtes. Jag badar aldrig, men är alltid ren på kroppen. Men det har jag märkt, att så fort mina tankar äro orena så blir kroppen oren! — Vad tror du emellertid skulle gagna dig? Du ville väl icke gifta dig heller! Tertullianus säger som så: h—i och äktenskap är precis samma sak! Och Hieronymus menar det är bättre att brinna upp än att gifta sig.

— Men Paulus...

— Låt Paulus vara! Men hur ville du ha det?

— Jag kan icke stanna här, ty jag tror att begären endast kunna släckas genom att tillfredsställas.

— Du satans tjänare, vet du icke att begären aldrig kunna tillfredsställas? Du var ju hemma hos dina föräldrar en gång! Du åt dig mätt på morgonen! Väl! Var du icke hungrig på middagen igen? Jo! Alltså kan du icke äta dig mätt! — Nu skall jag säga dig en sak: — Du är ett världens barn, du hör icke hit, och därför: gå i frid! Ät av svinadraven som icke mättar, men när du äcklas åt den, om du äcklas åt den, så välkommen igen! Fadershuset står alltid öppet för den förlorade sonen.

Ynglingen gick icke, men brast i gråt.

— Nej, sade han, jag kan icke återvända till världen, ty jag hatar den, och den hatar mig; men här förgås jag!

Den gamle reste sig, och tog ynglingen i sin famn.

— Stackars barn!

— Sådan är världen, fortfor han, sådant är livet; men när det är sådant, men när du ser att det är sådant, så återstår endast att leva det, och ta det som en hederssak att leva tills döden kommer och befriar.

— Nej, jag vill dö nu! snyftade ynglingen.

— Vem vill icke det, min son! undföll det gubben. Om du visste... Om du visste...

Men här hejdade han sig.

— Vad skall vi göra åt det då? — Gå till fader Martin och få dig mat, och ett glas vin, men bara ett; gå sedan och sov ut! Sov ett dygn eller två! Och kom sedan igen, får jag se på dig! Så! Gå nu! — Men du skall få en licentia av mig!

Han satte sig ner, skrev på ett blad han rivit ur boken, och med denna fullmakt gick ynglingen, något dröjande dock och skamsen.

Abboten blev sittande men kom sig icke för att skriva. I stället började han plocka sönder brödet och strödde bitarna på bordet. Strax kom en liten fågel och pickade upp; det kom flera, och de satte sig på den gamles hand, armar och skuldror.

En vinreva hängde ner från pergolan och gungade sakta för vinden. Dess skruvformiga klänge trevade ut i luften för att söka stöd. Abboten tyckte det var lustigt, och på lek stack han ut sitt finger:

— Kom, du lilla, skall du få stöd.

Klänget tycktes höra, och strax kastade det sig med en volt om hans finger och slog en ring om detsamma.

— Skall jag få ringen? skämtade han. Kanske jag skall bli biskop. — Gud bevare mig!

I lövsalens dörr trädde dekanen in.

— Stör jag min broder?

— Inte alls, jag bara sitter och leker.

— Fåglar och blommor! Vita liljor också; dem har jag icke sett förr!

— Vita? Nyss voro de brandgula; var ser du dem?

— Där!

Abboten såg ned på marken där han nyss slagit ut sin mjölk, och se där stodo idel vita liljor, men ingen enda brandgul. Han vågade icke tala om det, ty det fick man icke; men han log i sitt sinne och kände det som ett nådetecken.

— Nå, dekanus, hur är det i staden?

— Tibern sjunker.

— Gud vare lovad; hela Trastevere är dock förlorat av översvämningen. Jag önskade egentligen att en stor flod komme och dränkte oss allihopa, hela mänskligheten; och den kommer nog en dag!

— Lika hopplös som alltid.

— Nej, icke utan hopp; men där, icke här. Kristus själv säger det i Apokalypsen, att här är intet att bygga på; ty när det som bäst varit haver, var det blott möda och elände.

— Icke så, broder!

— Du trivs i möljan, du, men det har jag aldrig gjort; och det ser ut som om man vore nödsakad att kliva i med båda benen. Började jag icke i min ungdom att bevara min själ genom att dra mig ifrån världen! Så tvangs jag ut, drogs med våld ut i vimlet. Man gjorde mig helt enkelt till prefekt. Jag som ville leva i Herrans tjänst, jag fick sitta och räkna ut matvaror till de fattiga, skaffa sängar till sjukhusen, se efter byggmästare och andra med

kloaker och vattenledning. Dagens tunga hindrade mina tankar att lyfta sig och jag sjönk i materien, sjönk så jag aldrig trodde mig komma opp mera.

— Men folket välsignade dig...

— Tyst du! — Och jag som aldrig dragit ett svärd, måste samla soldater och gå i fält. — När jag var sex år, plundrades Rom av Totila, goten, och härjades så att bara fem hundra romare funnos kvar. När jag var sju år, kom Belisar, när jag var tolv kom Narses. Så skickades jag som sändebud till Konstantinopel, jag som hatar resor och offentlighet! Allt vad jag hatat har jag måst ta emot! — Nu är jag trött och vill gå in i vilan. Jag sitter och väntar att min grav skall öppna sig!

— Minns du vad Virgilius säger i Georgica om åkermannens mödor?

— Nej, jag hatar hedningen —

— Vänta du... Han säger dessa visdomens ord: När Zeus sänder dåligt väder, möss och ohyra, så är det för att väcka åkermannens energi och framtvinga hans uppfinningsförmåga. Alltså olyckorna äro till för att världen skall gå framåt.

— Världen går bakåt, mot sin undergång och mot fördömelsen. I fem hundra år ha vi väntat förlossningen; men vi ha bara sett det ena vilda folkslaget efter det andra fara fram och mörda, plundra och h—a. Ser du något förnuft i denna sådd utan skördar?

— Hädare! — Jo jag ser huru man plöjer ner gröna skördar för att göda jorden!

— Draksådd och helvetesskörd! — Nej, nu går jag in i min grav och drar igen dörren efter mig;

jag har väl rätt att vila efter ett sådant liv av mödor!

— Nu ringer primen!

— Jam moesta quiesce queræla...

*

Tibern hade översvämmat Rom, förstört hela kvarter, men Andreasklostret var skonat.

Abboten satt åter i sin trädgård en morgon och skrev, men så att han kunde se sin grav när han tittade upp från arbetet.

Absorberad av skrivningen hörde han icke vad som hände omkring honom. Men han såg att blommorna på sängarna började gunga som säv; paddor hoppade vid hans fötter och det luktade fukt, men även något unket, giftigt.

Han skrev alltjämt; men ögat, ehuru upptaget av pennans gång på papper, märkte något mörkt som rörde sig på marken, bredde ut sig som en svart matta och kom närmare.

Plötsligen blev han våt om fötterna och en gravkyla steg uppåt benen.

Då vaknade han och förstod! Tibern hade stigit, och han drevs ut ur sin sista fristad.

— Jag ville icke! skrek han, när larmklockan ringde och munkarna flydde.

Han gick upp i sin cell i övre våningen, fast besluten att icke fly. Icke ut i världen en gång till, utan här skulle han dö. Floden som han bett om var kommen.

Men i cellen föll han i anfäktelse och bön.

— Herre, varför straffar du de oskyldige! Var-

för slår du dina vänner, och låter fienderna trivas! I fem hundra år har du hämnats på dina barn för fädernas missgärningar; är det icke nog, så förgör oss med ens alla!

Vattnet steg så att det skvalpade mot muren; trädgården såg han förstöras och hans grav var fylld med vatten, men abboten blev där han var. Ibland sjöng han lovsånger, ibland rasade han, så bad han om förlåtelse, och så rasade han igen.

Därpå satte han sig att skriva på sitt stora verk som skulle göra honom odödlig, Magna Moralia. Det hade blivit middag, utan att han kände hunger, ty han kunde genom övning svälta i tre dagar ledigt.

På eftermiddagen tittade han upp från boken, vid ett buller utanför fönstret. Där låg en båt, och i den satt novisen Augustinus.

Det ovanliga, nästan lustiga i scenen kom honom att le, och erinrande sig samtalet med ynglingen, frågade han genom öppna fönstret:

— Nå, fick du vinet sedan och den feta maten, din frossare?

— Nej, vördige fader, jag ville icke ha det, när jag fick lov till det; och därmed var frestelsen över. Nu har jag dock annat att tala om. — Pesten har brutit ut och människorna dö som flugor!

— Pesten också! O, herre, huru länge vill du så platt förgäta oss! Pesten också!

Därpå reste han sig.

— Alla man på sin post! Låtom oss göra vår plikt. Välsigna Herren och dö!

Abboten gick ut genom fönstret i båten och lämnade sitt sjunkande skepp.

*

Tibern hade fallit men lämnat efter sig ormar, fiskar och grodor, vilka dogo och förpestade luften. Folket hade flytt upp på kullarna, på Palatinus hade man gjort ett sjukhus av en kyrka. Här gick Andreasklostrets abbot omkring, gav dricka åt de sjuke, talade tröst åt de döende.

— Vi frukten I döden, barn? Frukten hellre livet, ty det är den sanna döden.

Han tycktes riktigt vara hemma här, visade ett oförfärat strålande lynne, och han försökte läsa på de dödas anleten »om de hade det bra på andra sidan».

Döden ville icke åt honom. Ibland for han i båt över till de andra kullarna och gick mitt ibland sjuka och döende, så att folket började anse honom som en odödlig, nedstigen för att trösta dem. De äldre mindes honom såsom prefekt, vilken lett stadens försvar mot goter, vandaler och longobarder, och hans rykte började stiga över bräddarna.

Pesten rasade och de döendes antal ökades, så att liken blevo obegravna. All handel avstannade och bönderna upphörde att föra in livsmedel. Då kom hungersnöden till.

Abboten i förra Andreasklostret, Gregor hette han, förlorade modet och släppte alltsammans.

— Mot Gud kan jag icke kämpa, och är det hans vilja, att Rom förgås, så är det gudlöst att hindra det.

Mitt i eländet dog Pelagius II, Roms biskop eller påven som han senare kallades. Och folket utropade enhälligt abboten Gregor. Men han gjorde som Saul och kejsar Julianus, han gick och gömde sig.

Ut ur staden flydde han, upp i Sabinerbergen,

där en eremit bodde i en grotta. Men folket kom efter och drog honom ut, förde honom åter till Rom, där han mottog konsekrationen under namnet Gregorius I.

*

I tretton år regerade Gregorius över världens forna härskarinna. Han var ståthållare, ty exarken i Ravenna fanns icke mer, sedan longobarderna fördrivit honom. Han begärde hjälp av kejsaren i Bysanz, men fick ingen; då måste han ensam taga styret, och lyckades med ordets makt avväpna konungen Agilulf som hotade Rom.

Men han var även biskop, och som sådan skötte han samtidigt alla västerländska församlingar, lyckades få dem att övergiva arianismen och sammansluta sig till en enda bekännelse, som blev den allmänna, och kallades så eller den katolska.

Till Englands hedningar skickade han förre novisen Augustinus, då denne snart hade övervunnit början svårigheter. Och den lille frossaren slutade som ärkebiskop i Canterbury.

Den förr så skygge och levnadslede mannen hade med en stor verksamhet fått de erforderliga krafterna, och med kallelsen hade följt förmågan.

Men han hade tid med allt, stort och smått. Han reformerade liturgien, skrev brev och författade böcker, ordnade kyrkosången.

Men hans leverne var lika enkelt som förr. I Lateranpalatset hade han sin cell, och från den regerade han andarna, uppifrån Skottlands berg ner till Herkules' stoder.

Hans välde var lika stort som Cæsars, men han ägde inga legioner, utan endast en penna och litet bläck. Det var Kristi rike som började; men det var ett andligt världsvälde, och Gregorius var ståthållaren.

Ismael.

Efter Gregorius den Stores död syntes kristendomen ha segrat i hela det kända Europa, i Bysanz, Palestina, Egypten och Afrikas medelhavskust. Men segraren skulle just till att slå sig i ro, då något alldeles nytt, oväntat inträdde, som hotade kristendomen med undergång, och införde ett nytt folkslag på skådeplatsen. Ismaels avkomlingar, Abrahams oäkta söner, som irrat i öknar, fortsättande ökenvandringen, började samla sig under fanor och söka sig ett Kanan. Sex år efter Gregorius' död »vaknade» den då fyrtioårige profeten, Muhamed vid namn; och som en eldsvåda spredo sig hans skaror, så att hundra år senare det kristna Europa trodde de yttersta dagarna voro komna. Kristendomens första erövringar, Syrien, Palestina, Mindre Asien, Egypten och afrikanska kusten hade fallit ifrån, hyllande den nye antikrist. Bysanz var hotat, Sicilien och Sardinien voro tagna, och Italien var i fara. Från Spaniens södra udde kunde man i klart väder se över till afrikanska sidan där saracenerna bodde.

Spanien var nämligen ett land, som tämligen avlägset från Rom hade vuxit och utvecklat sig till en av de rikaste provinserna, sedan fenicier och karthager först lagt grunden till en civilisation. Men

när Rom upplöste sig, störtade barbarer från Östersjön och hörande till de nya germaniska folk, vilkas framtid Tacitus profeterat, in över Spanien, grundade ett rike eller två, och ägde nu i början av 700-talet de präktiga huvudstäderna Toledo och Sevilla.

*

I Sevilla, i det sköna Andalusien, vid Guadalquivir, satt den gamle juden Eleazar i sin vapenbod och räknade dagens kassa.

— Det säljes mycket vapen i dessa tider, sade plötsligt en främling som kommit omärkt fram till bordet.

Eleazar såg upp, fann den välklädde främlingens yttre tilltalande, och svarade försiktigt:

— Ja, det säljs verkligen.

— Väntar I krig?

— Här är alltid krig, mest ordkrig dock.

— Du menar de tjugu konciliernas som här ha hållits. De kristna äro aldrig ense.

Eleazar svarade icke.

— Ursäkta, fortfor främlingen, men jag glömde vem du var, och det sista konciliet ville du hälst glömma!

— Nej, aldrig; hur skulle jag det!

— Det gick ut över ditt folk...

— Och min enda son, som stod i begrepp att gifta sig med en kristen kvinna, måste lämna henne, då äktenskap med judar förbjöds...

— Nåå, hur slutade det?

— Han kunde icke överleva det, utan han bar

hand på sig själv; och när hon följde honom i döden fingo vi bära skulden; mistade egendom och frihet.

— Eleazar! utbrast främlingen. Känner du inte mig?

— Nej!

— Men om jag nämner mitt namn vet du vem jag är. Julius, greve Julius...

— Är ni... greve Julius?

— Jag är densamme, vars dotter Florida uppfostrades i Toledo och föll i händerna på konung Roderik, rövaren och vällustingen... Får jag stiga in till dig i din kammare; vi ha nog mycket att säga varann?

Eleazar tvekade, ehuru de båda som kränkta fäder till förlorade barn kunnat ha mycket gemensamt. Han var nämligen rädd för de kristna, som nyss förut börjat judeförföljelse.

Greven förstod detta, men släppte icke taget, ty han föreföll ha en bestämd avsikt med sitt besök.

— Låt mig in i din kammare och jag skall med tre ord säga dig min hemlighet och din.

Eleazar ville icke ge med sig, men började parlamentera.

— Säg ett ord! Ett enda, som övertygar mig! bad han.

— Oppas! Där har du ett!

Eleazar öppnade ögonen, men bad om ett ord till.

— Zijads son!

— Bättre! sade Eleazar. Men nu det sista!

— Bar-Koch-Ba!

Eleazar räckte sin hand.

— Stig in under mitt tak, ät av mitt aftonbröd och drick av det välsignade vinet.

Om en stund var boden stängd, och de båda gamle sutto vid aftonbrödet i bodkammaren.

Samtalet gick.

— Vi hebréer äro ett par hundra tusen här i Spanien. Då nämligen kejsar Hadrianus ödelagt Jerusalem för sista gången, skickade han 50,000 hebréer hit. Det är 600 år sedan dess, och vi ha naturligtvis förökat oss, ja till den myckenhet, att 90,000 av de våra kunde tvingas till dopet... Även jag är döpt, men fastän de vattenöst mig, har jag behållit mina fäders tro, och hur kunde jag annat? De kristne ha icke en tro, utan många. Synoden i Toledo 589 lärde till exempel att Den Helige Ande utgår icke blott av Fadren utan även av Sonen. Men Synoden av 675 förkunnade att Sonen är sänd icke allenast av Fadren utan även av den Helige Ande. Det är ju orimligt, och därför avfalla de själva från sin lära. Men i stället för att falla tillbaka till gamla testamentet som är modren till nya, ramla de nu ner i otro och hedendom. Detta är fallet med själve ärkebiskopen Oppas i Toledo, vilken kallar sig kristushatare, och hellre tar Islam över sig än Rom.

— Känner du Oppas?

— Han är vår man!

— Du nämnde Islam; vad menar du om den läran?

— Det är ju vår heliga tro: En enda gud, den ende och sanne; och profeten är ju Abrahams avkomling som fått ärva löftet. Ismael var ju av tjänstekvinnan, men likafullt av Abrahams säd!

— Men Muhamed fördrev judarna ur Arabien.

— Ja, det gjorde han, men han var icke fullkomlig; det har dock ändrat sig, allting ändrar sig, dess bättre. Muhamed fick sina första intryck från sin frände Wuraka, som var av judisk härkomst, och han var ganska vänligt stämd mot Israel i början, ja det var icke mot Kaaba som de troende skulle vända sig vid bönen, utan mot Jerusalem. Det går också en tradition att profeten var jude, vilket ju kan sägas då han var arab eller ismaelit, som är detsamma.

— Och I viljen nu hellre tjäna under halvmånen, än under korset?

— Förvisso!

— Och Simon, den I kallen Bar-Koch-Ba, står i underhandling med ärkebiskop Oppas att störta Roderik?

— I sanning!

— Väl, då är jag med! Men märk nu vad jag säger: Om vårt gemensamma mål är västgötakonungens störtande, så har jag såsom guvernör i Ceuta på afrikanska sidan redan hört mig för hos emiren Mussa al Nazir och hans överste Tarik Zijads son, om de tilläventyrs ville lämna oss hjälp mot skadestånd av Ceuta och området däromkring. Tror du man vågar släppa stormen lös?

Eleazar tuggade sitt skägg.

— Är den icke lös? sade han torrt.

— Han I kommit längre än jag vet?

— Vad vet ni?

— Jaså, I ären så långt? — Nåväl! Mitt sköna Spanien är då slut!

— Ingenting tar slut, det bara ändrar sig, sedan det haft sin tid. Spanien hade sin tid, då det gav

kejsare åt Rom: Trajanus, Hadrianus, Antoninus, Marcus Aurelius, Theodosius, vilka lika väl kunde vara iberer eller fenicier. Spanien gav Rom lärde och skalder: Seneca, Lucanus, Martialis, Quintilianus, Pomponius Mela, Columella. Det är 500 år sen, och nu ha vi haft barbariet under kristna nordbor från Östersjön. Låtom oss få litet Österland nu!

— Tror du på Islams framtid?

— Ja, visserligen! Mussa har svurit att han skall gå Hannibals väg över Gallien och Germanien till Rom, för att omvända »hedningarna och kvinnodyrkarna» till den ende sanne guden.

— Detta vet du? Då finns ingen återgång?

— Nej! Det är för sent! Den 19:e juli går halvmånen upp över Spanien, och den tar nog ut sina skiften till fullmånen. Vad sedan följer, veta vi icke, och det rör oss icke, ty En är den som styr, Herren Zebaoth.

*

Den 17:e juli år 711 då mörkret fallit syntes eldar tändas på Spaniens sydligaste udde, Punta de Europa. Och på afrikanska kusten, två mil rätt över, svarades med liknande signaler.

En västlig vind blåste utifrån oceanen och förde fram en saracensk flotta försedd med 5,000 man i vapen och med hästar.

På Europas udde, sedan Gibraltar, högst uppe på den branta klippan gingo långskäggiga borgare och rörde i eldarna, kastade på bränsle, blåste i glöden.

Om morgonen landade förtraven vid klippans fot, och därmed började Spaniens erövring av morerna.

Mussa Ibn Nassir kom dagen efter med huvudstyrkan.

Västgötakonungen samlade hastigt 100,000 man, och troende sig oövervinnelig åkte han ut att beskåda segern. Utklädd i siden och guld som en bysantinsk kejsare, låg han i en elfenbensvagn förspänd med två vita mulåsnor, åtföljd av munskänkar och haremskvinnor.

I tre dagar gick allting väl, men på den fjärde hände något oväntat. Inklämda mellan Andalusiens berg och floder hade hans skaror svårt att röra sig, och konungen hade lägrat sig vid stranden av Guadalete. Då såg han från höjderna sitt folk störta ner som en flod, ena avdelningen under ärkebiskopen Oppas, den andra under greve Julius. Roderik som trodde att de flydde för påtryckning av fienden, bröt upp lägret, men kunde icke vända utan trängdes ner i floden. Simmande ville han uppnå andra stranden, men där möttes han av bågskyttar.

På en röd klippare kom nu en amazon sprängande ner till stranden, steg av hästen och riktade sin båge mot den drunknande, som höll sig mitt i strömfåran.

På andra stranden såg han sina skaror som gjort halt och viftade med vita fanor till fienderna på motsatta sidan, tecknande fred!

När han förstod att förräderi var å bane, gick han till botten, och med honom hela västgötariket. Men Mussa tågade genast på Toledo, innan nytt konungaval kunde ske, och därmed var Islam hemma i Europa och förblev så ända till 1492.

Judarna, som givit morerna den kraftigaste hjälpen, blevo genast befriade, och i var enda stad i Spanien sattes en jude som ståthållare.

Eginhard till Emma.

Vid påsken anno 843 efter Kristi börd, skrivet i Benediktinerklostret Seligenstadt vid Main.

Till min kära husfru och numera syster i Kristo, Emma; från Eginhard, fordom sekretarius hos Carolus Magnus, munk i Seligenstadt vid Main.

Lidandets vecka har gått ut och uppståndelsedagarna äro inne; våren har tinat kälen ur jorden, sinne och minne ha veknat och det förgångna står upp.

I går, påskaftonen, gick jag i klostrets trädgård och tänkte över mina förflutna fem och sjuttio år; jag mindes de sköna ord som en gång föllo i den store, oförgätliges lärdomskrets eller akademia, då vi lekte med ord och tankar som schackspelaren. — Vad är människan? frågade vår lärare den visaste Alkuin som vi kallade Flaccus. — Därtill svarade Angilbert, kejsarens måg, den sköna Bertas make. — Människan är en dödens slav, en flyktig resande, en gäst i sin boning. — Ja, i sanning, svarade jag mig, en gäst; och snart skall jag packa min ränsel, betala min räkning och resa vidare.

Jag gick utmed flodens strand och tänkte: samma flod, evigt samma flod, men alltjämt nytt vatten,

aldrig samma vatten som här rinner förbi. Så är livet, så är tidens flod; historiens hjältar och händelser, hävdernas höga visa, åren och äran, allt rinner förbi och förgår.

Skulle jag så plocka de första påskliljorna att sända dig, som en gång var min maka, och jag gick till trädgårdsmästaren nere vid dammen med karparna. Vem mötte han på gångstigen under murgrönorna, dessa evighetsplantor, som endast veta av födelse och död, men icke känna årstidernas växlingar? Jag mötte den siste jämte mig levande från de stora dagarna, från kejsarens taffelrum, Thiodolf, goten, numera biskop i Orléans.

Jag kan icke tälja dig min glädje vid återseendet, icke återge mina känslor då jag i den gamles ansikte läste hela vår levnads saga.

Klockan var då sex om aftonen, och sedan vi sjungit vespern, upphörde fastan. Jag lät duka ett stort runt bord i refektoriet, endast för oss två likvisst, men med tolv stolar och tolv uppsatser. Ur biskopens gästrum hämtade jag den största länstolen som jag prydde med löv och blommor; det var kejsarens den högstsaliges som nu vilar i Aachens Münster, den jag haft nåden och äran att låta bygga. De andra stolarna utdelade vi åt vännerna; främst Alkuin; sedan skalden Angilbert-Homerus, Clemens irländaren, Leidrade bajraren och de andra du känt, men glömt. Vilken afton, vilken natt, vid öppna trädgårdsfönster!

Vi talade ju om den Store, Oförgätlige, och levde om hans rika liv i våra tankar. Vi följde honom mot longobarder och saracener, mot ungrare och andra slaver. Men hans trettioåriga krig mot sachsarna dröjde vi ogärna vid, mest av vördnad för den stores

minne, ty han skulle endast ha nyttjat andens vapen i sina omvändelsetåg. Tänk blott på frankerkonungen som sände vår vän Ansgarius till de vilda svenskarna. Denne hade inga väpnade män med sig, utan endast Guds heliga ord. Han blev visserligen liksom Paulus plundrad av rövare, men väl framkommen, vann han landets konung och stormän med sitt milda väsen och genom ordets förkunnande. Däremot dröjde vi gärna i vårt samtal vid den stora juldagen i Rom året 800, då det västerländska romerska kejsardömet åter upprättades och kronan gavs åt Germanien, bebådat av Tacitus och med martyrskapet beseglat av Herman i Teutoburgerskogen. Rom och Tyskland! Ett andligt och ett världsligt herradöme! Outrannsakliga äro Herrans vägar! När vi drucko för den starke och milde Carolus Magnus Augustus, reste vi oss båda, Thiodolf och jag, och vi bugade oss för den tomma platsen, såsom om han suttit där livslevande.

Var är han nu den saligen hädangångne, var är hans stora rike, som endast hans väldiga ande kunde sammanhålla? Vad han samlat är nu förskingrat genom hans avkomlingar, och du vet att efter sista riksmötet i Verdun Karl den stores rike upphört vara, och att vi nu äga tre i stället: Tyskland, Frankrike och Italien. Kanske det måste så vara, och måhända en enda man icke kunde styra ett så stort välde. Tungt är emellertid att se huruledes i historien allt storverk bär förgängelsen med sig, och att höjderna alltid begränsas av fallets djup.

Broder Thiodolf medförde oroande nyheter från Frankrike. Sachsarna som slutligen kuvades med,

samt den väldige hövdingen Widukind, hava utfunnit en förfärlig hämnd. De ha nämligen lockat danska och svenska sjörövare, kallade vikingar, hit ner till våra bygder. De ha gått uppför Rhenfloden, in i Seine till Rouen, och in i Loire. — Dessa skandinaver äro germaner, och sålunda i släkt med oss, franker, men närmare i frändskap stå de till goter, heruler, rugier och longobarder, av vilka de tre sista folken äro skandinaver. Odovaker, som störtade Väst-romerska riket och avsatte siste kejsaren Romulus Augustulus, var en rugier, från danska ön Rügen. Dessa nordmän synas nu stå i turen att inskrida på skådebanan, och möjligen äro de menade i gamla testamentets profeterade Gog och Magog som skola komma från norden.

Vi slutade emellertid vid midnatt, Thiodolf och jag, men gingo i trädgården till matutinan, ty vi kunde icke sova.

Och nu slutar jag detta brev, dyra maka, önskande dig sälla dagar borta från världens oro. Jag själv går endast och väntar på min hädanfärd, ty livet har förlorat sin lust för mig, sedan min herre och kejsare gått in i den stora vilan.

Hälsa bröderna och de få kvarlevande från den Stores tidevarv, och var själv hälsad, min dyra Emma, från din döde make, som du icke återser förr än på uppståndelsens dag, den stora påskadagen, då vi alla skola återses, och till dess — »Varen ens till sinnes, varen fridsamme, och kärlekens och fridens gud skall vara med eder.»

Tusenåriga riket.

Året 998 hade Rom blivit ett tyskt kejsardöme, och tyske kejsaren hade blivit romare. Otto III, uppfostrad av sin grekisk-bysantinska moder Theofano, hade ärvt hennes smak för de södra länderna, och därför bodde han mest i sitt palats på Mons Aventinus, inrättade sig som kejsare och hyste planer att förvandla Rom till tyska rikets huvudstad. Kejsaren var nu tjugu år, äregirig, fantastisk, from och grym. Under hans frånvaro hade gamla romarandan vaknat, och den ädle senatorn Crescentius hade ställt sig som folktribun, befriat Rom från tyskarna, fördrivit påven Gregorius V och insatt Johannes XVI. Kejsaren återvände hastigt till Rom, tillfångatog Crescentius med hans påve, och lät därpå uppföra ett levande skådespel för romarna, vars make de icke sett, men väl deras förfäder.

Den Leoninska stadsdelen, infattande vatikanska kullen med äldsta Peterskyrkan och ett påvligt palats som begagnades omväxlande med lateranska, sammanhängde med staden genom pons ælius eller Hadriani brygga. Vid brohuvudet på stadssidan låg Hadriani grav, en tornliknande byggnad, i vilken kejsarna sedan begravdes ända till Caracalla. När go-

terna togo Rom blev graven gjord till fästning och så förblev den ända långt framåt.

När romarna vaknade den minnesvärda morgonen 998, sågo de tolv stora träkors resta på Hadriani borgterrass. Överst syntes ärkeängeln Michael med draget svärd, rest på sin tid av Gregorius den store.

På Æliusbron stod mycket folk samlat för att skåda, och bland dem en frankisk köpman och en gotisk pilgrim, som kommit väster ifrån, över leoninska stadsdelen.

Solen var längesedan uppe och ärkeängelns svärd flammade.

— Vad är det för kors där? frågade pilgrimen, skyggande för ögonen.

— Tolv äro de! Måtte väl icke betyda de tolv apostlarna?

— Nej, de ha väl lidit ut; och icke korsfäster den fromme kejsaren Herrens lärjungar ånyo.

— Ja, kejsaren! Sachsaren! — Det blev varken gotern, longobardern eller frankern som skulle få Rom, utan sachsaren av det förbannade folket, som Karl den store trodde sig ha utrotat från jorden — han sände tio tusen in i Gallien för att lyckliggöra fienden med dessa vildar, och han halshögg fyra tusen fem hundra på en dag, utan att få en sömnlös natt efteråt. Underliga äro Herrans vägar!

— De yttersta varda stundom de främste...

— Å Herre Jesus, världens frälsare, det rör sig något på korsen! Ser du!

— Ja, vid Gud... Nej, jag kan icke se det! Det är korsfästa människor!

Det stod två romare invid främlingarna.

— Herman, du är hämnad! sade den ena.

— Var Arminius sachsare? invände den andra.

— Sannolikt! eftersom han bodde vid Harzberget.

— För tusen år sen gick Thusnelda här på gatorna i Germanicus' triumftåg och bar den ofödde Thumelicus under sitt hjärta; tänk att det behövdes tusen år för att hämnas.

— Tusen år äro ju som en dag! Men likafullt, äro icke dessa våra romarbröder på korsen också martyrer för Roms frihet?

— Martyrer för vår rätt; men denna gång hade de orätt, emedan gudarna så behagade.

Nu ändrades scenen! Nedanför borgen öppnades folkhopen av en soldathop. Baklänges på en åsna syntes påven Johan XVI. Hans öron voro avskurna, hans näsa likaså, och hans ögon voro utstuckna. Det var en ömklig syn, som gjordes gräslig därigenom att en vinblåsa svajade för vinden över hans huvud.

Folket teg och ryste, ty det var Kristi ståthållare i alla fall, Petri efterföljare, utan att vara martyr dock.

En sicilianare stod på bron bredvid en jude. Sicilianaren var muhamedan, ty Sicilien ägdes då av saracenerna och sedan hundra år ungefär.

— Den här får väl lida för sina företrädare! sade juden, ty så är ju kristna tron; satisfactio vicaria.

— Lidas måste det, svarade saracenen; och jag gråter inte att se pornokratien taga denna ända! I hundra år ha påvarna levat som kannibaler. Du minns Sergius III som levde med skökan Theodora och hennes döttrar. Och Johannes X fortsätter med

modren och dottern Marozia, som med egen hand dödar först hans bror och sedan kväver påven med en kudde. Johannes XII var bara nitton år, då han blev påve. Han tog mutor, och hade vigt en tioåring till biskop i ett stall; övade blodskam med fadrens konkubin och förvandlade Lateranen till en bordell. Han spelade kort, drack och svor vid Jupiter och Venus... Ja, det där känner du!

— Ja, svarade juden, de kristna leva i Gehenna sedan de övergåvo den ende och sanne guden. De dårarna ha likvisst stulit Messias-löftet från oss, men Abrahamslöftet ha vi kvar. Rom är ett dårhus, Tyskland ett slaktarhus och Frankriket ett h—hus! Glädjande att se i alla fall, huru de förgöra varandra.

Han satte sig upp på broräcket för att kunna se bättre vad som nu följde.

Mellan de tolv patrioterna, vilka vredo sig som metmaskar på korsen, uppenbarade sig nu fem rödklädda män och timrade upp en estrad.

— Det är bödlarna — på kejsargraven! sade juden. Crescentius har jag ingenting emot, det var en nobel man som kämpade för romerska staten; men det är alltid en kristen mindre!

— De kristna ha två sätt att förklara varför en människa lider. Är han oskyldig, så är plågan en prövning, och är han skyldig — ja, så förtjänte han sitt öde! — Nu kommer han!

Crescentius, den siste romaren, leddes fram. Hans huvud föll, och därmed var Rom tyskt eller Tyskland romerskt, ända till år 1806.

Och samma dag på eftermiddagen bekräftades

den nya påve-nämningen, ty val kunde det icke kallas, och därmed var Gerbert, auvergnaten, påve under namnet Silvester II.

Kejsaren satt i palatset på Aventinus och vågade icke gå ut, ty romarna hatade honom.

I den lilla cellen på bergets sluttning, där hans nyss dödade vän, missionären och martyren Adalbert av Prag, hade bott, inneslöt han sig med sin lärare, den nye påven Silvester II. Denne fransman hade studerat i Cordova, där kaliferna upprättat universitet och där man lärde arabisk vetenskap, grundad på grekisk och indisk visdom dock. I Reims hade han sedan själv föreläst i filosofi, matematik, astronomi och kemi. Blev abbot i Bobbio, ärkebiskop i Reims och Ravenna, och efter att ha uppträtt på flera kyrkomöten mot påvedömet i dess förfall, vart han tysk påve i Rom.

Upphetsningen efter Crescentius' avrättning tvang honom att söka skydd på Aventinus hos sin lärjunge, kejsaren, och från cellen i det lilla klostret invid Adalberts kapell styrde han Europas öden, ägnande sig på lediga stunder åt sina vetenskaper, mest astronomi och kemi, varför han fick rykte vara svartkonstnär.

En natt då han i meditationer suttit vid sitt skrivbord överfyllt av brev, inträdde kejsaren utan att ha givit sitt besök tillkänna. Det var en uppränd yngling, klädd i en högst ovanlig dräkt, en dalmatica bemålad med bilder ur Uppenbarelseboken, vilddjuret och skökan, inseglens bok och sådant.

— Låt mig tala, sade han, jag kan icke sova.

— Vad har hänt, min son?

— Brev hava anlänt, varningar, drömmar.

— Förtälj!

— Ja, du hör mig, men du tror mig icke, när jag säger sanningen, och du hyser en fruktan för alla nya tankar...

— Vad nytt under solen? Säger icke kyrkofadern Augustinus till och med rörande själva vår heliga troslära som så: »Det man i våra dagar kallar kristendom förefanns redan hos de gamle och har aldrig upphört finnas sedan mänsklighetens uppkomst ända till Kristi ankomst, då man började kalla kristendom den sanna religionen, vilken existerade förut. Kristi sanningar äro icke avvikande från de gamle utan äro de samma mer utvecklade.»

— Hæreticus, kättare, akta dig! Du vet icke vad som sker i världen.

— Låt höra!

— Pilgrimer från flera länder hava anlänt hit och berätta om järtecken, syner och under. Sålunda har i södra Frankrike pest och hungersnöd utbrutit, så att mänskokött säljes i slaktarbodarna; i Tyskland har man sett ett järnris i eld på himmelen; och här i Italien har man åter börjat dessa vallfärder utan ända. I Jerusalem är heliga gravens kyrka plundrad och den »Store Bedragarens» tempel är upprest. Folket, hela kristenheten, bävar; ty de ha i sista århundradets liderliga påvar, valda av skökor, sett Antikrist. Kristi sändebud mördas, ja, min vän Adalbert var den sista däruppe i Polen; hedningarna ha tagit alla Kristi erövringar i Asien och Afrika, »Bedragarens» folk sitter i Spanien, på Sicilien, här i

Neapel och hota Rom. Detta kan icke betyda annat än den förestående domen och världens undergång, såsom Apokalypsen det har förkunnat.

— Jaså, den där gamla historien dyker upp igen!

— Historien? »Gack hädan, satan, ty du finner ej behag i de ting som av Gudi äro, utan i dem som av människor äro.»

— Kallar du mig satan?

— Ja, när du förnekar ordet. Står här icke i Johannis uppenbarelse detta: »Och när de tusen åren äro fulländade skall satan varda lös ur sitt fängelse! Och han skall komma ut för att förvilla de folk, som bo vid jordens fyra hörn, Gog och Magog...» Där har du nordmännen, som nu sitta i England, Normandiet, på Sicilien... Är icke Theodora den stora babyloniska skökan, är icke bedragaren Muhamed vilddjuret...

— Vänta, min son, så skall jag citera en vers ur samma kapitel! Där står strax ovan att »de som hava del i den första uppståndelsen skola regera med Kristus i tusen år»; alltså börjar väl nu det tusenåriga riket, och kan följaktligen icke sluta.

— Det gamla slutar, och det nya börjar!

— Alldeles ja! Det gamla mörka är förgånget, och vi stå inför Kristi andra ankomst här på jorden! Om du hölle dig stilla i hoppet, min son, skulle du se det nya!

— Jag tror inte ett ord av vad du säger. Årtusendets sista år är inne, och nu går jag ut i ödemarken att med fasta, bön och bot möta domens dag och min frälsares ankomst. Jag skall bedja för dig, fader, men här skiljas våra vägar, och du ser mig icke mer!

Kejsaren gick, och Silvester blev ensam.

— Jag väntar, jag! talade han för sig själv. Men under tiden ordnar jag våra världsliga angelägenheter!

Och han lade upp en karta över den då kända världen. Med en rödkrita satte han ut kors och kronor, mest norrut, men över Jerusalem ritade han en fana med en lans.

*

Året 999 nalkades sitt slut och kristenheten levde i en dödsångest. I Rom med omgivningar hade allt liv upphört. Jorden besåddes icke, utan låg i ogräs; handeln avstannade; bodarna voro stängda. De som ägde något, skänkte bort det, och fingo ändock söka mottagare. Kyrkorna stodo öppna natt och dag under tre månader, och det var som söndag varje dag, även därför att man slet sina bästa kläder, då det icke var värt att hålla på dem, och då man ville vara klädd för att mottaga frälsarens ankomst.

Julen hade firats med ovanlig andakt och människorna levde i fridfull sämja. Stadens vakt hade intet att göra, ty skräcken för det kommande höll tukt och ordning; man sov för öppna dörrar och ingen vågade stjäla eller bedraga, och behövde icke heller, ty den som begärde, han fick till skänks; bagarna utdelade bröd gratis och hos tavernaren gavs obegränsad kredit; inga skuldsatta krävdes. Kyrkorna voro överfulla natt och dag; bikt och avlösning, mässor och nattvard hela dygnet om.

Dagen före nyårsaftonen föll in. Åsikterna voro delade rörande katastrofens natur, antingen den skulle komma som flod eller jordbävning, men de flesta

invånarna höllo sig ute i det fria, somliga på släta marken, andra på kullarna, dock alla med blickarna riktade mot himlen.

Marsfältet var fullt med folk på morgonen, och en grupp hade slagit en ring kring en vedtrave, där en förryckt man stod och orerade med en bunt papper och pergament i handen.

Det var en rik borgare som i tre månader gjort bot och bättring, och nu, liknande ett skelett, ville undgå den kommande vreden. Han hade därför dragit fram en storfamn torr ved, under förevändning att han ville bestå värme åt alla bärare och dragare. Som den ena icke brydde sig om vad den andra företog sig, lät man honom hållas.

Bredvid bålet stod en lämning av en gammal talarstol, och på den ställde han sig, sedan han tänt brasan.

— I Guds den eviges namn, talade han; så som jag nu bränner dessa skuldsedlar, skall Herren Gud stryka mina skulder ur livsens bok. För allt jag kommit andra att lida, går jag nu själv att lida. Renande eld, bränn min usla kropp med alla dess synder; stigande lågor, låten mig följa er uppåt! Herre Jesus anamma min anda!

Han tog ett språng från talarstolen och föll mitt i lågorna, där han blev liggande på knä med knäppta händer tills han kvävdes och var slut.

På Forum sågs en man arbeta med ett spett för att få en grushög att ramla över sig. »Säger till bergen: skyler oss!» sjöng han.

Från Pons Sublicius hoppade ett ungt par i floden, under en omfamning som icke döden i böljorna kunde lösa.

Vid middagstiden öppnades fängelserna, och fångarna mottogos som hjältar och martyrer. De fördes in i de förnämes hus, sattes till bords och fingo sina fötter tvättade av senatorer och deras hustrur.

— »Alla äro vi syndare och hava intet att berömma oss av.» Dessa fångar hava lidit sitt straff, medan vi gått fria!

Så talade man.

Aldrig hade mänskokärleken och barmhärtigheten visat sig så, sedan kristendomens första dagar.

Nu ville de sjuka på hospitalen komma ut under bar himmel, och deras sängar buros ut på gator och torg. Allt som levde ville ut under bar himmel, och familjerna flyttade ut sina möbler på gatan.

Fåglar släpptes ut ur burarna, och hästarna ur stallen. Först vandrade dessa omkring i staden, men när de vädrat den friska luften och sökt sig ut genom stadsportarna, satte de i väg ut på Kampanjan att söka några gröna fläckar; men många blevo kvar i staden och lågo här och var, under det barnen klättrade på deras ryggar. Barnen voro de enda, som icke hyste någon fruktan. De sprungo och lekte som eljest, glädjande sig åt friheten och det ovanliga. Ingen ville tukta dem, och då de icke förstodo varom frågan var, förblevo de sorglösa och lekfulla.

Nyårsaftonen var kommen, och ångesten hade stigit. Man såg herrar och tjänare omfamna varann gråtande, de ena bekännande sin hårdhet, de andra sin oärlighet. Gamla fiender, som möttes på gatan, togo varandras händer, och ledande varandra som barn vandrade de upp och ner, sjungande lovsånger.

Det var som i gyllene åldern, eller så som kyrkofäderna tänkt sig det tusenåriga riket.

Luften var mild som en vårdag och himlen var klar ända till middagen. Då mulnade det.

Ingen åt, ingen drack, men alla togo bad och klädde sig i helgdagsdräkten. På eftermiddagen tågade processioner av präster och munkar sjungande litanior, i vilka folket instämde.

Kyrie eleeson! hördes över hela staden. Herre, förbarma dig, Kriste, förbarma dig! Hela Rom beredde sig på sin avrättning.

Men det fanns en del otrogna och förkomna, som icke väntade något nytt, och de hade samlats nere i ruiner och katakomber, där de höllo backanaler och orgier.

I ruinerna efter Neros gyllene hus hade stadens libertiner och skökor anordnat ett symposion i stor skala.

Mitt på golvet brann en eld omgiven av bord och bänkar. Mat och vin fanns i överflöd, ty det var bara att taga i visthus och källare. Musik, sång och dans vankades, och som mellanspel njöt man att se hur läderlappar och ugglor brände sig på elden och stektes levande.

Glädjen stod högt, men var icke rätt otvungen. Även här filosoferades och profeterades:

— Inte kommer någon yttersta dom i dag, inte, menade en ung man, som kunnat vara avkomling åt kejsar Nero.

— För resten om det kommer, värre än vi haft i livet kan icke döden bjuda oss.

— Jag har alltid tyckt att vi varit i helvetet!

Huvudvärk varje morgon, skulder och skam, lite fängelse då och då!

— Nå, kejsarn sitter naken i en grotta nere vid foten av Soracte...

— »Vides ut alta stat nive candida, Soracte!»

— »Medan vi talas vid, livet missundsamt flyr. Njut av var dag! Misstro en kommande.»

— Och påven skall hålla midnattsmässan! Han som inte tror på't.

— Men han måste hålla god min och låtsas...

— En vet jag som inte går i mässan denna natt...

— Det är den sköna Stefania, Crescentius' änka...

— Men vakar gör hon, som hämnden...

— Dessa teutoner, vad ha de i Rom att göra! Jag önskade att värden i detta Gyllene hus stege upp från de döda. Det var den siste romaren!

— En man var det, som icke klemade med sina fiender! Han fruktade intet mellan himmel och jord, inte ens åskan. Den slog ner en gång mitt i hans gästabudssal, när han låg till bords. Vet ni vad han sa? — Skål! sa han och lyfte sin bägare.

I detsamma föll en upphettad sten ned ifrån valvet och kom elden att kasta gnistor. Men genom det uppkomna hålet drog nattvinden in och virvlade röken i ansiktet på gästerna, som först funno äventyret lustigt, men snart nödgades lämna hålan.

— Låt oss gå ut och se på världens ända! skrek en av ynglingarna.

Och tåget bildade sig av backanter och mänader, med en fylld vinsäck i spetsen, flöjtspelarna därefter och alla gästerna med bägare i händerna.

*

Men nere i Sankt Peters gamla basilika stod påven för altaret och förrättade den tysta midnattsmässan.

Kyrkan var överfull, och människorna lågo framstupa. Tystnaden var så djup att man hörde det viskande ljudet av officiantens vita linneärmar, när han lyfte kalken. Men där hördes även ett annat ljud som liksom mätte ut de sista minuterna på årtusendet. Det lät som pulsen i den febersjukes öra, och slog lika många slag. Sakristians dörr stod nämligen öppen, och det stora uret som hängde därinne knäppte så lugnt och tvärsäkert, en gång i sekunden. Påven, som var en lika så lugn man, hade sannolikt låtit dörren stå, för att åstadkomma den högsta verkan i det stora ögonblicket, ty hans ansikte var likvitt av rörelse men rördes icke, och hans händer darrade icke.

Mässan var slut, och en dödstystnad inträdde. Man väntade att Herrens tjänare vid altaret skulle säga några tröstens ord, men han sade ingenting; stod endast försjunken i bön, som det tycktes, och med händerna sträckta mot himlen.

Klockan knäppte, folket suckade, men ingenting hände. Som mörkrädda barn låg församlingen med ansiktena mot golvet och vågade icke se opp. Ångestens svett droppade från många iskalla pannor, domnade knän värkte eller blevo känslolösa som på borttagna.

Då upphörde plötsligen uret att knäppa... Hade verket gått ut, var det ett järtecken, skulle allting stanna av nu, tiden ta slut, och evigheten börja? Bland församlingen hördes några ansatser till skrik, och dödade av fasan föllo många kroppar

mot stengolvet. Då började uret slå: ett, två, tre, fyra... Tolfte slaget slog ut, hade slagit ut, hade efterljudit och följts av en ny dödstystnad.

Då vände sig Sylvester om, och med ett segerns stolta leende sträckte han ut händerna till välsignelsen. I detsamma ringde tornets alla klockor, glatt, jublande och ifrån orgelns emporium skallade ett chor av röster, ungas och gamlas, något osäkra i början, men snart fastare och ljusare:

— Te Deum laudamus! ljöd, och församlingen stämde in, men det dröjde innan de stelnade ryggarna kunde räta ut sig, och de som avlidit av skräcken blevo sedda liggande.

Sången var slut, och människorna föllo i varandras armar, gråtande, skrattande som vansinniga, givande fridskyssar.

Så slutade det första årtusendet efter Kristi födelse.

*

I den lilla borgen Paterno invid Soracte hade kejsaren tillbragt julveckorna och nyårsaftonen under strängaste fastor och botövningar. Men när nyårsdagen gått in och allt var oförändrat, drog han in till Rom för att möta Silvester och ordna för framtiden.

Den äldre vännen och läraren mottog kejsaren med ett leende som icke missförstods; men ännu behärskades monarken av sin skräck, att han icke vågade bli vred.

— Vill du nu återvända till jorden, min son och sköta dina världsliga bestyr? sade Silvester.

— Jag vill, men jag har först tvenne löften, ex-voto, att fylla, vilka jag avgivit i nödens stund.

— Fyll dem då!

— Jag skall gå till min vän Adalberts grav i Gnesen, och jag måste besöka Karl den Stores griftvalv i Aachen.

— Gör det, men du skall samtidigt utföra några uppdrag, som jag giver dig med på resan.

Och därvid blev det.

*

Två år hade gått, då påven Silvester en januaridag kallades till Paterno, den lilla borgen på Soracte, där romersk-tyska kejsaren bodde och nu låg sjuk.

När Silvester inträdde i sjukrummet satt kejsaren uppe, men såg tynande ut.

— Du är sjuk; är det själ eller kropp?

— Jag är trött.

— Redan, vid tjugutvå års ålder!

— Jag är missmodig.

— Du är missmodig som sett världen vakna efter sin skräckdröm. Tänk efter, otacksamme, dessa två år, vad allt det inneburit, vilka segrar för Kristus, som verkligen synes ha återkommit. Jag skall räkna upp, hör på! — Böhmen har fått sin hertig som utrotat hedendomen; Österrike har samlat sig som Donaustat; hedningen magyaren har döpt sig och mottagit kronan av vår egen hand, Stefan I; Boleslaw i Polen har också fått en krona och en ärkebiskop; det nya ryssarnas rike har tagit dopet, och Wladimir den Store skyddar oss mot sjunkande saracener och de uppstigande selschukerna eller turkarna; Danmarks Harald Blåtand och Sveriges Olof Skottkonung ha

befästat kristendomen; Olof Tryggveson detsamma i Norge och på Island, Färöarna, Shetland, Grönland; och med dansken Sven Tveskägg blev Britannien försäkrat åt kristendomen. I Frankrike sitter den fromme Robert II av kapetingernas nya ätt, men av sachsisk härkomst som du. I Spanien hava de nordliga staterna Leon, Castilien, Aragonien, Navarra slutligen samlat sig och värna oss mot morerna i Cordova.

Allt detta på fem år, och under Roms egid! Har du icke Kristi återkomst här, och förstår du nu försynens mening med det tusenåriga riket! De som leva om tusen år till skola kanske se frukterna mogna, då vi bara sett blommen! Något paradis är det ju icke, men det är bättre än förut, lite bättre än då vi hade vildar i norr och öster. — Och från Rom hämta alla sina kronor och sitt pallium. Du är en härskare över folken, min kejsare.

— Jag? Det är du som regerar andarna, icke jag, och jag vill icke härska.

— Nej, jag har hört det, ty du har skaffat dig en härskarinna!

— Vem skulle det vara?

— Talet går, och du känner lika väl som jag att hon är Crescentius' änka, den sköna Stefania. Väl, det är din sak, men Salomo råder: Tag dig i akt för dina ovänner och var även försiktig med dina vänner!

Kejsaren såg ut som om han ville försvara sig men icke orkade, och därför slutade det samtalet.

*

Några dagar efter var Otto III död, enligt sagan förgiftad, på ett eller annat sätt, av den sköna Stefania. Och året därpå dog Sylvester II.

Eremiten Peter.

Kristenheten hade vaknat till nytt liv efter den stora och fruktade nyårsnatten 999. Hundra nya år hade nästan gått ut, då en pilgrim trasig och barfota vandrade ut från Cæsarea i Palestina vid Medelhavets strand; denna stad, från vilken Paulus inskeppade sig till Rom medförande kristendomen, som nu hade erövrat hela Europa men icke förmått behålla hemlandet, löftets land, Kanan, där Kristus levat, lidit och dött. Den »store bedragaren» hade senast ägt Palestina, men när hans rike förfallit liksom allting annat, hade ett alldeles nytt folk vuxit fram ur det okända inre Asien, och nu sutto seldschukerna som herrar i Syrien. De sista fatimiderna hade varit ganska likgiltiga i trossaker, och den berömde Al Asis, gift med en kristinna och själv otrogen, hade gjort hustruns bröder till patriarker i Alexandria och Jerusalem. Nu var allting ändrat sedan den förfärlige Al Hakim förföljt både kristna och judar samt förstört Uppståndelsens kyrka i Jerusalem. Och när seldschuken Melikscha nu senast intagit den heliga staden, såg det nästan hopplöst ut för de kristna, som fortforo att vallfärda till den heliga graven.

Pilgrimen tog emellertid sin väg åt sydost, och nu på vårens första dag såg han Sarons ljuvliga slätt

breda ut sig som en blomstermatta, eller ett hav av blommor; saffran, pingstliljor, ranunkler, anemoner, men mest saronsliljor, de högväxta vita.

Detta var det förlovade landet!

Hela förmiddagen vadade han i blommor, och nådde slutligen en by vid foten av en kulle. Där böljade säd, där klängde vinstock, där blommade oliv och fikon; vid brunnen vattnades fet boskap, mjölkades kor och getter.

Pilgrimen, som icke ägde något i hela världen mer än sina trasor, bad om en skål mjölk, men fick ingen. Han gick tiggande från dörr till dörr, men blev bortmotad.

Varje gång han fick ett nej, syntes han emot all förväntan bli glad. Han hade ju kommit hit från fjärran land för att få en föreställning om huru hans frälsare lidit, och nu fick han den nåden att på helig mark erfara det.

Han gick ut genom byn och fann ett nytt blomsterhav. Vid en bäck badade han sina fötter och fann sig vederkvickt.

Men nu vid middagstiden började det blåsa från havet, och molnskockar drogo in över land. Strida regnskurar slogo ner de bräckliga liljeväxterna, stormen röck upp dem eller slet dem sönder, samlade dem i vålmar, som rullade framåt, ökade i storlek och krossade i sin framfart andra blomster. Regnet upphörde mot aftonen, men stormen gick och mörkret föll.

Den trötte och uthungrade vandraren började reda sig ett nattläger av blomstervålmar, som han lät ta fäste vid några stenar. Sedan han gröpt ur en stack som ett örnbo, bredde han över sig en annan

såte, och så somnade han, efter att ha försjunkit i en välgörande domning av alla dessa vällukter. Han hade icke smakat vin på många år, och icke känt rus följaktligen, men detta var som att dricka det eldigaste vin. Om han sov eller var vaken visste han icke, men ibland tyckte han att han rullades fram som en bölja; ibland låg han stilla och hörde hur det krafsade i hans rede; det flåsade och bölade, det susade för öronen och blixtrade för ögonen. Slutligen blev där stilla och tyst; han trodde sig ha somnat, ty han drömde.

Han gick på Medelhavet till fots, och det fann han i sin ordning; men han följdes av riddare på hästar, och skaror av beväpnade, hela folkslag, och de stego i land. De gingo österöver, och sågo slutligen Jerusalem på höjderna. Murar, tinnar och torn voro fullsatta med hedniska krigare, och de kristne riddarna stannade för att lägga råd. Men han, den fattige pilgrimen, talade till dem, och de hörde på honom.

— Vi rädens I? Vi frukten I dessa hednamän och deras murar? Se på mig! Nu tar jag min stav, går upp på Sions berg, slår med staven på Davids port, och staden öppnar alla sina portar!

Han gjorde så — i drömmen — och Jerusalem var intaget, det var så enkelt, och riddarna och folkslagen hyllade honom, och han blev ståthållare i Den Heliga Staden.

När han vaknade om morgonen steg han ur sitt rede; och när han såg sig omkring, befann han sig utanför Jaffaporten i Jerusalem. Han undrade om stormen rullat honom den långa sträckan, eller om

han gått vägen i sömnen. Men drömmen var ännu så livlig att han fann allting naturligt och enkelt.

Nu slog han med staven på porten. Och se, den öppnades verkligen, men endast på glänt, och en knekt frågade vad han ville.

Han ville besöka den heliga graven.

Det gick väl an, men det kostade trettio silverzekiner.

Som han icke ägde dem, stängdes porten. Men pilgrimen lät icke avskräcka sig utan slog åter med sin stav, säker om att han skulle komma in.

In kom han, hastigt nog; men efter att ha blivit kringpiskad, kastades han ut och föll på en sophög, där hundar rotade efter ben.

Detta mottagande var ju icke uppmuntrande, men för pilgrimen var det alldeles som han väntat och önskat. Han hade blivit slagen och pint på samma ställe som hans Herre Kristus. Vilken ära, vilken nåd!

Men de trettio silverpenningarna! Och varför var priset trettio? Därför att det var förrädarens pris på det dyra huvudet. Han skulle tigga ihop dem om så det skulle dröja i tio år.

Han intalade sig tålamod och gick söderut nedåt Hinnoms dal eller Helvetets dal, där alla stadens sopor kastades. Där var smuts och stank, men pilgrimen märkte intet, ty han sökte endast fånga en blick av den heliga stadens murar. Och när han kom nedanför södra ändan, fick han verkligen sikte på Zions berg, med Davids grav. Då sjönk han på sina knän och bad, samt lovade Gud i en sång:

Lauda Sion Salvatorem
Lauda Ducem et pastorem
In hymnis et Canticis...

Och stärkt av bönen gick han vidare. Han visste alla ställen, så att han icke behövde fråga, och när han stötte på en ruin nedanför Onda rådets berg, förstod han det var Hakeldama eller krukomakarens åker som inköptes för Judas' blodspenningar, eller de trettio siklarna, till en begravningsplats för främlingar.

Men han fick inga dödstankar, ty han kände att han skulle leva tills han intagit denna staden. Däremot överfölls han av hungern. Huru bittert ångrade han icke nu att han ej som andra berömda eremiter övat sig att äta gräs i sin ungdom. Utmattad men icke nedslagen satte han sig ned vid en sophög, som var alldeles nyss utförd och såg frisk ut.

Som han satt där, kom en hund, en skabbig utsvulten en; och djuret lade sitt huvud i pilgrimens knä.

— Jag har ingenting att ge dig, din stackare! sade pilgrimen och torkade hundens ögon med hans öronlappar, ty djuret såg ut som han gråtit.

Men när hunden hörde vad pilgrimen talade, förstod han, ty djuren förstå alla språk bara på tonfallen. Och han började gräva i sophögen. Och se, där låg mellan två friska kålblad ett granatäpple och ett vitt bröd!

Pilgrimen, som var van vid alla slags mirakler, lovade gud och åt. Och när han ätit, tackade han gud, den barmhärtige. Hunden stod hela tiden och såg på honom.

— Tänk att jag glömde dig, jag otacksamme! sade pilgrimen. Jag vill nu försöka min lycka!

Och han började gräva med staven, och se, där

låg ett friskt ben, som han skänkte hunden, sin välgörare. De vordo vänner och skildes icke mer.

De gingo nu om stadens södra ända och vände inåt Kidron mot norr, följande bäcken, så att de hade stadsmuren till vänster och Oljoberget till höger. Nerifrån dalens botten såg han tempelplatsen men intet tempel, endast hedningarnas moskékupoler, och av den heliga graven syntes intet, ty den låg ini staden och var oansenlig.

Han kom till Gethsemane, där Kristus lidit, och han steg upp på Oljoberget, varifrån han kunde se Jerusalem. Och han grät över den. Sedan han gjort sin andakt vid ruinerna av Uppståndelsens kyrka, gick han vidare norr om staden och kom åter till Jaffaporten, där han satte sig, fast besluten att vänta tills kristna pilgrimer kommo, ty hit kommo de från alla jordens länder. Och han skulle tigga av dem, tills han fått ihop de trettio zekinerna.

Så satt han där den första natten, utan att någon kom. Mot morgonen öppnades porten för landfolket som förde in livsmedel, och han föll då på den djärva tanken att smyga sig in, men han blev genast upptäckt och fick en skur prygel. Men detta avskräckte honom icke, utan han försökte varje morgon ånyo, men utan framgång. Han sov på marken och åt ur sophögarna; begabbades av barnen, piskades av de äldre, och allt fann han vara i sin ordning, viss dock att han en gång skulle få sin dröm sannad.

Trettio dagar hade han suttit vid porten och inga pängar fått, men på trettioförsta reste han på sig för att sträcka på benen. Och han vandrade ned i Hinnomsdalen, med hunden Trogen framför sig. När han gått en stund, märkte han att följeslagaren var

borta, men när han lockade, svarade hunden med ett skall. Eremiten följde vinken, och när han gått efter skallet, såg han hunden stå vid ett hål på muren. Där var ingången, och följande vägvisaren kom han utan hinder mitt in i staden.

Det första han gjorde var att uppsöka den Heliga graven, men den var stängd. Då erinrade han sig att det fanns en patriark i Jerusalem, och att de kristna hos honom åtnjöto ett slags beskydd. Men var denne bodde?

— Kanske du vet det? sade han till hunden.

Och hunden förstod, viftade med öronen och gick före en mängd krokiga gator, tills han stannade vid en liten port med klocksträng.

Pilgrimen ringde, porten öppnades och en gammal vitskäggig man räckte den ankommande sin hand, ledde honom in såsom gammal bekant och bjöd honom sitta.

— Jag har väntat dig länge, Peter, sade han. Ja, jag känner dig, ty jag har sett dig i drömmar sedan ett år; men jag vet icke vem du är och varifrån du kommer. Förtälj mig ditt öde.

— Mitt öde? Jag är från Amiens i Frankrike, heter nu Petrus, var fordom soldat, följde Wilhelm Erövraren till Hastings och tog in England; återvände till mitt land, blev skollärare, men fick ingen frid i min själ, utan sökte ett kloster. I cellens ensamhet tänkte jag över det jag hörde av bröderna i kapitlet. Det var då när kejsar Henrik IV upptog striden med Gregorius VII. Påven hade rätt, ty från Rom skulle Europa regeras, och Gregorius, som ville upprätta Kristi rike i anda och sanning, hade samlat alla kristna stater, så att han tog skatt uppifrån

Skandinavien ner till Herkules' stoder. Kejsaren var en söndringens ande, och arbetade endast för Tyskland. Det slutade med Canossa, som I veten, då kejsaren fick kyssa påvens fötter, och det var rätt då, ty det andliga huvudet är huvudet högre än det världsliga... Men det var icke slut med Canossa. Herrens väldige kämpe, Gregorius, föll i synd såsom konung David. Först inkallade han till hjälp norrmannen Guiscard från Sicilien, vilken kom med ett byke av turkar och hedningar, som plundrade och satte eld på Rom. Det var skändligt av påven, som nu flydde med hedningarna till Salerno — där fick han sitt Canossa! Men han hade därjämte den grymheten att resa Henriks söner mot fadren. Då dog han i landsflykt, den store Gregorius, och Rom var utplånat... Nåväl, Rom är icke mer, men Jerusalem skall varda! Varda ånyo, stå upp ur gruset, bliva kristenhetens huvudstad och världens härskarinna!

Patriarken hade åhört, och fastän han i början hört med ett leende, blev han allvarlig mot slutet.

— Din tro är stor, min son, sade han. Men vem vill sätta sig i spetsen, vem vill samla folk?

— Jag! svarade eremiten. Jag skall öppna Den heliga graven, jag skall fördriva hedningarna och jag skall låta kröna den första kristna konungen av Jerusalem!

— Med två tomma händer?

— Med min bergfasta tro!

Det blev tyst.

— Säg något, patriark; försök att nedslå mitt mod om du kan, pröva med invändningar, beröva mig modet! Du kan inte! Därför går jag nu till Rom och talar vid Urban II. Giv mig bara ett brev,

som bekräftar min utsago, då jag skall skildra hedningarnas framfart i Kristi stad. Mer begär jag inte av er, resten skall jag göra själv!

— Vem du än är, brevet skall du få, men vila dig först några dagar!

— Nej! Tre hundra och femtio mil har jag gått, trettio dagar har jag vilat. Giv mig ett mål mat i köket medan I skriver brevet, och jag går innan solen dalat. Men jag kommer igen, icke ensam dock, utan legio; och du skall sanna mina ord och dina drömmar, ty Gud vill det!

*

Eremiten Peter gick sina hundrafemtio mil till Piacenza och råkade där påven Urban II som höll kyrkomöte. Någon uppmuntran erhöll han icke, ty korstågsidén var gammal. Gregorius VII hade en gång samlat 50,000 man för ändamålet, men icke hunnit utföra sin avsikt.

Eremiten tog detta med sant kristligt sinne som en maning att fördubbla sin energi; och han gick upp till Frankrike, predikande och eldande, med den påföljd att när Urban kom till Clermont att hålla nytt kyrkomöte, hela Frankrike stod i ljusan låga för korstågen, som nu blevo beslutade.

Peter hade icke tid att vänta, utan tillsammans med Walter Pekejo och Walter von Habenichts sammanrafsade han en skara, som slutligen med gubbar, kvinnor och barn uppgick till 40,000. Men det var icke krigare, utan äventyrare som ville rymma, trälar som sökte friheten och missnöjda som önskade förändring.

De följde Rhenfloden neråt Donau, på vars stränder stora stråkvägen gick till Österlandet.

När de kommo till ungerska gränsen hade antalet vuxit till 60,000. Konungen i landet, Kolowan, var just icke gästfri av sig, och icke att leka med heller. Korsfararna fingo en aning om att de icke voro så välkomna, och därför skickade de sina enda beridna män, det var jämt sex stycken, i ambassad.

Kolowan befann sig i Pesth med en välordnad här, och hans länder njöto av fredens välsignelser, då sändebuden anlände.

— Vad önsken I? frågade han.

— Vi söka fritt genomtåg till Konstantinopel.

— Huru många ären I?

— Sextiotusen man vid pass.

— Ehuruväl jag känner mig hedrad av besöket, kan jag icke mottaga gräshoppor. Jag har hört om er vilda framfart; jag vet att ni ingenting medfört att äta och att ni tigger och stjäl. Vänd därför om till ert land, eller betraktar jag er som fiender!

Sändebuden redo tillbaka och framförde konungens svar, men Peter eremiten ville icke vända om.

— Fram, fram, korsmän, kristmän! ropade han, och hela skaran gick över gränsen.

Eremiten red på en åsna i spetsen och visste icke vad som hände bakom honom. Men där plundrades, där dracks vin och skändades.

När konungen fick höra vad som skett, red han ut med hela sitt rytteri; och när han såg dessa trashankar, rusiga och vilda, men alla märkta med det röda korset, så blev han utom sig och skred till anfall. Vad som icke flydde, trampades ner och sablades ner på fälten, och så grundligt att av de 60,000

endast 3,000 uppnådde Konstantinopel och bland dem var eremiten.

— Vi ha vattnat med vårt blod, sade han, de efterkommande skola skörda!

Kejsaren i Konstantinopel hade visserligen länge begärt hjälp från västerlandet mot de vilda seldschukerna, men han hade väntat beväpnade män. När han nu fick 3,000 tiggare och sårade, kände han sig grymt besviken och beslöt göra sig av med gästerna på ett hederligt sätt. Han satte dem därför på pråmar och skeppade dem över till Mindre Asiens kust.

— Sen har ni släta vägen till Jerusalem, sade han.

Men han talte icke om att seldschukerna lågo på andra stranden. Följaktligen nedsablades resten av de lösa skarorna vid Nicæa, samma stad där så många ödesdigra ordstrider hållits i kristendomens första dagar.

Men eremiten kom undan med livet och återvände till Konstantinopel, där han inväntade den stora korsfararhären. Och han väntade ett år, lika segerviss och oförskräckt som någonsin.

*

I den lilla staden Tiberias vid sjön Genezareth satt den gamle juden Eleazar med sin familj redo att fira passah eller utvandringen, ur Egypten, året 1098. Det var den tionde dagen i månaden Nisan; sjön låg klar och dess stränder grönskade, oleandrarna blommade, liljorna hade gått ut i den ljuva tiden då marken han gläds.

Aftonen var inne, alla familjens medlemmar voro klädda som till resa, med fötterna skodda och stav i hand. De stodo kring det dukade bordet, där det stekta lammet rykte på fatet med den bittra laktuk omkring. Vinet var skänkt i den fäderneärvda bägaren och det vita osyrade brödet låg på ett fat därinvid.

Sedan husfadren tvått sina händer, välsignade han Guds gåvor och drack av vinet, tackade och bjöd de andra dricka.

Därpå tog han av den bittra örten och åt, och gav de andra att äta; varefter han läste ur Mose böcker om festens betydelse.

Nu iskänktes den andra bägaren vin, och den yngste sonen i huset trädde fram.

— Vad betyder denna eder tjänst? frågade han enligt heligt bruk.

Fadren svarade:

— Herren har med stark hand fört oss utur Egypten utur träldomshuset.

Och därpå när han drack ur den andra bägaren:

— Lova Herren, min själ, och förgät icke vad gott han dig gjort haver.

Därpå sjöngo alla Davids 115:e psalm:

»Icke oss Herre, icke oss, utan åt ditt namn giv äran, för din nåds, för din sannings skull. Vi måtte hedningarna säga: 'Var är nu deras Gud?'»

Nu välsignades de osyrade kakorna med det stekta lammet och man satte sig ned att äta med förnöjt sinne under oskyldigt samspråk.

Och den gamle Eleazar talade om framfarna dagar, gångna tider och de som nu voro.

— Människan av kvinna född lever en liten tid och är full av orolighet; växer upp som ett blomster och faller av, flyr bort som en skugga och bliver icke. En främling och en gäst är hon på jorden, och därför skall hon alltid vara resfärdig såsom vi denna heliga afton...

Äldste sonen Jakob, som kommit hem till aftonen efter en resa, syntes nog vilja tala om annat, men vågade icke förrän fjärde och sista bägaren var drucken.

— Men, mina barn, fortfor Eleazar, det är icke Israel ensam som är flyktig och ostadig på jorden, utan alla folk äro ju stadda på vandring; men skillnaden mellan dem och oss är den, att deras gudar voro dödliga medan Israels lever. Var är Zeus, de helleners gud, var är de romares Jupiter, var är de egypters Isis, Osiris och Ptha? Var äro germanernas Wuotan, de gallers Teutates? Alla äro de döda, men Israels gud lever; han kan icke dö! Vi sitta ju i våra fäders land, i Kanan, fastän icke Zion mer är vårt, och vi få icke förgäta vad gott Herren oss gjort haver.

Den sista bägaren dracks, och efter en ny lovsång ansågs högtiden vara slut.

— Nå, Jakob du, sade Eleazar då; du är talträngd, kommer från en resa, fastän något sent, och har nytt att förtälja — tyst, jag hörde steg i trädgården!

Alla skyndade till fönstren, ty det var oroliga tider, men när ingen syntes utanför, satte man sig åter till bords.

— Tala, Jakob! återupptog Eleazar.

— Jag kommer från Antiochia, där korsfararna äro inneslutna av emiren från Mossul, Kerboga. Hungern har rasat, så att av gojims 300,000 man endast 20,000 återstå.

— Vad hade de här att göra?

— Nu berättas på vägarna om ett nytt slag, där gojim hava vunnit, och tillika antages som visst att korsfararna tåga rakt på Jerusalem.

— Hit komma de väl icke!

— De hitta icke vägen, men det finns förrädare.

— Det är sig likt! Moslim eller kristna, men moslim skulle vara våra vänner emedan de äro av Abrahams säd. »Gud är en!» Hade profeten stannat vid det, så stode intet emellan oss, men han föll för sitt högmod och blandade sitt namn med den Eviges! »Muhamed är hans profet.» Må vara! men man säger det icke i samma andetag som man nämner Gud! De kristna kalla honom bedragaren, men det var han väl icke ändå!

— De kristna kunde snarare...

— De kristna äro vilseförda och deras lära en galenskap. De tro att Messias har kommit, likafullt är världen som ett helvete, och mänskorna lika sataner! Och allt sämre blir det...

Nu röcks dörren upp, och på tröskeln syntes en liten man, utmagrad som ett benrangel, med brinnande ögon. Han var klädd i trasor, bar ett kors i handen, och ett rött korsliknande märke på axeln:

— Ären I kristna människor? frågade han, efter som I dricken av kalken och äten av brödet, såsom vår Herre Jesus i den natt han förrådd vart?

— Nej, svarade Eleazar, vi äro av Israels hus.

— Då haven I ätit och druckit er själva till fördömelse, och till trolldom haven I missbrukat det heliga sakramentet! Ut, ner till sjön och tagen dopet, eller I skolen döden dö!

Då vände sig Eleazar till eremiten och ropade:

— Nej, jag och mitt hus vilja tjäna Herran, såsom vi i denna heliga kväll hava gjort efter som våra fäders lag bjuder. Vi lide för våra synders skull, det är sant, men du ogudaktiga förbannade människa, högmodas icke av ditt välde, ty du haver ännu icke den allsmäktige Guds dom undkommit. Och jag vill utgiva mitt liv och leverne för mina fäders lag, men du skall efter Guds dom straffad varda såsom du med ditt högmod förtjänt haver.

Eremiten hade gått ut till sitt folk; luckorna för fönstren stängdes och dörren därjämte.

— Eld på huset! skreks utifrån.

— Låtom oss välsigna Gud och dö! sade Eleazar, och där fanns ingen tvekan.

Alla föllo på knä; men Eleazar talade alltjämt.

— Jag vet att min förlossare lever och han skall kvarstå den siste över stoftet. Och fri från min hud och från mitt kött skall jag skåda Gud. Honom skall jag skåda och se med egna ögon; därefter längtar mitt hjärta och mitt liv.

Modren hade tagit den yngste sonen i sin famn som om hon ville skydda honom mot elden som nu började angripa väggarna.

Då stämde Eleazar upp de tre männens lovsång i den brinnande ugnen; och när de kommo till den versen:

Tacker Herran, ty han är god och hans mildhet varar evinnerliga —

så kvävdes deras röster, och som makkabeerna slutade de sina dagar.

*

Den 16 juli 1099 höll Peter eremiten sitt intåg i Jerusalem genom samma Jaffaport, där han suttit som tiggare. När Gottfrid av Bouillon blev konung, utnämndes Peter till ståthållare i Jerusalem. Men när han väl fått sin dröm sannad, gick han hem till sitt land igen och satte sig i klostret Neufmoustier vid Lüttich, och där blev han tills han dog.

Konungariket Jerusalem tog snart slut, och sedan sutto muhamedanerna där igen, och sitta där än.

Det anmärkningsvärda vid dessa rövartåg var det, att de utgingo från normanderna, och att de voro förvillande lika med vikingatåg.

Om korstågens indirekta följder skrives än i dag studentkrior, vilka alla bruka sluta med sens-moralen: Intet ont, som icke för något gott med sig.

Voltaire och Hume anse däremot korstågen endast vara galningars upptåg.

Det är svårt att döma!

Laokoon.

På Esquilinska kullen i Rom gick en dag om våren 1506 signore de Fredis och plockade i sin vingård. Arbetarna hade dagen förut gräft en grop för att söka vatten, men intet funnit. Herr de Fredis stod och undrade om det icke var skada på den uppkastade jorden, och om icke den kunde användas i vingården. Han petade med sin käpp nere i gropen för att känna hur djup matjorden var. Käppen trängde igenom utan något motstånd, och rände ner ända till kryckan.

— Här måste finnas källare inunder marken, sade han sig; tänkte först ropa arbetarna, men som det var roligare göra upptäckten själv, tog han en hacka och en spade samt började arbetet.

Vid middagstiden var hålet så stort att han kunde krypa ner, men som där var kolmörkt gick han in att söka en lykta först.

Medförande ljus alltså kröp han ner i jorden, och befann sig i en välvd sal. Han gick igenom fem salar och fann inga skatter, men i den sjätte såg han en syn som kom honom att rysa.

Två jätteormar hade slingrat sig kring en skäggig man av kämpagestalt, och kring tvenne gossar; den

ena ormen hade redan huggit mannen i högra sidan och den andra bet en gosse i vänstra.

Men synen hade fasta former och bestod av penthelisk marmor, kunde följaktligen äga lika värde med en skatt.

Herr de Fredis gick genast till stadens prefekt, vilken anlände åtföljd av ædilen och några lärda män.

Konstverket bragtes upp i ljuset, studerades och befanns föreställa trojanska prästen Laokoon, vilken fick två ormar på halsen av Apollo därför att han varnat sina landsmän för den farliga grekiska gåvan av trojanska hästen som ju inneslöt gömda krigare. Detta var nu ingen uppbygglig historia, och icke trösterik heller, illustrerande egna profeters otacksamma lott här i världen. Men det glömde man, och konstverket blev hälsat av romarna såsom ett uppståndelsens tecken, ett minne från stormaktstid och ett löfte om nya bättre tider.

Påven Julius II köpte Laokoon till Vatikanen, sedan Michel Angelo förklarat den vara världens största konstverk; och herr de Fredis betalades med en livstidspension.

Utgrävningen och putsningen togo emellertid ett par år; och när slutligen konstverket var i ordning fördes det blomstersmyckat i procession genom Roms gator, under det att kyrkornas klockor ringde en hel timme.

När tåget kommit in på via Flaminia, syntes en augustinermunk vandrande in från norra stadsporten. Och mitt för Hadriani triumfbåge stötte han på folkmassan bärande sin älskade Laokoon.

Munken förstod icke straxt; han tyckte visserligen det liknade en martyr, men kunde icke erinra

sig någon som dött i ormgrop. Han vände sig därför till en borgare och frågade på latin:

— Vilken av kyrkans heliga vittnen är denna?

Borgaren skrattade som åt ett gott skämt, men ansåg sig icke behöva svara.

Nu kom massan sjungande om den trojanska hästen och rimmande på prästen. Att det var en präst som klämdes av ormar tycktes utgöra huvudnöjet för den otrogna och prästhatande hopen.

Augustinern som hörde ordet Troja, kom att tänka på sin Virgilius, och när statyn kom närmare kunde han läsa namnet Laokoon, den välkände Apoilloprästen.

— Ringer de i klockorna för den där? frågade han åter sin borgare.

Denne jakade med en nickning.

— Äro de galna, människorna? frågade han ånyo, och nu fick han svar:

— Nej, de äro kloka, men du är lite dum, troligen från Tyskland.

Munken hade på dagens morgon i soluppgången fått syn på den heliga staden, och på landsvägen fallit på knä tackande Gud för den stora nåden att slutligen få se apostlarnas och martyrernas välsignade mark. Nu blev han beklämd, ty han förstod ingenting av detta hedniska upptåg, och vandrande genom stadens gator sökte han sig söderut till Scala Santa, där alla pilgrimer först gjorde sin andakt när de kommo till Rom.

Här på platsen, invid Lateranen hade Konstantins maka Helena låtit uppsätta trappan till Pilati palats i Jerusalem, och det var seden att den endast beträddes med knäna icke med fötterna. Augustinern

nalkades det heliga stället med all den vördnad hans fromma sinne ingav honom, och han väntade sig denna extas han erfarit inför andra helgedomar eller reliker, ty Frälsaren hade ju själv trampat tunga steg på dessa marmorskivor då han gick att dömas.

Hans förvåning var emellertid stor, då han där såg gatpojkar spela med knappar och småstenar, och han kunde knappt styra sig, då unga präster kommo löpande och med några språng togo de 28 trappstegen.

Han förrättade emellertid sin andakt på övligt sätt, men utan att komma i den extas han väntat.

Därpå gick han in i Laterankyrkan och hörde en mässa, vilken som hälst. Han hade nu väntat sig en katedral i den äkta gotiska stilen, sådan som dômen i Köln, men han fann bara en basilika eller en romersk hall, där man fordom köpte och sålde under hednatiden, och den såg helt världslig ut.

Vid högaltaret stodo två präster framför episteln och evangeliet, men de varken läste eller sjöngo, de pratade bara med varandra och låtsades vända bladen; ibland skrattade de och så gingo de sin väg utan välsignelse eller korstecken.

— Är detta den heliga staden? frågade han sig och gick ut på gatorna igen.

Hans ärende var att söka Augustinernas generalvikarie i en klosterangelägenhet, men han ville först se sig om. Och hur han gick, kom han till en liten kyrka i utkanten vid muren. På platsen framför stod ett festtåg med en Backus ridande på en tunna, en skara nymfer mer än halvnakna sittande på hästar och därefter satyrer, fauner, Apollo, Merkur, Venus. Munken skyndade in i kyrkan för att undkomma

styggelsen. Men inne i det heliga huset mötte honom ett nytt upptåg. Framför altaret stod en åsna med en uppslagen bok framför sig; under åsnan satt en präst och mässade. I stället för att svara amen skriade församlingen åsnans välkända yang, yang, yang, yäng! Och allt folket skrattade.

Detta var den klassiska åsnefesten som förbjudits i föregående århundrade, men nu upptagits under karnevalen. Munken förstod icke var han var hemma, trodde han var i hedningarnas helvete; men värre blev, när en utklädd präst, Backus själv med vindrägg i ansiktet, beträdde predikstolen och började en sermon, som var hämtad ur Boccaccios Decamerone och vilken var så oanständig att kvinnorna gömde sina ansikten i händerna. Med en skicklig volt i föredraget tog Backus-prästen upp en legend om Sankt Petrus. Det började vackert som en legend, men strax därpå kom Petrus in på en krog och lurade källarmästaren på förtäringen. Munken hade lidit alla helvetes kval, och vändande ryggen åt prästen, lät han sina blickar löpa uppåt en pelare, liksom om han ville klättra själv upp till himmelen och bedja om befrielse. Blickarna stannade vid kapitälens lövverk, men i lövet kröp något som liknade en orm.

Munken störtade ut ur kyrkan; han hade sett, och förstått hur en djävul till bildhuggare smugit in från syriska Baalskulten ett phallos-attribut, antingen nu pelaren var hämtad från ett hedniskt tempel, eller skulptören roat sig med denna mystifikation. Han flydde gata upp, gata ner, tills han nådde Augustinernas kloster, det han sökte.

Han ringde på och släpptes in. Leddes genast till refektoriet, där priorn presiderade vid ett dukat bord,

omgiven av präster, som gästade klostret för att under fastan bikta och begå nattvarden.

Där stodo fasaner med tryffel och hårdkokade ägg, laxar och ostron, ål och vildsvinshuvud, men framför allt vin, i kannor och glas.

— Sitt, lille munk, hälsade priorn. Du har ett brev, gott, lägg det under bordsduken; ät, drick och var glad, ty i morgon skolom vi dö!

Augustinern satte sig, men det var fredag, och han kunde icke förmå sig äta kött på den dagen; det smärtade honom också att se huru det syndades här; dock det var hans förmän, och regeln förbjöd honom att korrigera en præpositus.

Priorn, som varit inne i ett samtal med en dyrbar gäst, fortsatte sin harang, fastän samtal voro förbjudna:

— Ja, hedersvärde vän, så långt ha vi kommit nu här i Rom. Detta är Kriste rike sådant det bebådades i den heliga natten: En herde, ett fårahus! Den helige fadren råder över hela det romerska riket sådant det befann sig under Cæsar och Augustus. Men märk väl att detta välde är ett andligt, och att alla dessa världens förstar ligga vid Kristi ståthållares fötter! Det är det största tidevarv som varit. Ett fårahus och en herde! — Bibamus!

I den lilla predikstolen, där eljest en lektor brukade föreläsa ur heliga böcker medan måltiden pågick, sutto några musikanter med flöjter och lutor. Dessa gåvo nu en fanfar, och bägarna tömdes.

— Nå, fortfor priorn, vad nytt i världen, I långväga resande?

— Nytt under solen? Jo, svarade en något beskänkt prelat; Kristoffer Kolumbus är död och

begrovs i Valladolid. Dog i misère, som var att vänta!

— Högmod går före fall! Han var icke nöjd med äran, utan ville bli vice konung och uppbära skatt också!

— Ja väl, men han kom ju till Indien i alla fall; till Ostindien genom att segla västerut! Kan man inte bli galen när man söker tänka det. Seglar i väster för att komma åt öster!

— Det är något galet alltihop, men det värsta är att han dragit hitöver den förbannade sjukdomen lues, (här viskade han) som redan anfäktat kardinalen Johan av Medicis. Ni vet han som skall bli påvens efterträdare...

— Rörande den helige fadren, vår store Julius II, det är en väldig Herrans stridsman, och nu har världen fått se det där basiliskägget Gallien kläckas ut. Tänk er, de där vill nu också komma och dela vårt Italien. Hade vi inte nog med tyskarna!

— Fransmännen i Neapel! Vad fan ha vi med dem att göra!

Här fann priorn sig föranlåten uppmärksamma sin sista gäst, augustinern:

— Ät, lille munk! sade han. Den svag är, han äte örter, och allt kött är hö, ergo...

— Jag äter aldrig kött på fredagen, vår Herres Jesu Kristi pino- och dödsdag!

— Det gör du orätt i! Men du ska inte tala så högt, förstår du, ty när du syndar, skall du gå in i din kammare och stänga truten på dig! Öva dig nu i lydnad och tystlåtenhet, vår ordens första dygder.

Augustinern blev först röd, sedan alldeles blek, och kinderna, magra förut, klibbade som våta skinn

efter okbenen. Men han teg, efter att ha tagit en sked salt i munnen, för att tukta sin tunga.

— Det är en makkabé! viskade prelaten.

— Klostertukten är på förfall, fortfor den skämtsamme priorn; de unga munkarna lyda icke förmän, men här skall reformeras! — Drick, munk, och gör mig besked!

— Mera lyda Gud än människor! svarade munken.

Det blev förstämning, och prelaten, som skulle kommuniera på aftonen, vägrade att dricka mer.

Men priorn blev förnärmad, tagande åt sig förebråelsen.

— Du är från landet, min vän, och känner icke tiden och tidsandan. Du skall få en licentia av mig, kostar en hacka förstås, så är dagen icke skämd. För resten — panis es et esto! Här har du vin och bröd — med smör på! Nytt vin, Ganymedes! Det är min gosse, jag tycker om gossar jag...

— Hör nu, hör nu, hör nu!... varnade prelaten.

— Ja, bikta dig nu här för mig, du, så är det gjort. Hur mår din gamla Johanna, eller har du en ny?

Här reste sig augustinern för att gå, men då vaknade priorn till besinning.

— Hur var det du hette, munk?

— Mitt namn är Martin, filosofie magister från Wittenberg.

— Jo, jag tackar jag! Men gå inte nu, giv mig ditt brev!

Munken överlämnade brevet, som priorn öppnade och genomögnade:

— Kurfursten av Sachsen! — Herr magister Martinus Lutherus, gå, om ni vill på ert gästrum.

Vila er där till aftonen, då vi följas på bjudningen hos Chigi; där råkar vi fint folk, kardinalen Johan av Medici; store män, Rafael och själva ärkeängeln Michael, känner ni Michel Angelo, som bygger nya Peterskyrkan och målar Sixtinska kapellet? Nej, då ska ni känna dem! Vale, frater, et sova gott!

Magistern Martin Luther gick ut, bedrövad intill döden, men likafullt besluten att se mera av eländet, för att icke förhasta sig i sitt omdöme.

Nu togos kortlekar fram och priorn blandade.

— Det var en otäck karl den där kurfursten skickat på oss. En sån där hycklare, som inte dricker vin och som korsar sig för en fasan!

— Något fatalt var det hos den mannen!

— Han såg nästan ut som trojanska hästen; och vad den bär i buken vete Beelzebub!

*

När Luther kom in i sin ensamma cell, så grät han den unge mannens gränslösa sorg att se hur olik verkligheten var emot hans föreställningar om densamma, och att allt, vad han lärt vörda, ju endast var föraktligt och lågt.

Men han fick icke vara länge ensam, ty det knackade på dörren och in trädde en ung augustiner, med en förtrolig min bjudande till ömsesidig bekantskaps skiftande.

— Broder Martin, du skall icke vara ensam, utan du skall öppna ditt hjärta för deltagande vänner.

Han fattade Martins händer.

— Säg mig, fortfor han, vad som trycker dig, och jag skall svara.

Luther betraktade den unge munken, och såg nog att det var en svart wälsk med glindrande ögon, men han hade så länge varit ensam att behovet få tala tog överhanden.

— Vad tror du Herren Kristus skulle säga, om han nu stode upp och trädde in i den heliga staden?

— Han skulle fröjdas att se sin kyrka, sina tre hundra sextifem kyrkor resta på de hedniska templens grundmurar; du vet att alltsedan Karl den Store släpade pelare och marmor ända upp till Aachen för att bygga domkyrkan, hava våra påvar förfarit på samma sätt, så att hedningarna och deras hus bokstavligen äro lagda för Herrans Kristi fötter. Detta är ju stort och glädjande. Ecclesia triumphans! Skulle icke Kristus fröjda sig över det? Hur skönt har icke Innocentius III formulerat den segrande kyrkans idé, såsom Plato skulle ha kallat den. Du känner Plato, javäl, påven betalade nyss för en handskrift av Timaios fem tusen dukater! Jo, Innocentius säger: »Sankt Peters efterträdare har av Gud blivit förordnad att styra icke allenast kyrkan, utan hela världen. Likasom Gud satt på himmelen två stora ljus, har han även på jorden upprättat två stora makter, nämligen påvemakten, vilken är den högre, emedan vården om själarna är henne ålagd, och konungamakten, som är den lägre, och åt vilken endast människornas kroppar äro anförtrodda.» Har du något att invända mot det, broder, så säg?

— Nej, icke mot det, utan mot... alltsammans, mot allt vad jag sett och hört.

— Till exempel? Menar du mat och dryck?

— Ja, det också.

— Tänk så småsinnad du är! Jag talar om de

högsta tingen och du svarar med mat och dryck. Fy, Martin, du är ett matvrak och en malt-turk! Men, accipio! Vår Herre Kristus lät sina lärjungar plocka ax på sabbaten; detta stred mot Mose lag och ogillades av fariséerna. Du är en farisé. Men nu vill jag även erinra dig om apostelen Paulus till just de romare, dit vi räkna oss, kanske inte du som tysk undersåte har rätt att göra det — emellertid, Paulus säger: »Sen I på det som är utvärtes?»

— Förlåt, det är Korintierbrevet.

— Oj! Du ser på det utvärtes, alltså! — Men Paulus säger vidare: »Allt är mig lovligt, men icke allt är mig nyttigt. Allt det som säljes i köttboden, det äten, utan att för samvetes skull göra någon undersökning. Ty jorden är Herrans och allt vad därpå är!» Det är klara ord, och det är ett sinnelag en fransman skulle kalla large. Men du kommer hit som en farisé och vill straffa förmän för lapprisaker; och människostadgar äro dig mera än Guds bud. Fy, Martin, minns dina egna ord: Mera lyda Gud än människor! Du högfärdiga bokstavsträl, du skulle läsa Paulus, du!

Luther var ännu icke så hemma i de heliga skrifterna, ty i klostret hade han studerat Corpus juris, Aristoteles, Virgilius och Plautus' komedier, och han var efter sina svåra inre strider något försagd; därför blev han svarslös, under det vreden kokade i honom.

— Var det något annat, du ville fråga mig om? återtog augustinern med ett tillgjort deltagande, som retade Luther ännu mer.

— Jag förstår att våra folkseder ha sårat dig som främling. Varje land har sina seder, och vi fira

vår romerska karneval med att förlöjliga de gamla hedningarnas döda gudar — om man nu kan kalla dem gudar! Jag förmodar att ni gör detsamma i Tyskland, fastän på ett klumpigare sätt! Det får du finna dig i. Vad åsnefesten beträffar, hade denna ursprungligen en vacker bemärkelse; då det stackars djuret hedrades med uppdraget att bära vår frälsare och hans moder till Egypti land — men, som du vet, allt stort och skönt skall ju dras ner av pöbeln — rå vi för det? — Kan jag vara dig till någon tjänst? Önskar du något?

— Intet! Men jag tackar dig! Tack!

Luther var åter ensam, och tvivlens helvete slapp åter löst. Mannen hade ju haft rätt från sin synpunkt, och han hade styrkt sina påståenden med förnuftsskäl och med Paulus. Men hans synpunkt var falsk, där låg det. Hur kunde man då förändra hans synpunkt? Det kunde endast tron genom nåden göra! Alltså icke människoverk!

Därpå började hans grubblande ande, som var uppfostrad i Aristoteles' dialektik, undersöka motståndarens synpunkt. En barmhärtig, kärleksrik Gudfader kunde väl le åt människobarnens dårskaper och svagheter, varför skulle icke vi också kunna göra det? Varför skulle vi vara strängare? Medan vi vandra här i köttet, måste vi vara köttsligt sinnade, vilket icke hindrade att anden fick sitt. Sade icke Paulus själv: »Vi hålla före, att människan rättfärdiggöres genom tro, utan lagens gärningar.» Ja väl, men voro dessa frossare och drängaskändare verkligen troende? Priorn hade ju hädat sakramentet, efterskänkt prelatens bikt och kommunion för en hacka penningar. Det var hednaväsen och satans

styggelse! Visserligen, men tron var en nådegåva, och om dessa icke fått nåden, så voro de oskyldiga. Dock, de voro förhärdade bovar! Därtill svarade återigen Paulus: Herren upptager vem han vill och förhärdar vem han vill. Hade Gud förhärdat dem, såsom han förhärdade Faraos hjärta, då voro de likafullt oskyldiga, och voro de utan skuld, varför vågade vi döma och fördöma?

Det gick runt som en kvarn i hans huvud, och han bannade på Aristoteles, hedningen som förfört honom i ungdomen och lärt honom begrubbla enkla sanningar. Och han kände att Paulus icke heller kunde hjälpa, då han ena gången lärde si, andra så!

Söndermalad kastade han sig ner på bönpallen och bad Gud taga honom bort från denna värld av villor, lögn och ovisshet, där man var inkastad i mörkret utan att få tända ljus, i detta liv, där man knuffades in till strid utan att ha fått vapnen.

Och han bad och kämpade intill aftonen.

Då kom priorn och hämtade honom.

— Min son, sade han, min broder hellre; du skall icke bola med religion och icke öva den som yrke eller last. Du skall leva livet och ha detta som melodin, under det religionen går bredvid som ett stilla ackompanjemang; om vardagen arbetet, om söndagen helg' och vila: men om du gör sabbat av vardagen, så syndar du!... Kom nu, skall jag visa dig Rom!

Martin följde, men ovilligt. Gatorna voro upplysta och folk roade sig med dans, musik och upptåg.

— Nu skall du veta vart vi gå, sade priorn. Denna Agostino Chigi är en bankir, nästan lika rik som huset Fugger i Augsburg, och han sköter påvens

affärer. En mæcenas därjämte som uppmuntrar de sköna konsterna, särskilt beskyddar han vår Rafael, som just målat i hans villa, stora sköna målningar dem vi nu skola se.

De nådde Tibern följande högra stranden, gingo över en bro och stodo framför en trädgård, hägnad med marmorpelare och förgyllt järnstaket. Det var afton och trädgården var upplyst med lyktor, som hängde på orangeträdens grenar lysande på de mogna frukterna, att dessa liknade guld. Vita marmorstatyer voro uppställda mellan de mörklövade träden; vattenkonster med välluktande vatten spelade; i boskéer syntes grupper av sköna damer och deras cicisbéer; en sångare sjöng till luta ini en boské och i en annan läste en skald sina dikter.

Men mitt i parken låg villan, som liknade Mecænas' i Sabinerbergen eller Ciceros Tusculum, och den var prydd med hedningarnas gudabilder. Dörrarna stodo öppna och där ljöd musik.

— Här brukas inga föreställningar för värden, ty han älskar frihet, sade priorn; därför lämnar jag dig, och du må själv söka dig bekantskaper: överraskningar äro ju alltid de behagligaste!

Luther var ensam, och villrådig gick han in till höger, där en rad av upplysta rum visade sig. Gäster sutto i alla rum, drickande, pratande, men ingen uppmärksammade den fattige munken, som ostörd kunde höra på samtalen.

I första rummet hade en grupp samlat sig kring en man, som utdelade exemplar av en tryckt bok, i vilken girigt bläddrades:

— Hylacomylus? Är det en pseudonym? hördes en.

— Det är en boktryckar Waldseemüller i Saint-Dié.

— Cosmographiæ Introductio, en beskrivning om nya världen!

— Äntligen får man reda på de där fablerna om Kolumbus...

— Kolumbus reser icke mer.

— Kolumbus har rest — åt helvete! Nu är det Amerigo Vespucci.

— En florentinare, alltså en av vårt folk.

— Åja, Kolumbus var genuesare!

— Ser ni att Rom behärskar världen, den kända och den okända! Urbs är urbs! Och i dag kan ni råka alla världens folk hos romaren Chigi. Jag har till och med turkar, mongoler, danskar och ryssar här i kväll.

— Turken må jag se! Jag älskar turkarna mest därför att de sprängde det där ruttna Bysanz, som vågade kalla sig Öst-Rom! Nu finns det bara ett Rom!

— Vet ni att vår helige fader — om han nu gör anspråk på att vara så helig — underhandlar med Bajazet om hjälp mot Venedig.

— Ja, men det är för djävligt! Vi ska dock låtsas vara kristna människor.

— Låtsas ja; för inte är jag kristen och inte ni heller!

— Ska man ha någon religion så vore det Muhameds! Gud är en! Det är hela teologin; en mattstump att göra bön på, det är hela liturgien...

— Ett tvättfat hör till...

— Och ett harem...

— Kostligt i alla fall med vår religion! Läser

man dess historia, så är det historia om kristendomens förfall... och den har förfallit alltjämt i ett tusen fem hundra år alltsedan apostlarnas dagar, så att snart är den väl riktigt förfallen!

— Och läser man påvedömets historia, så är det också bara förfall!

— Nej, tyst nu, avbröt en fet kardinal; ni kan väl låta påvestolen stå, tills jag hunnit sätta mig i den!

— Efter en Borgia skulle det kläda oss väl få en Medici som du, och en son till Lorenzo den magnifike.

— Ska inte kardinalerna dansa? frågade den som kunde vara Chigi själv.

— Jo, men efter supén, i enskilda paviljongen, och för stängda dörrar, svarade medicéern, och sedan jag fått hänga upp den röda hatten.

Luther hade av sammanhanget förstått, att han sett och åhört representanter av det högsta prästerskapet, och att den fete var Johannes de Medici,* kandidat till påvestolen.

Han gick hastigt genom flera rum, där halvnakna kvinnor lågo rusiga med huvudena i sina älskares knän.

Slutligen kom han ut i stora festsalen. Där stodo grupper av alla världens folk, sändebud och pilgrimer med ansiktena riktade mot taket, beundrande målningarna.

Luther följde exemplet, under det han hörde:

— Det här är ju som när man ser på himmeln; man får ligga på ryggen.

* Sedan Leo X.

— Jag vet intet så vackert som en soluppgång och en naken kvinna!

— Ser ni, där sitter Gud fader själv och smeker den lilla Psyche.

— Det går an, men där kysser han gossen Amor!

— Den gudomlige Rafael!

— Vilken lycka att Savonarola är bränd, annars hade han bränt upp det här också!

Vid namnet Savonarola, vaknade den allvarlige munken ur det sinnets rus, som de sköna målningarna ingivit, och han störtade ut i natten.

Savonarola, den senaste martyren, som sökte rädda kristendomen, och därför blev bränd. Alla blevo brända som ville tjäna Kristus. Det var så man uppmuntrades! Hur kunde man då begära att människorna skulle tro.

Men hans sorg var dubbel, ty denne målare, vilken bar en ängels namn och såg ut som en ängel, han målade Zeus och nakna kvinnor! Ingenting höll vad det lovade, allt var stoft och aska. Vanitas!

Men denna hedendom, som steg upp ur jorden, vad ville den? Dante, den gudomlige, hade valt en romersk hednisk poet Virgilius till ledsagare genom helvetet, och en vacker flicka till sällskap uppåt himmelen! Det var ju galenskap och hädelse!

Här stundade världens ända, ty Antikrist var kommen och satt mitt i Rom! Men Antikrist hade alltid suttit på påvestolen, som därför var av ondo; ty Paulus hade lärt att i Kristi församling skola vi alla vara präster och utgöra ett prästadöme. — — — Och så nådde han åter sin cell, där han i ensamheten återfann sig och sin gud.

*

Följande morgon gick han ut för att söka Peterskyrkan och Vatikanen, som efter påvarnas återflyttning från Avignon blivit residenset. Enär han icke kände staden, råkade han komma till Forum. Där voro en myckenhet trupper samlade till mönstring, och på en stor svart hingst satt en gammal man i järn från topp till tå. Inför denne defilerade hären, och han tycktes vara mönsterherren.

— Han ser ut som en rabbin, sade en borgare, och han är väl sina sextiofem år vid det här laget.

— Jag tycker han är lik Muhamed, profeten! Och han började som köpman också...

— Köpte påvestolen också...

— Gick väl an! Men när han drog in Carl VIII med fransmännen i Neapel, då var han landsförrädare. Nu går han mot Venedig, och för trupperna själv...

— Samt väntar hjälp av turken.

— De skulle inte leka med turken! Han står redan i Ungern och siktar på Wien!

— Vi ha glömt korstågen, och fördragsamhet är mycket vacker...

— Ja, de gjorde ju slutligen korståg mot de kristna albigenserna, under det de friade till muhamedanerna på Sicilien...

— Världen är ett dårhus...

Detta var således påven Julius II, som bekämpat monstret Alexander VI Borgia, och nu gick som härförare mot Venedig. Hans rike var tydligen av denna världen, och Luther förlorade all lust att begära audiens. Han gick nu ned åt Leoninska staden, där nya Peterskyrkan skulle byggas på den nedrivnas grund, vilken återigen stått på Neros cirkus, där de första martyrerna lidit döden.

Han fann byggnadsplatsen stängd med järnstaket; men vid ingången stodo två dominikaner och en civil som liknade en kontorist. Emellan sig hade de en stor järnkista, och munkarna skreko ut syndernas förlåtelse för så och så mycket. Alla som ville in och skåda, kastade pängar åt kontoristen, vilken räknade och skrev upp, ty han var anställd av huset Fugger, som tagit avlaten på entreprenad.

Luther ville se, och utan att reflektera, lämnade han några silverstycken. Som kvitto erhöll han ett papper med förlåtelseformel på några små synder.

Då han hade läst papperet, återlämnade han det, och for ut:

— Icke köper jag syndernas förlåtelse, men inträdet betalar jag gärna.

Han trädde in på byggnadsplatsen, men nu märkte han sig vara följd av den mörkögda augustinern:

— Är du missnöjd, broder, sade denne; menar du att man köper syndernas förlåtelse? Vem har sagt något sådant? Vet du icke att borgerliga lagen stadgar böter för brott? Varför skulle icke den kyrkliga göra detsamma? Säg mig något skäl? — Fy så du talar! — Köper? Du tar pängar ifrån dig; du berövar dig därmed en del njutningar! I stället för att köpa vin och kvinnor, så skänker du dessa pängar åt kyrkan. Väl! Därmed har du avstått från synden som du eljest skulle ha besmittat dig med...

— Var fån I lära er att säga sådant?

— Vi lära oss tänka här i skolorna, ser du, vi läsa Cicero och Aristoteles.

— Läsen I Bibeln också?

— Ja visst! Episteln ligger alltid bredvid Evangeliet på altarets pulpet...

— Förstån I ock vad I läsen?

— Nu är du stygg, Martin, men du är högmodig också, och det skall du icke vara. Se nu här på nya kyrkan. Det är bara grunden visserligen, men vi ska gå in till byggmästaren här i hyddan så få vi se ritningarna.

I en liten paviljong voro också ritningarna upphängda, och mot en ny inträdesavgift kommo de in.

— Nåå, vad säger min kritiske broder?

— Det är ju ett romerskt badhus, svarade Luther, efter ett ögonkast. Caracallas termer, tror jag! Ett hednahus alltså!

— Ja, om man så vill, men allting är hedniskt fastän döpt. Hedningarna voro icke så bortkomna...

— Jag vill icke se mera!

— Jo, du skall se tre store män därborta i bygget, innan du går! — Den store mannen med Mosesskägget, det är Michel Angelo, och den där smala ynglingen med långa halsen och de kvinnliga dragen det är Rafael...

— Är det Rafael?

— Ja, han ser ut som en ängel, men det är inte så farligt. Han är mycket god människa; de tänker gifta bort honom... men han reflekterar inte, ty han strävar efter en kardinalshatt som de lovat honom...

— Kardinals...

— Ja! Han ligger åt det andliga, fastän han även målar världsliga saker...

— Jag minns det, men jag vill glömma't.

— Hör du, Martin! inföll nu augustinern med en förolämpande förtrolighet; när du kommer härifrån en gång, om du kommer hem, så glöm inte att du

håller tungan rätt i mun! Minns vad jag säger dig: Du har öron och ögon som följa dig, vart du går, och där du icke tror det!

— När Herren är med mig, vad kunna människor då göra?

— Är du säker att Herren är med dig? Känner du hans vägar och hans vilja? Du ensam? Kan du tolka hans mening, då han talar?

— Ja, det kan jag! ty jag hör hans röst i mitt samvete! Och gå nu ifrån mig, satan, eller skall jag be himmelens åska drabbar dig! — Jag kom hit som ett troende barn, men jag går härifrån som en troende man, ty dina tvivel ha endast framkallat mina tysta svar som du icke hört, men som du en gång skall få höra! Savonarola han I dödat men jag är ung, jag är stark, och jag skall leva! Lägg nu det på minnet!

*

Luthers vistelse i Rom blev icke långvarig. Men han begagnade tiden med att lära hebreiska, och gick på föreläsningar hos juden Elia Levi Ben Ascher kallad Bachur, eller Elias Levita. Där träffade han judens beskyddare, kardinal Viterbo, och många andra ryktbarheter, ty de österländska språken voro då på modet, sedan turkarna satt sig i Konstantinopel.

Och Luther fick den gamle judens vänskap, ty Elias var den enda »kristna människa» som fanns i Rom.

Skada bara att han levde under lagen och icke kände evangelium, men han förstod icke bättre.

Redskapet.

Året 1483, samma år Luther föddes, satt doktor Coctier i Paris ini sitt laboratorium med en resande adept och filosoferade. Laboratoriet låg i samma byggnad som hans observatorium, i stadsdelen Marais, ungefär där Place des Vosges eller Place Royale nu ligger. Det var således i samma region som Bastiljen, det praktfulla Hôtel de Saint-Pol och det lysande Des Tournelles, konungarnas residens innan Louvre blev färdigt.

Här hade Ludvig XI skänkt sin livläkare, kansler och allt-i-allom doktor Coctier ett hus, som var beläget ini en labyrint-park kallad Jardin Dædalus.

Doktorn talade och adepten hörde:

— Jo, redan Platon nämner i sin Timaios om guldet som en den tätaste och finaste materia vilken genomsipprar stenen. Och guldet har en telning som är svart och är järnet. Men en kropp som står närmare guldet är kopparn, vilken har en liten och fin beståndsdel av grön jord och är sammansatt av glänsande och stelnade vätskor. Nu frågar jag: Varför kan man icke befria kopparn från dess gröna jord och förädla den till guld?

— Dock, svarade adepten, det kan man, om man begagnar Atramentum eller Lapis philosophorum.

— Vad är det?

— Atramentarius lapis är järnets vitriol...

— Ventre-saint-gris, där är Platons järn! Nu klarnar det! Vem har lärt er det?

— Det har jag lärt av den störste levande magern borta i Wittenbergska landet. Han kallas doktor Faustus, har studerat magi uti Krakau.

— Nå! Han finns alltså! Berätta! Berätta!

— Denne man har gjort efter alla Kristi underverk; han har åtagit sig söka reda på Plautus' och Terentius' förlorade komedier; hans ande kan taga örnens vingar och genomforska det som ovan är och det som nedan är.

— Har han funnit livselixiret också?

— Ja, sedan guldet kan upplösas...

— Kan guldet lösas, så har det beståndsdelar? Säg ut!

— Guldet löses med lätthet i vitriololja, sel amoniac och salpeter.

— Vad får jag höra allt?

Doktorn sprang upp; ugnen hade värmt rummet, och han plågades av hettan.

— Låtom oss gå ut att spatsera lite! sade han. Men först måste jag skriva, ty när jag vill minnas något viktigt, så blandar fan om korten i mitt huvud. — Alltså: vitriololja, sel amoniac och salpeter!

Adepten, kallad vid namn Balthasar, märkte nu först att han givit ifrån sig utan kvitto och utan att få något igen, och som han icke var av den oegennyttiga sorten, kastade han ut sitt nät:

— Hur är det med vår nådige konung nu för tiden?

Därmed hade han sagt sin hemlighet och sitt ärende, så att mäster Coctier vaknade:

— Jaså, du spekulerar i kungen med ditt livselixir! sade doktorn inom lykta läppar. Därpå:

— Joo, han är nog så välmående!

— Såå; jag har hört annat!

— Då har man ljugit.

Nu blev det tyst, och de båda männen sökte höra varandras tankar. Det blev så fruktansvärt tyst, att de kände hatet spira, och de kämpade redan på liv och död.

Mäster Coctier tänkte så här: Du kommer med elixiret för att förlänga livet på denna omänniska som kungen är; du vill därmed göra din lycka, och få mig i olyckan; och du vet, att den som har kungens liv i sin hand, den har makten. — Snabb som blixten hade han fattat ett beslut, fördomsfritt, grymt som tidens sätt ju var.

— Nu skall ni se min Dædalus eller labyrint, upptog han tråden. Den har icke sin make sedan Minotaurus på Kreta.

Labyrinten var en charmille eller lönngång av avenbokshäck, fyra alnar hög och så tät, att man icke märkte det fina järnräcket, vilket utgjorde fodret till detta tyg. Ogenomtränglig, slingrade den sig så konstskickligt, och försedd med falska perspektiv, syntes den vara oändligt lång; men där fanns även ett slags lönndörrar och underjordiska passager, så att vandraren snart fann, att här icke var frågan om lek utan om ett hemskt allvar. Endast konungen och mäster Coctier ägde chiffern till denna gåta.

När de emellertid hade gått en bra stund och

beundrat statyer och sett en vattenkonst spela, ville mäster Balthasar sätta sig på en bänk, vare sig han var trött eller han anade oråd.

— Nej, inte på den bänken, avstyrde doktorn.

Och de gingo vidare; men nu ökade doktorn farten, så att efter en stund igen hans gäst kände sig trött och yr i huvudet av det ständiga kringrännandet. Därför kastade han sig ner på den första bänk, han såg, och drog djupt efter andan:

— Ni tar livet av mig, doktor, sade han.

— Inte är ni så kortlivad, svarade doktorn. Jag ser en lång livslinje i er panna, och balken mellan era ögon antyder att ni är född under planeten Jupiter. För övrigt, ni, som äger livselixiret, skall väl kunna förlänga er tillvaro efter behag, icke sant?

Adepten märkte nu ett grymt leende sprida sig över mästarens ansikte, och anande faran, ville han springa upp, men bänkens karmar hade slutit sig, och han satt fastlåst.

I nästa ögonblick syntes mäster Coctier leta något i sanden med högra foten, och när han funnit det, ställde han sig med hela sin tyngd på det osynliga föremålet.

— Farväl, unge man, sade han; pratsjuke, inbilske unge man, som ville spela knekt med mäster Coctier. Nu sticker jag kungen för dig, pass och bet!

Bänken försvann ner i jorden med adepten. Det var en oubliette, en brunn med en fallucka, som drog glömskans täcke över den försvunne.

När detta var uträttat, sökte doktorn sig ur labyrinten, men hittade icke genast vägen, ty han var tankspridd, och upprepade den nyförvärvade

formeln på elixiret för att icke glömma det, i fall hans recept skulle komma bort. — »Vitriololja, sel ammoniac, salpeter.»

Plötsligen stod han vid en rondpoint, där flera vägar lupo tillsammans; och stor blev hans förvåning, när han såg en kropp ligga på sanden. Den såg ut som en stor brun bandhund, men slapp, livlös. Det var ju icke den första, som fastnat i denna ryssja, tänkte han och gick närmare. Men när den bruna massan rörde på sig, såg han att det var en människa med sönderslitna kläder och en skabbig skinnmössa på huvudet.

— Konungen!

Det var Ludvig XI i hans sista levnadsår.

— Sire, i alla helgons namn, vad är det med er? utropade doktorn.

— Eländiga människa, svarade konungen, varför bygger du sådana här giller, där man inte hittar ut?

Nu hade Ludvig själv i sin ungdom låtit reda denna snara, men det fick man ju icke säga; därför talade doktorn vackra ord:

— Sire, är ni sjuk; varför sitter ni icke i Tours, hur har ni kommit hit?

— Jag får icke sova, och jag kan icke äta! Jag har bott de sista dagarna i Vincennes, i Saint Pol, i Louvre, men jag får icke vara i fred. Slutligen gick jag hit, för att vara säker på det enda ställe, som endast du och jag känner; jag kom i går morgse, och skulle ha stannat längre, men jag blev hungrig, och när jag ville ut, hittade jag icke; jag har legat här i natt och frusit; för mig härifrån, jag är sjuk, känn på min puls om det är kvartanfeber!

Doktorn undersökte pulsen och fann den endast med svårighet, ty den var slocknande, men det fick han icke säga.

— Pulsen är regelbunden och stark, Sire; låt oss komma under tak!

— Jag skall äta hos dig, endast du kan laga mat, alla de andra förstör den med sina eviga kryddor, de kryddar all mat åt mig, och de har dåliga kryddor. Jakob, hjälp mig härifrån, hjälp mig, har du observerat stjärnan i natt, är det något nytt på himmelen, det är bestämt någon irrstjärna i antågande, jag känner dem i kroppen innan de kommer.

— Nej, Sire, det finns inga irrstjärnor i antågande...

— Svarar du mig näsvist? Då tror du att jag är sjuk. Kanske obotlig?

— Nej, Sire, ni är friskare än någonsin, men följ mig nu, så skall jag reda er en bädd och en måltid.

Konungen hade rest sig och följde efter doktorn. Denne ville dock giva monarken försteget, men han var misstänksam mot sin sista, enda vän, som visserligen icke älskade honom, gärna sett honom dö, men icke vågade önska honom ont.

— Akta er för bänkarna, Sire, manade han; gå icke för nära häcken, håll rätt på gången!

— Dina bänkar skulle själva... förlåt mig mina synder!

Här gjorde han ett korstecken.

När de kommo ut i det fria, så föll konungen i raseri vid minnet av vad han utstått, och i stället för att vara tacksam mot sin räddare for han ut i skällsord:

— Tänk att du låtit mig gå vilse i din trädgård och sova under bar himmel på marken! Du är ett svin!

De gingo in i laboratoriet, där det var varmt, och konungen, som var nyfiken, fann genast det kvarglömda receptet.

— Vad har du för dig bakom min rygg, vad skriver du upp, är det gift eller medicin; vitriololja är gift, salmiak är bra för dysenteri, salpeter ger skörbjugg, vem har du blandat det där åt?

— Det är åt trädgårdsmästarns ko, som har fått kalv, svarade doktorn, vilken alls icke ville förlänga sin tyranns liv.

Konungen lade sig på en soffa:

— Jakob, sade han, du får inte gå, jag vill inte ha någon mat, men jag vill sova, och du skall sitta här bredvid, jag har inte sovit en blund på åtta nätter. — Men släck i ugnen, jag kan inte se koleld, det gör ont i ögonen, men du får inte ha ner gardinerna, jag vill ha solen, annars kan jag inte sova.

Han tycktes falla i sömn, men det var endast en slummer, som varade en minut, och därpå var han klarvaken sittande på bädden.

— Varför skall du ha starar i trädgården, Jakob?

— Jag har inga starar, svarade doktorn otålig; men om ni hör dem vissla, Sire, så måste de finnas där med er tillåtelse.

— Hör du dem inte?

— Nej! Men vad sjunger de?

— Ja! Det vet du! — Efter det snöpliga fördraget i Péronne, då jag måste böja mig för Karl

av Burgund, lärde parisarna sina starar att skrika Péronne; vet du vad de säger nu?

Doktorn förlorade tålamodet, ty dessa gamla historier hade han hört tusen gånger:

— De säger väl aldrig Gu-i-enne?

Detta var en ful anspelning på brodermordet, ty konungen var misstänkt att hava mördat sin broder, hertigen av Guienne.

Han flög upp ur sängen som om han ville slåss:

— Jaså, du tror ännu på den fabeln! Men jag har aldrig mördat! Dig skulle jag dock vilja mörda...

— Låt bli det! svarade doktorn cyniskt; du vet vad stjärnorna sagt; åtta dagar efter mig skall du dö!

Konungen fick ett krampanfall, ty han trodde på denna fabel, som Coctier uppfunnit för att skydda sitt liv. Men när han kommit till sans började han återigen radotera:

— De säger att jag mördat min far också, men det är lögn! Han svälte ihjäl sig av fruktan att bli förgiftad...

— Förgiftad av dig! Du är en fin pojke! Men nu är din stund snart kommen.

— Tyst!... Allting minnes jag nu! Min far, en stackare som lät engelsmännen översvämma Frankrike, och när Jungfrun av Orléans räddade honom, utlämnade han henne till engelsmännen! Min far, som var min mor otrogen med Agnes Sorel, och lät mätressen uppfostra de äkta barnen, denne man hatade jag, och när han lämnade riket vind för våg, tog jag och herrarna det om händer. Detta kallade

ni för uppror, men jag har aldrig gjort uppror; det är lögn!

— Hör du, avbröt doktorn, om du vill bikta dig, så sök din pater!

— Jag biktar inte för dig, jag försvarar mig!

— Vem anklagar dig då? Ditt onda samvete!

— Jag har inte ont samvete, men jag är orättvist anklagad.

— Vem anklagar dig? Stararna!

— Min hustru, mina barn anklaga mig, och de vill inte se åt mig.

— Nej, när du satt dem i Amboise, så kan de inte se dig, och de vill verkligen inte heller!

— Tänk att jag, konung Carl VII:s son, skall höra sådant av en kvacksalvare? Jag älskade alltid småfolket; Olivier, barberaren, var min vän...

— Och bödeln Tristan var din gudfar...

— Han var generalprofoss, du hund!

— Skräddarn blev vapenhärold...

— Och kvacksalvarn kansler! Håll mig räkning för det, prisa mig, otacksamme, att jag skyddade er för herrarna och endast såg till förtjänsten.

— Det är ju ett försonande drag...

Nu syntes en man i dörren med mössan i handen.

— Vem där? skrek konungen. Är det en mördare?

— Nej, det är bara trädgårdsmästaren, svarade denne.

— Haha, trädgårdsmästarn! Din ko har fått en kalv, du?

Coctier blev vit i ansiktet, då trädgårdsmästaren svarade:

— Jag äger ingen ko, Sire, har aldrig ägt någon.

Konungen blev utom sig, och flög i strupen på Coctier:

— Du har ljugit för mig, skurk; det var icke medicin du lagade, utan gift var det.

Trädgårdsmästarn försvann.

— Om jag nu gjorde rätt, sade Coctier, så skulle jag behandla dig som Karl den djärve gjorde, när du lurat honom.

— Vad gjorde han? Vad säger de att han gjorde?

— Folket säger att han klådde dig med en käpp!

Konungen blygdes, och gick till bädden, där han gömde ansiktet i kuddarna.

Doktorn fann nu ögonblicket vara inne, att utverka en länge förvägrad nåd:

— Vill du släppa ut milanesaren nu? frågade han.

— Nej!

— Men han kan icke sitta längre i sin järnbur.

— Så får han stå då!

— Vet du inte att när man skall dö, en enda god gärning försonar tusen brott!

— Jag skall inte dö!

— Jo, Sire, du skall dö snart!

— Efter dig!

— Nej, före mig!

— Du har ljugit det också...

— Alla har ljugit för dig, lögnare! Och dina fyra tusen offer, som du avrättat...

— Det var inga offer, det var brottslingar!

— Dina fyra tusen avrättade skola vittna mot dig inför nådastolen.

— Förläng mitt liv, skall jag bättra mig.

— Släpp milanesaren!

— Aldrig!

— Gå då i fördömelsen! Och snart! Din puls är så låg, att dina timmar äro räknade!

Konungen sprang upp, föll på knä för läkaren och bad:

— Förläng mitt liv!

— Nej, jag skulle förkorta det, om du icke vore Herrans smorde. Råttgift borde du ha...

— Nåd! Jag bekänner, att jag handlat av dåliga bevekelsegrunder; att jag endast tänkt på mig själv; att jag aldrig älskat folket, men begagnat dem för att förnedra herrarna; jag vidgår att jag slöt förbund och traktater med full avsikt att bryta dem, att jag... Ja, jag är en fattig syndig människa, och mitt namn skall förgätas, allt vad jag gjort skall utplånas...

Nu syntes en främling i den öppna dörren. Han var en ung man klädd i minoriteternas ordensdräkt.

— Mördare! skrek konungen och sprang upp.

— Nej, svarade munken; jag är den ni kallat, Vincent från Paula.

— Min räddare! Säg ett ord, ett enda tröstens ord!

— Sire, svarade Vincent. Jag har hört er bekännelse, och jag skall giva er absolutionen i kraft av mitt ämbete.

— Tala!

— Nåväl! Era avsikter voro icke rena, såsom ni själv erkände, men ert verk skall icke utplånas, ty den som leder människors och nationers öden, begagnar allt och alla för sina ändamål. Nyss var det en ren jungfru, som räddade Frankrike, nu är det en mindre oförvitlig man, men ert verk, Sire, var i sina följder av större betydelse än jungfruns, ty ni har full-

bordat vad Cæsar romaren började. Det hundraåra kriget med England är slut, armagnacare och burgunder kivas ej, jacqueriekrigen ha upphört och bönderna ha återgått till sina plogar. Elva provinser har ni samlat, Gallien är ett land vordet, ett folk, och går nu att taga platsen efter Rom, som skall försvinna och förgätas under sekler, för att möjligen uppstå igen en gång. Frankrike skall leda Europas öden och varda stort och mäktigt under kungakronan, så länge det icke strävar efter cæsarernas Rom med kejsarkronan, ty då är det slut! — Sire, detta har ni gjort! Tacka Gud för det, att ni fått tjäna, utan att veta er Herres vilja och avsikter, då ni trodde er gå egna vägar.

— Montjoie Saint Denis! utropade konungen. Herre, nu låter du din tjänare fara i frid...

— Men inte här! avbröt doktorn, som var led åt alltihop. Res tillbaka till Tours, tag prästen med, och låt mig vara i frid!

*

Konungen återvände till Plessis-les-Tours, där han slutade sina dagar efter en svår kamp. Frid fick han icke, men han fick dö.

— Nu är riset kastat på elden, sade doktor Coctier. Må det brinna upp; barnen äro vuxna och kunna sköta sig själva. — Bödlar ha också sin uppgift, det vet Tristan L'Ermite och hans herre Ludvig XI. Frid vare dem!

Old Merry England.

Kardinal Wolseys roddargalär lade ut från Towers brygga nedanför Järnporten vid Thames.

Den lyste av guld och rött; flaggor och vimplar blåste ut för en svag vind, och kardinalen satt på akterdäck, lysande röd, omgiven av sitt lilla hov, det stora hade han lämnat hemma i York Palace senare kallat Whitehall. Hans ansikte var rött, både av återskenet från den röda dräkten och av vin, ty han hade ätit middag hos konung Henrik VIII i Tower, och även av den nya franska sjukdomen, som var på högsta modet liksom allt franskt eljest var på modet.

Han var glad också, ty han hade erhållit nya bevis på sin konungs nåd.

Vid hans sida stod sekreteraren Thomas Cromwell. Båda voro uppkomlingar, Wolsey, en slaktares son, Cromwell en smeds, och detta var nog en av orsakerna till deras vänskap, fastän kardinalen var tjugu år äldre.

— Det var en välsignad dag, jublade Wolsey och kastade blickarna upp mot Towern, som ännu var residens, men just skulle upphöra att vara det. — Jag fick huvudet av Buckingham, denne tok som trodde sig äga rätt till kronan efter Henrik VIII...

— Vem skall äga kronan efter Henrik, då han ingen manlig arvinge äger, och ingen får?

— Det skall jag sköta om! Katarina av Aragonien är sjuk och gammal, men kungen är ung och stark...

— Tänk på Buckingham, sade Cromwell, det är farligt att röra vid tronföljden!

— Skäms! Jag har skött Englands öde så länge, och sköter det än.

Cromwell märkte det var tid att ändra samtalsämne.

— En välsignad sak att konungen kommer ut ur den fästningen; det måste göra honom tungsint att bo vägg i vägg med fängelser och se schavotten från sina fönster...

— Säg intet ont om vår Tower! Det är ju en Biblia pauperum, en illustrerad engelsk historia; från romarna, kung Alfred, Wilhelm erövraren, och Rosornas strid. Tänk, jag var fjorton år, då England blev färdigt vid Bosworth, och Rosornas trettioåriga krig bilades genom Lancasters gifte med York...

— Min far brukade berätta om hundraåriga krigets slut med Frankrike, vilket gick ut samma år Konstantinopel togs av turken 1453...

— Ja, alla länder äro döpta i blod, det är omskärelsens sakrament, och se vad det grönskar efter denna blomstergödning, du vet inte att äppelträden ge mesta frukt efter blodgödsel...

— Jo, vad jag vet det, min far brukade alltid gräva ner avfall från slakten vid fruktträdens rötter...

Här höll han in och rodnade, ty han hade bommat. Man fick nämligen aldrig tala om slakt och sådant i kardinalens närvaro, ty han var hatad av folket

och kallades ibland för slaktaren. Cromwell stod dock över misstankar, och kardinalen tog icke illa upp utan räddade situationen.

— Emellertid, fortfor denne, min gåva blev väl mottagen av majestätet; Hampton Court är också en bijou; har den fördelen ligga nära Richmond och Windsor, men kan naturligtvis inte mäta sig med Yorks Palace.

Galären roddes uppåt floden, vid vars strand syntes de förnämsta byggnader, då funnos. Tullhuset och varumagasinet passerades, Fisktorget och Fiskarhamnen; spirorna av Guildhall eller rådhuset; Blackfriars, klostret, Saint-Pauls gamla kyrka, Temple, tempelherrarnas forna hus, som nu var ämbetsverk för justicen; sjukhuset Saint-James, som sedan indrogs av Henrik VIII och blev ett residens.

Slutligen anlände de till York Palace (Whitehall) invid Westminster, där kardinalen och påvlige legaten, ärkebiskopen av York, storsigillbevararen Wolsey bodde med sitt hov, som kunde gå upp till åtta hundra personer, hovdamer inräknade.

Och där stego de i land, efter likgiltigt samspråk, ty kardinalen talade hälst om bagateller, när han ruvade stora ägg, och det största, han nu låg på, var: kandidaturen till påvestolen.

*

Skattmästaren och ledamoten av Hemliga rådet Thomas More satt i sin trädgård i Chelsea ovanför Westminster. Han rättade tryckark, ty han var ett stort lärdomsljus och skrev i alla tidens frågor, religiösa och politiska, ehuru han egentligen var en fri-

dens man, som levde idyll med sin familj här borta i förstaden.

Han var helgdagsklädd, ehuru hemma hos sig och i arbete, och han visade oro, tittande då och då mot porten, ty ingen mindre än konungen hade anmält sitt besök i den tidiga morgonstunden. Och han visste av erfarenhet hur farligt det var att inlåta sig med konungen och få del av hans hemligheter. Härskaren hade nämligen den ovanan att begära råd, som han icke följde, och meddela hemligheter, vilkas innehavande brukade kosta huvudet. Det allra farligaste var att åtaga sig medlarekallet, ty då råkade man mellan två kvarnstenar.

Beredd på det värsta sökte han under läsningen av sina ark ställa sig lugn, men hans ansträngningar voro förgäves.

Han reste sig och började vandra på trädgårdsgången, uppkastade gissningsvis alla möjliga spörsmål rörande konungens ärende, sökte besvara invändningar, motbevisa argumenter, jämka på alltför bjärta meningar, utan att stöta, ty konungen var visserligen en lärd riddare som aktade kunskaper, men han var av naturen en vilde, som sökte med religionens gissel tämja sig, utan att lyckas dock.

Hästtramp och slammer av knektars vapen hördes, och skattmästaren skyndade med mössan i handen mot trädgårdsporten, där konungen redan kastat sig av hästen och med en portfölj i handen störtade emot sin vän.

— Thomas! började han utan omsvep; tag och läs! — Han har svarat! Vem? Luther naturligtvis! Han har svarat på min Babyloniska fångenskap, mannen med det stinkande sinnet och det förbannade före-

havandet. Tag och läs, och säg mig sedan om du sett maken!

Thomas mottog ett tryckt sändebrev.

— Och så säger den satans lögnaren, att jag icke skrivit min skrift själv! Tag och läs, och giv mig sedan ett råd!

Thomas tog och läste Luthers svar på Henriks anfall. Men han läste tyst, och hade emellanåt svårt att hålla sig allvarsam, ehuru konungen höll ögonen på hans ansikte för att spionera ut hans tankar.

»Det kommer mig icke vid» — stod där bland annat — »om konung Heinz eller Kuns, djävulen eller själva helvetet har förfärdigat den boken. Den som ljuger, han är en lögnare, därför fruktar jag mig icke. Väl förefaller det mig som om konung Henrik hade därtill givit en aln grovt tyg eller två, och den giftige boven Leus (Leo X), som skrivit emot Erasmus eller ock någon bland hans likar, tillskurit kåpan och försett den med foder. Men jag skall hjälpa dem med att pressa den och hänga bjällror därpå, om Gud vill.»

Thomas kände att han måste säga något eller mista huvudet, därför sade han:

— Det är oerhört! Det är alldeles — oerhört!

— Fortsätt! skrek Henrik.

(De övriga sex sakramenten uppskjuter han), »ty det ligger mig på halsen att översätta bibeln på tyska, så att jag nu icke längre kan röra i Heinzens smörja.»

Thomas höll på att kvävas av skrattlusta, men han kände svärdet över sitt huvud, och fortsatte:

»Men jag skall en gång giva den giftige lögnmunnen och lastaren konung Heinz ett fullständigt svar och avtruta honom... Därför tänker han hänga

sig fast vid påven och hyckla inför honom... därför smeka och klia de den ene, den andre såsom mulåsnor...»

— Nej, Sire, avbröt sig More, jag kan icke mer; det är majestätsbrott att läsa det!

— Jag skall läsa, sade konungen och röck till sig skriften:

»Jag besegrar och trotsar papisterna, thomisterna, henrikarna, sofisterna, och alla helvetets svin!»

— Han kallar oss svin!

— Det är en galen människa som skulle slås ihjäl med gärdsgårdsstörar, jagas på skogen med blodhundar...

— Just vad man skulle! Men tänka sig att denna skurk ger sig ut för profet och Kristi tjänare! — Och han har gift sig med en nunna; det är ju blodskam! Men då har han fått också! Kurfursten av Sachsen har övergivit honom och ingen av hans så kallade vänner gick med på bröllopet...

— Vad vill han då? Vad är det för nytt han lär? Rättfärdiggörelsen genom tron. Bara de tror, få de leva som svin!...

— Och nattvardsläran då! Kyrkan säger att nådemedlen genom konsekrationen förvandlas, men den här materialisten säger att det är Kristi lekamen och blod, är! Då är ju brödet på åkern och druvan i vingården redan Kristi lekamen och blod. Det är ju en åsna! Och världen är galen!

— Avlaten då! — Synda gratis! — Sire, tillåt mig läsa några rader som jag skrivit till svar, icke på detta men på hans andra dumheter, bara några rader, som dock skola bli flera!

— Läs! Jag hör när du talar, ty jag har lärt att höra, och därför vet jag något!

Kungen kastade sig gränsle över en stol som om han ville rida spärr mot sin fruktansvärde fiende.

»Högvördige broder,» läste More; »broder, fader, drinkare, rymmare från Augustinerorden, den världsliga och andliga rättens tölpige bacchant, den heliga teologiens olärde lärare.»

— Bra, Thomas! Teologi kan han ingen!

— Och så här har han sammansatt sin bok mot vår tros försvarare, konung Henrik:

»Han församlade sina stallbröder och uppmanade dem att var och en på sitt håll leta upp allehanda smädelser och okvädinsord. Den ene besökte åkare och roddare, den andre bad- och spelhus; den tredje rakstugor och källare; den fjärde kvarnar och horehus. De upptecknade i sina plånböcker det fräckaste, orenade och gemenaste de hörde, hemförde alla dessa grovheter och otäckheter, samt uttömde dem i den vämjeliga kloak som kallas Luthers själ.»

— Bra! Mycket bra! — Men vad skall man göra nu?

— Bränna upp, skräpet, Sire, och låt saken vara slut!

— Ja, jag skall låta bränna hans spyor, och i morgon dag vid Saint Pauls kors i City...

*

Nere i Temple's stora bibliotek sutto konungen och kardinal Wolsey, rannsakade gamla lagsamlingar och prejudikater. Men utanför i trädgården befann sig drottningen med något hovfolk. Denna trädgård, som egentligen var en stor rosengård, hade bibehål-

lits såsom historiskt minne och promenadplats för de kungliga personerna som icke kunde sova i Tower, emedan det spökade, och som icke trivdes i det obetydliga Bridewell ini staden. Här i trädgården uppgavs nämligen att anhängarna av Lancaster och York tagit sina första fälttecken, den röda och den vita rosen. Efter krigets slut underhölls rosengården och var som sagt en omtyckt promenadplats.

Drottningen Katarina av Aragonien, dotter av Ferdinand och Isabella, Kristoffer Kolumbus' protektorer, var nu kommen till en viss ålder efter tjugu års äktenskap med Henrik VIII. Hon hade fött honom flera söner, men alla hade dött; endast en dotter levde, Mary, sedermera känd såsom drottning under namnet den blodiga. Katarina hade åldrats i förtid och sökte tröst i religionen; steg upp om natten för att gå i mässan klädd i en franciskanerdräkt. Hon visste om konungens otrohet, men fann sig; hon kände namnet på Elisabeth Blunt, men låtsades icke om det.

Nu satt hon på en bänk och såg hur hennes unga hovfolk lekte, under det hon bläddrade i sin bönbok.

Det var särskilt ett par som hennes ögon följde med välbehag, den ovanligt sköna Anne av Norfolk och den unge Henrik Algernon Percy av Northumberland, Hotspurs avkomling.

De unga lekte med rosor; ynglingen hade ett fång vita och jungfrun ett fång röda, vilka de kastade mot varandra, under det de sjöngo en visa.

Det var vackert att se, men drottningen mörknade.

— Lek icke så där, barn, sade hon; det väcker så mycket som bör sova i Tower, där endast de döda

kunna sova lugnt. För övrigt skulle konungen — och följaktligen kardinalen — bli gramse — de sitta därinne i biblioteket. — Lek något annat!

De båda unga sågo ut som om de icke förstodo, varför drottningen fullföljde:

— Rosornas strid, mina barn, slutade icke riktigt vid Bosworth, utan — det gick inte rätt till — i Tower skedde så mycket — som hälst borde vara glömt. — Tag och läs något!

— Vi har läst hela morgonen, svarade Anne, kallad Boleyn eller Bullen.

— Vad läser ni då!

— Chaucer.

— Canterbury Tales? Den är inte för barn; Chaucer var en bespottare... Tag min bok i stället; där äro goda och vackra bilder...

Unge Percy mottog det lilla breviariet, och spatserande gången framåt liksom om de sökte skuggan, försvunno de båda varligt ur drottningens åsyn.

Men inifrån biblioteket hade fyra ögon följt dem, konungens och kardinalens, allt under det de bläddrade i folianterna.

Konungen blev orolig, och talade mera för talas skull än för att säga något, och kardinalen följde med.

— Ni skall alltså söka påvestolen, kardinal, efter Hadrian.

— Ja, det sägs.

— Men rösterna då?

— Dem behärska kejsar Karl V och konung Frans I.

— Hur skall man kunna knyta två sådana omaka band?

— Det är just konststycket, Sire...

— Inte kan ni hålla er väl med båda?

— Vem vet... Kejsarn tog ju Rom och satte påven i San Angelos fängelse... det var kostligt, och så utropade soldaterna, på skämt förstås, Martin Luther till påve alldeles under fängelsets fönster...

— Nämn icke det förbannade namnet, röt konungen, men mera av vrede över vad han såg uti rosengården, och det förstod kardinalen.

— Jag tycker inte heller om att Northumberland råkar i konjunktion med Norfolk...

— Vad var det ni sade?

Konungen blev nu vred över att Wolsey läst hans tankar, men han ville icke röja sig.

— Anne är verkligen för god för en Percy, och jag finner det otillständigt av drottningen att spela entremetteuse... låta dem gå bakom buskarna ensamma! Nej, det måste ta slut!

— Sire, det är redan slut; jag har skrivit till Anne's fader att han rapellerar damen till Hever!

— Ni har handlat rätt, vid Gud; två sådana släkter, som båda ögna åt tronen, de få icke förenas.

— Vilka ögna icke åt tronen? Nyss var det Buckingham, nu är det Northumberland, och detta därför att ingen tronföljare finnes. Sire, ni måste snart tänka på ert land, ert folk, nämn en tronföljare.

— Nej, jag vill icke ha någon som går och väntar livet ur mig!

— Då ha vi rosorna igen! Rosorna som kostade England en million människor, och åttio av våra ädlaste släkter...

Konungen log.

— Våra ädlaste!

Konungen reste sig och gick till fönstret.

— Nu måste jag följa drottningen hem, sade han; hon har somnat därute och denna fuktiga gård är icke för hennes sjuka kropp.

— Vid hennes majestäts ålder bör den största försiktighet iakttagas...

Han betonade ordet ålder, ty Katarina var fyrtio år och gav inga förhoppningar mer om en tronarvinge. Dottern Mary kunde nog giftas bort, men man visste aldrig med vem.

— Sire, bliv icke vred, men just nu fick jag upp i den heliga skrift... det kan vara en slump... Vill ni höra?

— Säg!

— Jo, i tredje Mose bok, tjugonde och tjuguförsta läser jag följande, men bliv icke vred på er tjänare!

— Läs!

— Där står, förskräckliga Herrans ord: »Och om någon tager sin broders hustru, så är det en orenhet. Han blottar sin broders blygd. Barnlösa skola de förbli.»

Konungen blev upprörd och närmade sig kardinalen.

— Står det så? — Ja, i sanning! — Gud har straffat mig, då han tog mina söner, den ena före, den andra efter.

— Vilken underbar bok, i vilken allt står skrivet. Därför, således; därför! — Men vad säger Thomas Aqvina, skolornas ängel?

— Ja, Sire, önskar ni klarhet i den frågan, så må ni spörja de lärda.

— Må vi göra det; men tyst och stilla; drottningen är utan fel, och henne skall intet ont ske! — Tyst och stilla, Wolsey! — men sanningen måste jag veta!

*

I en sal invid det »blodiga tornet» i Tower befunno sig kardinalen och Thomas More i ett livligt samtal.

— Vad händer nu i Tyskland? frågade kardinalen.

— Det händer, att medan Luther satt på Wartburg, tog hans lärjunge Karlstadt och vände upp och ner på Wittenberg. Stödjande sig på bibeln, vars gamla testamente förbjuder bilder, fick han studenter och gesäller att storma kyrkorna och kasta ut alla heliga föremål...

— Där ha'n I bibeln! Det är att släppa lös helvetet om man sätter den i händerna på olärda.

— Därpå...

— Vad sade Luther då?

— Han rusade ner från Wartburg och disputerade mot Karlstadt och dennes själsfränder, men jag kan icke påstå att han var stark i argumenten. En rådsherre citerade Mose bok: »Du skall ej göra dig någon bild, ej heller något beläte». Och en skomakare svarade: »Jag har ofta tagit utav hatten för bilder i rum eller på landsvägen; men det är en avgudatjänst som berövar Gud den ära, som tillkommer honom allena.

— Vad svarade Luther då?

— »Då måste man också för missbrukets skull slå ihjäl alla kvinnor och hälla ut vinet på gatorna.»

— Det var dumt sagt; men så är det att räsonnera med skomakare! För övrigt är det ovärdigt att sammanställa kvinnan med vinet! Det skall vara den där materialisten, som sätter sin hustru i jämnbredd med öltunnan.

— Logiken är icke hans styrka, och hans jämförelser gå på kryckor. I sitt svar till påvens bannlysning skriver han bland annat: »Men om ett hölass bör hålla undan för en drucken människa, hur mycket mer bör icke Petrus och Jesus Kristus vika för påven?»

— Det är ju vackert! — Återvändom till James Bainham.

— Men först till slut med villoandarna i Tyskland. Utom Karlstadtarna hava andra svärmare, med stöd av bibeln och Luther förstås, börjat att döpa om sig, och chefen har tagit tio hustrur, åberopande sig på konung Salomo och David, ja, Abraham själv...

— Där ha'n I bibeln! — Kalla in Bainham, så få vi höra hur det tar sig ut! Han var jurist i Temple, sa du och har spritt Lutherska läror. Ha vi inte haft nog av Wicleff och lollarderna, ska vi ta om samma läxa som grymtas av den där tyske plagiatorn!

— Jag är icke av naturen en ofördragsam man, sade More, men en stat skall vara homogen, annars faller den sönder; olärda och vettvillingar skola icke få träda fram och nosa sig mot statens religion, den må nu vara bättre eller sämre...

— Tag in Bainham och låt oss höra honom.

More gick till en dörr, bevakad utifrån av knektar och gav en order.

— Du skall förhöra, och jag skall höra på, sade kardinalen.

Efter en stund leddes Bainham in i kedjor. More satte sig vid kortändan av ett bord. Och så började han:

— James Bainham, kan du säga i få ord vad du tror på?

— På Guds ord, det är all den heliga skrift.

— Gör du det verkligen? Alltså på både gamla och nya testamentet.

— På båda!

— På gamla alltså också?

— På båda!

— Alltså även på gamla! Naturligtvis! Nåväl, du har låtit döpa om dig, efter som bibeln sagt: »går ut och lärer allt folk och döper dem». Gott! Men har du låtit omskära dig också, eftersom bibeln bjuder det?

Bainham fick ett fånigt uttryck i ansiktet och kardinalen måste vända sig bort för att le.

— Alltså, min kära Bainham, du är icke omskuren, fastän omskärelsen är påbjuden i bibeln.

— Jag är icke israelit! svarade Bainham.

— Inte det! Men Nikodemus som sökte vår frälsare och trodde på honom, kallas i Johannes för en rätt israelit. Är du icke en rätt israelit, så är du icke en kristen.

— Jag kan icke svara på detta!

— Nej, du kan icke svara, men predika kan du, låta munvädret gå av dig. Är du lutheran?

— Ja!

— Men Luther står emot anabaptisterna, därför

står han emot dig, och han har bett förstarna slå ihjäl vederdöparna som vilda hundar. Är du ännu lutheran?

— Ja, i hans första läror!

— Om rättfärdiggörelsen genom tron. Vad tror du?

— Jag tror på Gud fader...

— Vem är fadren? Det står i Luthers katekes: »Du skall inga andra gudar hava för mig.» Men det är Mose lag, och det är Jehovah som där menas; tror du på Jehovah så är du jude; icke sant?

— Jag tror på Kristus Guds son, också...

— Då är du judekristen då? — Och nu har du erkänt att du är lutheran, vederdöpare, jude och kristen, allt detta på en gång. — Du är en fåne, och du har inte reda på dig; men det gick väl an, om du icke förförde andra...

— Ge honom ett kok stryk! sade kardinalen, vilken egentligen icke tyckt om samtalets gång, minst det där jävet mot bibeln som han just nu skulle begagna till sina ändamål.

— Han har redan fått! svarade More. Men, oavsett troslärorna, denne inbilske man, som vill göra sig grön, tillhör en liga vilken sprider bibeln i en dålig översättning. Du ser själv vart bibelläsning leder till, och jag uppmanar dig att angiva dina medbrottslingar!

— Det gör jag aldrig! — Den rättfärdige lever av sin tro!

— Vill du kalla dig rättfärdig, fastän där finns icke en! Läs Jobs bok, får du se! Och din tro, den är alltför konstig för att räknas dig till rättfärdighet.

— Skicka ner honom i källaren till mäster Mats! Ska man sitta och höra på sån här smörja! Ut med honom!

More visade på dörren och Bainham gick ut.

— Ja, sade Wolsey! Vad förestår icke oss allt: söndring, partier, strid! — Hade vi bara en tronföljare!

— Vi kan väl inte skilja kungen heller!

— Efter du sade ordet, så... Han behöver icke skiljas, emedan hans äktenskap är ogiltigt.

— Är det? Var står det skrivet?

— I tredje Mose bok, tjugu och tjuguett: »Om någon tager sin broders hustru, så är det orenhet.»

— Ja, men i femte Mose bok, tjugufem och fem står det påbjudet.

— Vad i Jesu namn säger du?

— Alldeles säkert: »Om bröder bo tillsammans och en av dem dör barnlös, så skall den dödes hustru icke gå ut ur släkten till en främmande man, utan hennes svåger skall ingå till henne och taga henne till sin hustru.»

— Kors i Herrans Jesu namn, denna för välsignade bok...

— Och dessutom: Abraham var gift med sin halvsyster, Jakob med två systrar, Mose fader med sin faster...

— Det är bibeln; nej tack, då föredrar jag dekretalerna och koncilierna! Påven skall lösa bandet!

— Skall det lösas då?

— Du visste inte? Ja, det skall lösas. Och när Julius II kunde dispensera, så kan Clemens VII absolvera.

— Det är inte rätt mot drottningen.

— Landet fordrar, riket, nationen! Konungens samvete...

— Jaså! Är det skön Anne?

— Nej du, inte den!

— Är det...

— Du får inte fråga mer!

— Då svarar jag: Marguerite av Valois.

— Då svarar jag ingenting, men jag svarar icke för ditt liv om du talar i otid! — Emellertid, då duger inte bibeln mer för det här!

— Det vore en nödig reform att vi fick stryka gamla testamentet såsom varande en judebok!

— Vi kan väl inte stryka Davids psalmer heller, som är vår enda kyrkosång. Själva Luther har ju tagit sina psalmer ur Psaltaren och »Vår Gud är oss en väldig borg» ur Salomos Ordspråk; melodien har han plockat ur Graduale Romanum!

— Men vi måste få ut Mose lag såsom en apokryf, eljest äro vi ju fariséer och judekristna. Vad ha vi med omskärelsen, påskalammet och svågeräktenskap att göra! Vänta, när jag blir påve!...

— Ska vi verkligen vänta så länge?

— Å skäms! — Det ringer middag! Låtom oss icke försumma våra plikter! Köttet skall ha sitt för att icke brinna. Åk med mig till Westminster, så kan du gå till Chelsea sedan.

*

Henrik VIII var tolv år, då han förlovades med sin broder Arthurs änka, vid fjorton års ålder protesterade han mot äktenskapet, som var honom motbjudande, men vid aderton gifte han sig med Katarina, som var kejsar Karl V:s faster.

Kardinal Wolsey ville gärna skilja kungen, ty han önskade tronföljare för att få sitta kvar vid makten,

vilken han missbrukat till den grad att parlamentet fallit nästan i glömska. Han ville äkta konungen med en mäktig prinsessa, och reflekterade en tid på Margareta av Valois, men ville på inga villkor upptaga en av landets ätter i dynastin. När han emellertid väckt konungens samvete, hade han släppt lös en storm, den han icke förmådde betvinga, ännu mindre styra i den riktning han åsyftade, ty konungens tycke för Anne Bullen var numera oövervinneligt. Men då fick kardinalen ta sin tillflykt till falskt spel, varpå han föll.

I sex år förhandlades det, och konungen var sin älskade trogen, skrev brev dem man ännu kan läsa, och vilka röja en stor och ärlig kärlek. Breven voro mest undertecknade Henrik Tudor, Rex, Er trogne och ståndaktige tjänare, och började »Min härskarinna och vän». Anne svarade nekande, och hennes kärlek för Percy avklipptes med att han giftes bort.

Sedan alla lärda fakulteter blivit hörda och man boxats med Mose femte och Mose tredje, sände påven en nuntie med hemliga order att trolla bort hela frågan medelst uppskov. Men Henrik släppte icke taget, ehuru han stred fruktansvärda strider med sina känslor för Katarina, vilken han vördade. I Blackfriars kapitelsal öppnades också processen i konungens och drottningens närvaro, men Katarina stod upp, kastade sig för konungens fötter, talande ord som rörde tyrannen. Men hon jävade forum, vädjade till påven och återvände till Bridewell, där vi återfinna henne i Shakespeare's Henrik VIII sörjande och låtande för sig sjunga den härliga: »Orfeus sjöng vid lutans toner, Fjällens snöbetäckta zoner, sänkte sig för skaldens sång etc.»

*

Nu hade processen pågått några år under omväxlande opinioner för drottningen och för konungen, ofta under medlidande med båda, då plötsligen ryktet restes att pesten brutit ut. Det var icke längre svarta döden eller böldpesten, utan att det var den engelska svetten. Denna förut okända sjukdom hade först brutit ut samma år Rosornas strid slutade vid Bosworth, men höll sig så avgjort inom England att den icke gick in i Skottland eller Irland, och den var så fästad vid engelskt blod, att i Calais endast engelsmän icke fransmän angrepos. Därefter hade sjukan dykt opp två gånger och alltjämt hållande sig till engelska nationen. Men nu kom hon igen, och slog upp i London.

Konungen, som sagt att »ingen annan än Gud kunde skilja honom från Anne», blev uppskrämd och visste icke vad han skulle tänka, om det var en varning eller en prövning.

Sjukan yttrade sig medelst svettning och sömnlusta; gav man efter för sömnsjukan kunde man vara död på tre timmar. I London dogo borgare som flugor; Thomas More förlorade sin dotter; kardinalen, som kommit in för att presidera i Hampton-Court, lät åter spänna för och flydde huvudstupa ut ur staden. En av Anne's damer angreps slutligen. Då förlorade konungen all besinning, skickade Anne hem till sin fader, och flydde själv, från ort till ort, från Waltham till Hunsdon. Och så försonade han sig med Katarina; bodde i ett torn, utan tjänare; lät sätta upp sitt testamente och var beredd att dö.

Då kom underrättelsen att Anne var angripen av sjukan. Konungen hade förlorat sina kammarherrar,

och skrev nu brev på brev; därpå flydde han igen, till Hatfield och Tittenhanger...

Men Anne kom sig, pesten upphörde, och Henrik började omigen att processa.

Kardinalen och nuntien vinglade, och på sjätte året förlorade konungen tålamodet. Han hade då funnit sin man som han sökte, ty Thomas More ville icke ogilla Katarinas äktenskap. Den nye mannen var Thomas Cranmer som hatade påve och munkar, samt drömde om ett fritt England, fritt från Rom.

Konungen och hans nye vän arbetade i hemlighet på något som kardinal Wolsey icke kände, och en dag var förarbetet gjort, papperen klara; och minan sprang.

*

Från Tower lade konungens galär ut, icke så lysande dock som kardinalens en gång varit. Cranmer satt bredvid.

— Inte sover jag i Tower mer, sade konungen. Nu flyttar jag, Thomas, det här är flyttningslasset! — Och jag flyttar in i Whitehall, ty så skall York Palace heta; både därför att jag som en Lancaster hatar York, och därför att min vita ros skall bo i mitt slott. — Nu skall du sitta i tornet, min helveteshund! Tänk att denna satans kardinal har lurat mig i sex år. Vilka lidanden hans falskspel har förorsakat mig, å! — Sex år! — Och jag har alltid hatat denne man, men jag har behövt honom, ty han var habil.

Konungen kastade en blick åt norra stranden av Thames:

— Och jag har bott i en stad, som icke varit min; en tredjedel äges av Rom. Jag har bott som en tiggare, men nu — är London mitt! Temple, Saint-James. Whitehall, Westminster, att börja med, sedan de andra.

Galären kom upp till York Palace, och konungen gick in med sina knektar, utan att ge lösen eller svara på kammarherrars frågor. Han gick rakt in i kardinalens rum, och lade några brev för honom.

— Läs! Din orm! Dina falska epistlar bakom min rygg!

Kardinalens ansikte blev hälften mindre och nästan liknande en dödskalles. Men han föll icke på knä, utan reste huvudet för sista gången.

— Jag vädjar till påven, sade han.

— Det finns ingen påve i England mer! Jo, jag är påven, och därför är du icke kardinal längre; därför har jag givit mig själv dispens, och därför har jag vigt mig i går med Anne Bullen; om några dagar skall jag kröna henne; och sen ska vi bo här! Här! Men du skall bo i Tower! Ut, innan jag sparkar dig ut!

*

Därmed var England fritt, en tredjedel av London som tillhört munkar, återföll till kronan; och så gick det ut över hela landet.

Konungen hade fått sin älskade Anne, men efter tre år halshöggs hon, emedan hon kränkt konungens ära med att ta emot ungherrar i sitt enskilda rum.

Därpå gifte konungen om sig fyra gånger till. Kardinal Wolsey hann dö, innan han kom på schavotten. Thomas More blev verkligen halshuggen.

Cranmer slutade på bålet, och Cromwell som först försvarade Wolsey men sedan blev munkhammaren, ändade sina dagar med att halshuggas.

Allt detta synes vara mycket invecklat och sorgligt, men likafullt utgick ur detta trassel ett fritt, självständigt och mäktigt England, så att när tyskarna med trettioåriga kriget skulle befria sig från Rom, var England redan färdigt med sitt arbete.

Vita berget.

Medan fredsunderhandlingarna pågingo i Osnabrück och Münster, flammade trettioåra kriget upp här och där, mera kanske av begäret att motionera trupperna än för att skydda tron och trosförvanterna, men mest för att skaffa underhåll åt soldatesken och byte åt befälet. Allt tal om religion hade upphört, och de nya konstellationerna spelade nu med öppna kort. Det protestantiska Sachsen, lutherdomens första stöd, arbetade tillsammans med det katolska Österrike, och det katolska Frankrike med det protestantiska Sverige. I slaget vid Wolfenbüttel 1641 hade någon anmärkt att franska katoliker slogos mot tyska katoliker, vilka senare dock förde Johan Banérs lik mellan sina leder.

Svenska generalerna voro icke angelägna om fred, men då underhandlingarna nu pågingo det sjunde året, kände de tiden vara inne att passa på. »Den som tager något, han haver något», skrev Wrangel till sin son.

Hans Kristoffer von Königsmarck, som fortsatte Johan Banérs traditioner, hade nyss varit med vid Susmarshausen, och skickades nu österut mot Böhmen. Som han bara ägde 500 man fotfolk utom rytteriet, visste han icke vad han skulle taga sig

före, utan strövade på måfå, sökande byte. Men där fanns intet, ty Johan Banér hade härjat trakten förut.

»Därpå tågade de», liksom Xenofon, och de funno skogarna utmed landsvägen nedhuggna; på åkrarna växte ogräs, och i träden hängde lik; kyrkorna voro brända, men kyrkogårdarna bevakades för att icke man skulle äta upp liken.

En natt hade Königsmarck detacherat en liten strövkår, som han själv förde, och de hade till ärende att söka mat. De styrde rätt in i skogen, där de sågo ljus lysa. Men det var endast ett rött sken, liksom ur en kolmila eller en smedja. De stego av hästarna och smögo sig till fots fram emot den belysta platsen. Komna intill stället, hörde de människoröster sakta sjunga ett miserere, och de sågo män, kvinnor och barn sittande i ring kring en bakugn, sista återstoden av en by.

Königsmarck gick ensam framåt, och dold av en ung gran såg han ett skådespel... Han hade nog sett liknande, men icke under sådana omständigheter.

Ini bakugnen stektes på en järnskyffel ett vildbråd som kunde vara en jättestor hare, men icke var.

Liksom haren var han mycket smalbent och mager över rygg och bröst, men bakdelen ensam syntes väl utvecklad; huvudet hade han stuckit mellan framfötterna... Nej, det var inga framfötter, ty där sutto två femfingrade händer, människohänder, och om halsen var knutet ett halvkolat rep. Det var en människa, en hängd som nedskurits för att förtäras.

Generalen var icke blöt av naturen, och han hade varit med om mycket, men detta var över alla gränser. Han blev först ond och ämnade avbryta

kannibalernas måltid, men då han fick se de små barnen, som sutto i mödrarnas knän med grästappar i munnen, fattades han av medlidande. Människoätarna sågo själva ut som lik eller vansinniga, och allas ögon voro riktade på ugnen, där de väntade räddningen. Därunder sjöngo de sitt Herre förbarma dig och bådo om förlåtelse för den svåra synden, som de måste begå.

— Vad rör detta egentligen mig? sade sig generalen. Jag önskar bara jag sluppit se det!

Och han återvände till sitt folk, varpå de strövade vidare.

Skogen ljusnade, och de kommo fram till en öppen plats som liknade ett stenrös, och mitt i röset reste sig en pelare, en enda. I halvskymningen kunde de icke skönja så noga, men uppe på pelaren syntes något röra sig. Detta liknade en människa, men han hade bara en arm.

— Det är ingen människa, för då skulle han ha två armar! föreslog en av soldaterna.

— Det vore väl fan, om inte en människa kan sakna ena armen.

— Ett ovanligt fall! Kanske ett pelarhelgon!

— Ge'n ett skott krut, så få vi se!

Vid vapenskramlet, som nu uppstod, höjde sig ett tjut så fasansfullt och mångstämmigt att ingen trodde det kom från pelarhelgonet. I detsamma rörde sig stenröset, blev en levande massa.

— Det är vargar! Lägg an! — Fyr!

Salvan gick och vargarna flydde! Königsmarck steg fram genom röken, och såg nu en enarmad kejserlig stående på skorstenen efter en brunnen stuga.

— Kom ner, få vi se på dig, sade han.

Den ofärdige klängde ner, med sin ena arm, ådagaläggande en otrolig vighet.

— Den där skulle man ha att bestiga courtinen vid en stormning!

Och så började förhöret.

— Är du ensam?

— Numera ensam, tack vare ers nåd, ty vargarna ha hållit mig sällskap i sex timmar.

— Vad heter du, varifrån kommer du, vart ska du hän?

— Jag heter Odowalsky, jag kommer från Wien, och jag går till helvete, om jag inte får hjälp.

— Vill du bli med oss då?

— Ja, så gärna jag lever; med vem som hälst, bara jag får leva! Armen miste jag; en gård fick jag; den brände de upp — och sen släppte de mig på landsvägen; med hustru och barn förstås!

— Hör du, hittar du till Prag?

— Jag hittar ända in i Prag, ini Hradcschin och den kejserliga skatten, Wallensteins palats och kungliga slottet, spanska danssalen och Loretoklostret... Där finns multum plus plurimum.

— Vad har du för grad i armén?

— Jag är överstlöjtnant.

— Jaså, det var annat! — — — Kom med mig, ska ni få en häst, överstlöjtnant, och sedan låt se vad ni duger till.

Odowalsky fick en häst, och generalen tog främlingen till sin sida, samtalande förtroligt hela natten tills de åter anträffade huvudstyrkan.

*

Några dagar senare stod Königsmarck med sin lilla styrka på Vita berget väster om Prag, det gyllene Praga. Och det var i skymningen sent om kvällen den 15 juni. Han hade sin Odowalsky vid sidan, och syntes vara särdeles god vän med honom. Men truppen visste ingenting om generalens planer, och när befälet såg att det bar i väg till Prag, blevo de förvånade, ty staden var väl befästad, och försvarad av ett starkt beväpnat borgerskap.

— Man kan ju alltid se på grannlåten, svarade Königsmarck till invändningarna. Det kostar ju ingenting.

Och de gjorde halt på Vita berget, dock utan att slå läger. Dock, de sågo ingenting av den granna staden, ty det var mörkt, men de hörde klockor ringa från kloster och kyrkor.

— Detta är alltså Vita berget, där jämt för trettio år sedan kriget bröt ut, sade Königsmarck till Odowalsky.

— Ja, svarade österrikaren, då bröt böhmarnas uppror ut, och deras konung Fredrik V av Pfalz blev slagen här, så att det hurrade om det!

— Om ni glömmer vem ni är, så glöm inte vem jag är!

— Inte ska vi gräla om det som hände för så länge sen! Men faktum är att upproret blev kväst, och protestanterna fick ge sig av. Vad hade de nu för sitt bråk, de stackars Böhmarna; husiter, taboriter, utraquister gåvo sina liv den gången, men nu är Böhmen likafullt katolskt. Dårskaper bara!

— Är inte överstlöjtnanten av romerska kyrkan?

— Jag är inte alls av någon kyrka, jag är av arméen; och nu skall vi ta Prag i en handvändning.

Och så blev det gjort. Vid midnatt klättrade fotfolket över muren, kastade ner posten i en grav, högg ner portvaktarna, och så var Lilla sidan intagen.

I tre dagar plundrades den vänstra sidan av Moldau, och Königsmarck lär ha skickat fem vagnar med guld och silver åt nordväst, uppåt Tyskland för egen räkning. Odowalsky fick 6,000 riksdaler för besväret och adlades till von Streitberg på svenska riddarhuset.

Men högra sidan var icke tagen. Den försvarades av 10,000 borgare, studenter, munkar och judar till och med. Det fanns nämligen sedan gamla tider en stor judekoloni här, och de uppgåvo sig ha flytt hit under sista tyska korståget, direkt från Jerusalem, varför även ön i Moldau än i dag kallas Jerusalem. Och judarna utmärkte sig så, att de erhöllo till hedersgåva av kejsar Ferdinand III en stor fana, som kan ses i deras synagoga.

Königsmarck kunde icke taga Gammelstaden, utan måste skicka efter Wittenberg. Denne plundrade verkligen Tabor och Budweis, men Prag som var utplundrat, lockade honom icke.

Då måste pfalzgreven Carl Gustav komma, och han belägrade formligen östra stadsdelen.

Königsmarck bodde på slottet, där han kunde se gamla lantdagssalen, från vars fönster greve Thurn kastat ut kejserliga ståthållarna Martiniz och Slavata; protestanterna säger att de föllo på en dynghög, men katolikerna påstår att det var en fläderbuske.

Emellertid hade pfalzaren Carl Gustav, som väl

var småkusin med pfalzaren Fredrik V, lika liten lycka som denne vid Prag. Han blev sjuk och var säker om att vara förgiftad. Men han kom sig och skulle just få förstärkningar av Wrangel, då underrättelse inlopp att freden var slutad, västfaliska freden.

Och så var det slut på trettioåriga kriget. Sverige fick 2 millioner riksdaler och några besittningar, som dock skulle vara tyska län, emot att svensken erhöll tre röster i tyska riksdagen.

Men Tyskland hade endast en fjärdedel av sin befolkning kvar; och i stället för att ha varit en stat under kejsaren, utgjorde det nu 300 småstater.

Dock, trosfriheten från Augsburg 1555 var återvunnen samt utsträckt till de reformerta, och den var dyrköpt, men även friheten från Rom var ernådd för Nordtyskland, och den kunde icke köpas dyrt nog.

Ur kaos utgår skapelse och nyskapelse; ur Tysklands kaos framväxte Nordtyskland; och dess frö hette Brandenburg som sedan blev Preussen, slutligen tyska riket, som hämtade kejsarkronan i Versailles, och icke från Rom.

Den store.

Vid södra stranden av Finska viken låg den lilla byn Strelna, halvvägs mellan Petersburg och det påbörjade Peterhov. I byns utkant vid bäcken Strelka syntes ett enkelt lanthus bland ekar och tallar, och det var målat i rött och grönt; fönsterluckorna voro slutna ännu, ty klockan var endast fyra på sommarmorgonen.

Finska viken låg blank i soluppgången, och en holländsk kogg, som sökt gå in i hamnen till admiralitetet, men icke kommit längre än i höjden av Strelna, tog nu ner seglen och gick för ankar. Flagg förde han på stortopp, men den blåste icke ut.

Invid lanthuset i rött och grönt stod en urgammal lind med kluven stam, och i klykan var ett trägolv med räcke anbragt; och till denna lövsal ledde en trappa upp.

I den tidiga morgonstunden satt en man däruppe i trädet vid ett omålat haltande bord och skrev brev. Bordet var överfyllt med papper; men där var även plats för ett ståndur saknande glas, en kompass, ett cirkelbestick och en stor ringklocka av brons.

Mannen satt i skjortärmarna, med nedkavade stoppade strumpor och grova skor; hans huvud föreföll otroligt stort, men var icke så stort; halsen var

en tjurs och kroppen en jättes; handen som förde pennan var grov och tjärig, pennan gick trögt, lite snett på raden, men fort. Breven voro korta, på sak, inga inledningar och inga avslutningar, bara undertecknat Pe ter, i två delar som om namnet gått sönder under den tunga handen.

Det fanns väl en million med det namnet i ryska riket, men denne Peter var den enda som gällde, och ingen misstog sig på den namnteckningen.

Linden sjöng av bin och humlor, lilla Strelkabäcken porlade som ett tekök, och soluppgången var härlig, brytande in mellan lindens löv, och fläckvis lysande på det ovanliga ansiktet på en av de ovanligaste och svårförklarligaste män som levat.

Ibland syntes detta granna huvud med korta håret som ett vildsvins, och när skrivaren slickade på gåspennan som en skolgosse, visade sig tänder och en tunga som ett sköldhållande lejons; ibland drogs ansiktet ihop av en fruktansvärd smärta, en torterads, en korsfästs; men så tog han ett nytt papper, började ett nytt brev, och då sken det av pannan, munnen log så ögonen försvunno, och den fruktansvärde såg skälmaktig ut.

Nytt papper; och det blev en liten biljett, till en dam synbarligen; och nu ändrades masken till en satyrs, upplöste sig i dekorativa linjer, och exploderade slutligen i ett gapskratt som var helt enkelt cyniskt.

Morgonkorrespondensen var slutad, och tsaren hade skrivit femtio brev, som han dock lämnade oförseglade — dem skulle Kathia, hustrun, lägga ihop och lacka.

Nu sträckte jätten på sig, reste sig med möda,

och kastade en blick utåt viken. Med kikaren såg han sitt Petersburg och sin flotta, det påbörjade Kronstadt med fästningen, och slutligen upptäckte han koggen.

— Hur har den kommit in utan att salutera, tänkte han. Och våga lägga sig på redden, utanför mina knutar!

Han ringde i klockan, och genast syntes en kammartjänare komma springande från tältraden som var dold bakom tallarna, och där vakt och betjäning bodde.

— Fem man i båt, ut och preja den där skutan, kan du se vad det är för en landsman?

— Det är en holländare, majestät!

— Holländare! Tag då hit kapten död eller levande, genast! — Kvick, men först mitt té!

— Huset sover, allernådigaste Herre!

— Väck dem då, ditt nöt! Bulta på luckorna, slå in dörrn! Sova på ljusa dagen.

Klockan ringde, och en ny tjänare syntes!

— Tag hit te! Och brännvin! Mycket brännvin!

Tjänare sprungo, huset väcktes, och tsaren fördrev otåligheten med att göra anteckningar på griffeltavlor och plån. När han blev otålig, gick han ner och rappade med sin käpp på alla fönsterluckorna. Då hördes en röst inifrån:

— Vänta litet!

— Näh, det vill jag inte, jag är inte född att vänta. Rappa på, annars sätter jag eld på huset!

Han gick ut i sina trädgårdar och kastade en blick på medicinalväxterna, plockade något ogräs och vattnade här och där. Gick in i lagården och mönstrade sina merinosfår, som han själv infört. Fann i stallet

en skospilta sönderslagen; tog en såg och en hyvel samt lagade. Kastade något havre åt sin favorittravare, ty han åkte mest, när han icke sprang till fots; rida ansåg han ovärdigt för en sjöman, och tsaren betraktade sig framför allt som sjöman. Därpå gick han in i svarvstugan och trampade ett tag på svarvstolen; men vid fönstret stod ett bord med en kopparstickares attiralj, och med stickeln drog han upp några linjer som fattades i en karta. Han skulle just till smedjan, då en kvinnlig röst kallade honom till linden.

Uppe i trädet syntes nu hans maka, tsarinnan, i morgonkjol. Det var en grovlemmad kvinna, med stora fötter; ansiktet var fett och oskönt, ögonen sutto icke rätt i huvudet utan stramade i fattningarna.

— Så tidigt du är uppe i dag, far lille, hälsade kejsarinnan.

— Är det tidigt? Hon är ju sex!

— Hon är bara fem!

Tsaren tittade på uret:

— Fem? Då ska hon bli sex!

Därmed drog han fram visaren en timme. Hustrun log bara, lite överlägset, men icke retsamt, ty hon visste hur farligt det var att reta den mannen. Och därpå serverade hon teet.

— Där har du sysselsättning, sade Peter, pekande på breven.

— Det var många stycken, det där.

— Är det för många kan jag ta hjälp.

Tsarinnan svarade icke, utan började ögna i breven, vilket tsaren gärna såg, ty då fick han stridsämnen, och han ville alltid strida för att hålla sina krafter vid vigör.

— Förlåt, Peter, sade hustrun, men är det rätt att du håller dig till svenska regeringen för de holländska skeppen?

— Ja, det är rätt! Allt vad jag gör är rätt!

— Det förstår jag inte! Våra ryssar skjuter av misstag på fredliga holländska skepp; du fordrar skadestånd av svenskarna därför att olyckan skedde i svenskt farvatten...

— Ja, enligt romersk rätt beivras brottet i det land, där det begicks...

— Ja, men...

— Det är detsamma, den som kan betala, han betalar; jag kan inte och holländarna skall inte, därför ska svenskarna! Förstår du det?

— Nej!

— Jo, svenskarna ha retat turken på mig, och det ska de få betala!

— Må vara! Men varför skriver du så här ovänligt till holländska regeringen, du som älskar holländarna?

— Varför? Jo, därför att Holland är på nedgående efter Utrechtfreden. Holland är slut alltså: på sophögen med dess republik! Nu kommer England! Jag håller på England, sedan Frankrike också gått ner!

— Ska man överge sina gamla vänner...

— Ja visst, när de inte duger längre; för resten: ingen vänskap i kärlek och politik! Tror du jag älskar den där uslingen August i Polen? Nej, det tror du inte, men jag måste stryka med honom, för mitt lands skull, för Rysslands skull! Den som inte kan offra sina små tycken och passioner för sitt fädernesland, den blir en Don Quichotte som Karl den tolfte. Den dåren

har med sitt oresonliga hat mot August och mig arbetat på Sveriges undergång och Rysslands framtid. Men att den där kristne hunden retade turken mot oss, det var ett brott mot Europa, ty Europa behöver sitt Ryssland mot Asien. Satt inte mongolen här i två hundra år och hotade; och när våra förfäder slutligen fick ut honom, så kommer en sån där riddare och drar in hedningen från Konstantinopel. Mongolen stod ju en gång in i Schlesien och skulle ha ödelagt västerlandet, om inte vi ryssar räddat det. Karl den tolfte är död nu, men jag förbannar hans minne, och jag förbannar var och en, som söker hindra mig i mit lovliga ärende att göra Ryssland till östra Europa från att ha varit västra Asien, och jag slår ner vem det vara må, som rör vid mitt verk, vore det så min egen son.

Här blev det tyst. De sista orden rörde vid den ömtåliga frågan om Peters son i första giftet Alexei, som nu satt fången i Peter-Paulsfästningen väntande sin dödsdom, förvunnen att ha motarbetat sin faders arbete på Rysslands civilisering och misstänkt för delaktighet i upprorsförsök. Den frånskilda hustrun Eudoxia var inspärrad i klostret Suzdal.

Katarina älskade naturligtvis icke Alexei, emedan han gick i vägen för hennes barn, och hon såg gärna att han dog, men hon ville icke ha skulden; och som Peter icke heller var angelägen därom, hade han tillsatt en domstol av 127 personer för att döma sonen.

Ämnet behandlades därför ogärna, och med Peters otroliga förmåga att växla tankar och känslor, klippte han tystnaden med ett banalt:

— Var är brännvinet?

— Du får inge brännvin så tidigt, min gosse!

— Katrina! sade Peter med en viss accent, under det ansiktet började rycka.

— Var lugn, lejon! svarade hustrun och strök hans svarta man som hade rest sig. Och ur en korg tog hon fram en flaska och ett glas.

Lejonet ljusnade, sög i sig det starka, log och klappade sin makas väldiga barm.

— Vill du se barnen? frågade Katarina för att leda in i mildare stämningar.

— Nej, inte i dag! De fick stryk i går, och de ska inte tro att jag kryper efter dem! Håll dem på avstånd och under dig, annars får du dem över dig!

Katarina hade tagit den sista biljetten likasom i tankarna och börjat läsa. Nu rodnade hon, och därpå rev hon sönder brevet:

— Du ska inte skriva till aktriser, det är för stor ära för dem, och skammen blir vår.

Tsaren log, och blev icke ond, ty biljetten var icke ämnad att avsändas, endast hopklottrad för att reta hustrun, kanske för att skryta också.

Steg hördes nere i sanden.

— Se där ha vi min vän skurken!

— Tyst, varnade Katarina. Mensjikov är din vän.

— Joo! Den vännen! En gång har jag dömt honom till döden för stöld och bedrägeri, men ändå lever han, och tack vare din vänskap...

— Hyss!

Mensjikov, stor krigare, duktig statsman, gunstling, oumbärlig, stenrik, och i vilkens hus tsaren hämtat sin Katarina, kom störtande uppför trätrappan. Det var en skön man med franskt utseende, lysande dräkt, fina later.

Han hälsade tsaren ceremoniöst och kysste Katarina på handen.

— Nu äro de framme igen! började han.

— Strelitzerna? Har jag inte utrotat dem från jorden?

— De växer upp igen som draksådd, och nu vilja de befria Alexei.

— Vet du närmare?

— De sammangaddade komma ihop i afton klockan halv sex...

— Var?

— På strandlinjen numro fjorton, vid ett simulerat gästabud...

— Strand... numro fjorton... skrev tsaren på ett plån. Mera?

— Och i natt klockan två tänder de eld på staden...

— Klockan två?

Huvudet började skaka och ansiktet ryckte på tsaren.

— Jag bygger och de river; men nu skall jag riva upp dem med pålroten. Vad säger de?

— De se tillbaka på det heliga Moskva, och finna Petersburg vara en gudlöshet eller en elakhet. Arbetarna dö som flugor i sumpfeber, och att du, tsar, bygger mitt i träsket, fatta de som en bravad à la Louis XIV, som lade Versailles i en mosse.

— Åsnor! Min stad skall vara lås till flodmynningen och nyckel till havet, därför kan den endast ligga där; och träsket skall bli kanaler som föra båtar likt Amsterdams. Tänk, när apor skola döma!

Han ringde i klockan och en tjänare syntes.

— Spänn för kabrioletten! ropade han nedåt. —

Och nu farväl, Katarina, jag kommer inte hem förr än i morgon, det blir en het dag, men... men glöm inte breven. Alexander får hjälpa dig...

— Skall du inte klä på dig, min son? svarade Katarina.

— Klä? Jag har ju sabeln!

— Tag rocken åtminstone!

Tsaren tog på sig rocken, drog in några tornar i svångremmen som höll sabeln, fattade käppen och sprang ner ur trädet med ett tigersprång.

— Må det ske då! viskade Mensjikov till Katarina.

— Du har väl icke ljugit, Alexander?

— Lite ljuga pryder tal! Huvudsaken är vunnen, och i morgon, Katarina, skall du sova lugnt med dina tronföljare i barnkammaren!

— Kan han misslyckas?

— Nej! Han misslyckas aldrig!

*

Tsaren sprang ner till havsstranden, han gick nämligen aldrig, utan sprang. »Livet går fort,» brukade han säga, »och vi ha mycket att uträtta.»

När han nådde sandvallen, möttes han av en landande båt med fem man och den holländske fången. Denne satt lugn till rors rökande pipa. Då han fick syn på tsaren lyfte han sin mössa, kastade den i luften och hurrade.

Tsar Peter skyggade för ögonen, och när han känt igen sin gamle lärare och vän Jaen Scheerborck från Amsterdam, sprang han i båten, på roddarnas axlar och knän, störtade i famnen på Jaen och kysste honom så att tobakspipan brast itu, eld och rök svepte om hans stora gråa skägg.

Därpå lyfte han gubben, bar honom som ett barn i sina armar upp på stranden.

— Äntligen, din gamla skälm, fick jag dig hit till mig. Nu ska du se min stad och min flotta, som jag byggt själv, ja, du har ju lärt mig. — Hit med kabrioletten, gossar, och en dragg ur båten, vi ska ut och lovera! Fort!

— Kära hjärtans, sade gubben, plockande tobaksaska ur skägget, att jag skulle få se tsar timmerman innan jag dog, jag tror jag går åt...

— Upp i kabriolen, gubbe; häng draggen bakpå, gossar; var du ska sitta? I knä på mig ska du sitta!

Kabriolen hade bara plats för en person, men kapten fick verkligen sitta i knä. Tre hästar i rad voro förspända och en fjärde gick på sidan om den första.

Piskan knallade och tsaren lekte att han var på sjön.

— God vind, va? Tolv knop, skota där, så ja, så ja!

Det syntes en grind, och skepparen, som kände tsarens vilda manövrer, men även hans skicklighet, började skrika:

— Grind förut, stopp!

Men tsaren, som återfunnit sin ungdom hos den gamle vännen från fordom och med sin oförbränneliga pojkaktighet älskade upptåg och faror, piskade på hästarna, visslade och kommenderade:

— Tag fullt, ligg upp, god gång, så ja, klart till aktion, ho ja, hopp!

Grinden var forcerad, den exploderade rent av, och gubben skrattade så han hoppade i tsarens knä.

Så gick det framåt utmed stranden, och vid stadsporten skyldrades och saluterades, på gatorna hurra-

des, och när de anlände till amiralitetet lossades kanoner och mannades rå. Men tsaren, troende eller lekande att han var på sjön, kommenderade:

— Ankaret går!

Därmed kastade han draggen mot väggen så att den fastnade i en fackelhållare, vilken böjde sig utan att brista. Men hästarna, som ännu hade fart, strökos baklänges och segnade på knä. Den första i spannet reste sig icke mer; han var död av sviterna från grindens angöring.

Tre timmar senare, då flotta och varv visiterats, sutto tsaren och Jaen Scheerborck på en sjömanskrog. Kabrioletten stod utanför och var ankrad vid halmtaket.

Brännvin fanns på bordet och piporna rykte. De båda vännerna hade talat om allvarliga ting; tsaren hade gjort sex besök, ett mycket viktigt i generalitetet, och varifrån han kom ner mycket upprörd till den väntande skepparen. Men med sin otroliga förmåga att skaka av sig obehag och växla stämningar befann han sig nu strålande glad.

— Du frågar var jag skall få invånare till min stad! Jo, jag drog hit 50,000 arbetare först, och det var grundplåten; sedan befallde jag alla ämbetsmän, präster och större jordägare att bygga ett hus var och en; antingen de ville bo där eller inte! Och nu har jag hundra tusen! — Jag vet de pratar och säger att jag bygger städer, men inte bor där själv. Nej, jag bygger inte åt mig, utan åt ryssarna. Moskva hatar jag, ty där luktar Tartar-khan, jag bor hälst på landet, och det angår ingen. — Drick nu, gubbe, vi ha hela dan för oss, ända till klockan fem, då måste jag vara nykter!

Gubben drack försiktigt och visste inte riktigt hur han skulle ha sig i så förnämt sällskap, som dock var så matrosaktigt.

— Nu ska du tala om historier, vad folk säger om oss, du kan väl en hop, du Jaen?

— Jag kan nog, men det går aldrig an...

— Nå, då skall jag berätta, sade Peter. Känner du den där om cirkeln och osten? — Inte! Den är så här: Tsaren är så snål att han alltid går med ett cirkelbestick i fickan. Med cirkeln mäter han ostbiten, för att se om de ha stulit av den sedan sista måltiden! Den är god!... Eller den här: Tsaren har en suparklubb. En gång skulle de fira högtidsdag, och då blevo gästerna inlåsta i tre dygn för att supa. Varje gäst hade en bänk bakom sig för att sova bort ruset; och därjämte stodo två halvtunnor för var och en; den ena tunnan höll foder för tre dagar, den andra var tom — och var avsedd till hemliga ändamål, du förstår...

— Nej, det var alldeles vådligt...

— Sådant roar man sig med i Petersburg... Har du inte hört att jag drar ut tänder också? Det skall finnas en hel säck med tänder i mitt palats; och så opererar jag på lasaretten; nyligen tappade jag ut en vattusiktig kvinna så att hon dog.

— Tror folk det där?

— Ja visst fan tror de! De äro så dumma, ser du, men jag skall skära åsneöronen av dem, och jag skall bränna tungan på dem...

Hans ögon började gnistra, och man såg vart hans tankar gingo. Men öppen som han var, tycktes han äga spärrhakar, så att han även i ruset förteg

sina stora hemligheter under det han yppade sina små.

Nu kom en adjutant in och viskade något åt tsaren.

— På slaget fem! svarade tsaren med hög röst. Sextio grenadjärer, med skarpa skott och hirschfängare! Adjö!

— Jo, du Jaen, fortfor tsaren, görande en volt i tankegången, jag ska köpa dina vävstolar, men jag ger inte mer än femtio rubel stycket.

— Sexti, sexti...

— Du satans holländare, gnidare, när jag bjuder femti, så är det en ära för dig... ja, det är det!

Vreden började stiga, men den kom efteråt och stod i sammanhang med adjutantens meddelande, och icke alls med vävstolarna, men det kokade i grytan och locket måste upp.

— Ni, usla kryddkrämare, bara skinna folk, skinna! Men er tid är förbi! Nu kommer engelsmännens. Det är annat folk det!

Jaen, skepparen, började mulna, och det retade tsaren ändå mera, men han kunde icke bli ond på sin gamle vän, han ville ha ett nöje i hans sällskap, och därför kastade han åt sidan.

— Krögare! ropade han. Tag hit champagne!

Krögaren kom in, föll på knä, och bad om nåd för att han icke hade den dyra drycken på lager.

Det där överflödiga ordet lager kunde låta ironiskt och retsamt, men var det icke. Dock det var välkommet, och käppen kunde brukas.

— Har du lagerkällare, din skälm; vill du lära mig att en matroskrögare får föra lager av snapsar...

Och nu gick käppen. Men när holländaren vände sig bort med en ogillande min, bröt tsarens raseri ut. Det var ett slags sjukdom eller naturell att han måste ha ett utbrott, och nu flög sabeln ur skidan. Som en rasande slog han sönder alla flaskorna på diskhyllan, högg benen av bord och stolar; därpå gjorde han ett bål av spillrorna, och ville bränna upp krögarn levande.

Då öppnades en dörr, och där syntes en kvinna med ett litet barn på armen. När barnet fick se fadren ligga med framsträckt hals, började den lille skrika. Tsaren stannade i gesten, lugnade av, gick fram till kvinnan och hälsade:

— Var lugn, mor, dig sker intet ont! Vi bara leker matroser!

Och vänd till krögaren:

— Skicka upp räkningen till furst Mensjikov; han betalar. — Men om du klår mig, så... ja jag förlåter dig för den här gången!... Nu reser vi, Jaen! Hiv ankaret och klara skot!

Därpå reste de ut i staden, och tsaren sprang upp i hus, kom ner igen, och så blev det middag. De stannade utanför Mensjikovs palats.

— Är middan färdig? frågade tsaren ifrån kabrioletten.

— Middagen är färdig! svarade en lakej.

— Servera för två! — Är fursten hemma?

— Fursten är icke hemma.

— Gör ingenting! Alltså för två!

Sålunda brukade tsaren gästa sina vänner, antingen de voro hemma eller icke, och han berättas en gång ha dragit omkring med 200 av sina bekanta våldgästande.

Efter en lysande diné gick tsaren in i ett förmak, och lade sig att sova. Skepparen hade redan somnat vid bordet.

Men bredvid sitt huvud placerade tsaren sitt ur, och han kunde väcka sig när han ville.

*

När tsar Peter vaknade, gick han ut i matsalen och fann Jaen Scheerborck sovande vid bordet.

— Tag bort den där! befallde tsaren.

— Ska han inte vara längre? vågade kammarherren som var en gunstling.

— Nej, jag är led på'n; man skulle aldrig råka människor mer än en gång i livet. Bär ut honom till pumpen, så han blir nykter, och för honom sedan till skutan.

Och med en föraktlig blick tillade han:

— Ditt gamla fä!

Så kände han på sabeln om den satt säkert och gick så ut.

Efter sömnen var Peter ånyo vorden kejsaren, hög, rak, värdig, och han gick ner åt strandlinjen allvarlig, stor, som till ett fältslag.

När han funnit numro 14, steg han in utan vidare, säker att finna sina femtio man. Till höger på nedra botten inåt gården stodo alla fönstren öppna, och där såg han de sammansvurna sittande kring ett långt bord drickande vin. Han gick in i salen. Många av hans vänner sutto där, och det stack honom i hjärtat.

— God dag, kamrater! hälsade han muntert.

Hela sällskapet reste sig som en man, där växlades blickar och där gjordes miner.

— Ska vi inte ha ett glas, gossar?

Och Peter kastade sig ner på en stol. Men i detsamma såg han på salsuret, och detta pekade bara på halv fem.

Han hade misstagit sig på en halvtimme, antingen han sett galet eller uret hos Mensjikov gått orätt.

En halv timme! tänkte han, men i nästa sekund hade han tömt ett kämpaglas, och började sjunga en mycket populär soldatsång, ackompanjerande sig med bultningen av glaset.

Sången var förledande; den hade de sjungit som segrare efter Pultava; den hade de marscherat efter; den bar på minnen från bättre, gladare tider; och alla stämde i.

Tsar Peters starka personlighet, hans vinnande älskvärda sätt när han ville, allt drog sällskapet honom till mötes. Och nu avlöste den ena sången den andra, och blev också en befrielse från den förfärliga beklämningen. Det var det enda sättet slippa tala.

Emellan sångerna utbragte dock tsaren en skål, drack en gammal vän till, i få ord erinrande om ett gemensamt minne. Han vågade icke se på klockan för att icke röja sig, men halvtimmen var oändligt lång mitt i mördarkulan.

Ibland såg han blickar växlas mellan två, men då kastade han in ett skämtsamt ord, och tråden var sliten. Han spelade om sitt liv, och han spelade väl, ty han förvirrade dem med sin munterhet och naivitet så att de icke kunde förstå om han visste något, och denna deras villrådighet lekte han med.

Slutligen hörde han vapen skramla ute på gården, och med ett språng for han ut genom fönstret.

— Massaker! var hans enda kommandoord, och därmed började blodbadet.

Själv stod han vid fönstren, och när någon hoppade ut, slog tsaren av hans huvud.

— All's todt! skrek han, när det var slut, och därpå gick han sin väg, styrande ned till Peter-Pauls-fästningen.

Han mottogs av kommendanten, och anhöll bli förd till prinsen, Alexei, hans enda levande, förstfödde son, som han byggt sitt hopp uppå, och därmed Rysslands framtid.

Med nyckeln i handen stannade han utanför cellen, gjorde ett korstecken och bad halvhögt:

— Evige, härskarornas gud, herre Zebaoth, som givit furstarna svärdet i handen, att styra och skydda, att löna och straffa; upplys din tjänares fattiga förstånd att han må handla efter dina rätter! — — Du krävde Abraham på hans son, och Abraham lydde; du korsfäste din ende egen son för mänskornas frälsning; tag mitt offer, du fruktansvärde, om du fordrar det! — — Men ske icke min vilja, utan din, och gånge denna kalken ifrån mig, om du så vill! Amen, i Kristi namn, amen!

Han steg in i cellen, och blev där en timme.

När han kom ut igen, syntes han förgråten, men han sade intet, lämnade kommendanten nyckeln och gick.

Vad som hände mellan far och son den aftonen har man många uppgifter om.

Nog av, Alexei dömdes till döden av 127 domare, och protokollen trycktes. Men domen skall aldrig ha blivit verkställd, utan arvprinsen dog dessförinnan.

*

Vid åttatiden samma kväll inträdde tsar Peter i sin lantgård och sökte strax upp Katarina.

— Det gamla är förgånget! sade han. Nu börja vi det nya, du, jag och de våra.

Tsarinnan frågade icke, ty hon förstod. Men tsaren var så trött och så uppgiven, att hon fruktade ett anfall, som hon väl kände. Och det fanns bara ett sätt att lugna honom, det gamla vanliga.

Hon satte sig i soffhörnet; han lade sig ner med huvudet mot hennes rika barm; så strök hon honom i håret tills han somnade. Men i tre timmar fick hon sitta orörlig.

Ett jättebarn vid en jättebarm, låg den store Herrans kämpe; och ansiktet blev så litet, den höga pannan doldes av den raggiga manen, munnen stod öppen, och han snusade som ett litet barn, när det sover!

När han slutligen vaknade, tittade han först upp, förvånad över att befinna sig där han var. Därpå log han, men han sa inte tack, och smektes icke heller.

— Nu ska vi ha mat! var det första ord han yttrade; sen ska vi ha dryck, och så ett stort fyrverkeri! Det skall jag tända själv ner i stranden — men Jaen Scheerborck ska vara med.

— Du har ju sparkat ut Jaen.

— Har jag? Han blev full, kräket! Skicka efter honom genast!

— Du är så underlig, Peter; aldrig lika i två minuter.

— Nej, det skall icke vara lika, ty då blir det enformigt, nytt ska det vara! Och jag är alltid ny! Va! Inte tråkar jag ut dig med det evigt samma!

Det blev nu som sagt: Jaen hämtades igen, men bunden, ty han var ond på Peter för den där vattenpumpen, och ville inte följa med, men väl kommen i land blev han omfamnad och kysst på munnen, och därmed var ondskan över.

Där åts och dracks, och slutade också med fyrverkeri — det var tsarens stora nöje.

Och så slutades den märkvärdiga dag som tillförsäkrade huset Romanow tronföljden. Och sådan var den man, vilken kallade sig själv »Den store, Självhärskaren, alla ryssars kejsare».

Barbaren som civiliserade sitt Ryssland; han som byggde städer och icke själv ville bo i dem; han som knutade sin gemål och gav kvinnan utsträckt frihet — hans liv var stort, rikt och gagnande i det offentliga; i det enskilda som det kunde vara; men han fick en vacker död, ty han avled genom följderna av en sjukdom som han ådrog sig, när han vid ett skeppsbrott räddade människoliv, han som med egen hand tagit så mångas!

De sju goda åren.

Monsieur Voltaire, kammarherre hos Fredrik den Store, innehavare av den mycket värderade Pour le Mérite, akademiker, med mera, för tillfället gäst, på tredje året, i Sans-Souci vid Potsdam. I flygeln, där han blivit inhyst, höll han på med ett brev just i den sköna aftonstunden. Luften var stilla och varm, så att den kinkige fransmannen, som alltid frös, kunde hålla fönstret öppet.

Brevet var halvskrivet och dedicerat till markisinnan, kardinal Fleurys väninna, som gjorde finare spiontjänst genom sin korrespondens med utlandet.

... »allt är förgängligt nämligen» skrev pennan, »och att det här inte skulle räcka, det var klart. Jag skall sitta som en magister och korrigera hans dåliga vers, han som varken kan tyska eller franska. Elak som en apa har han skriblerat satirer om alla Europas furstar, visserligen icke ämnade att tryckas, men så gemena och orättvisa... Emellertid, kära väninna, och i tanken på vad som förestår, har jag låtit kopiera hans pamflett, och i den stunden han slår till, så slår jag igen. Om ni visste vad detta Preussen är och kan bli! En konturtecknad örn, som har ena vingspetsen vid Rhen (Jülich-Berg) och den andra på ryska gränsen. Det är lakuner här och där

i teckningen, men när den blir utfylld, skall ni se hela norra Tyskland ligga som en gam över Österrikes tvehövdade kejsarörn. Frankrike borde betvinga sitt hat mot Habsburg och icke kompromissa med Hohenzollern, ty I veten icke vad I gören! — Här hörs så mycket om planer, men jag vågar icke skriva ner allt, ty han är icke att leka med...»

Nu hördes från slottet ett genomträngande ljud av en tersflöjt, som löpte och drillade.

Gubben, ty han var nu vid sextio år, satte händerna för öronen, men fortsatte skrivningen genast.

»... Och så denna förb. flöjten! Just nu kvintilerar han... det skall betyda, att efter hans pipa ska vi alla dansa! — Men värre än flöjten är något som kallas fugor, jag vet inte om det kan kallas musik, men (nu blåser han dubbeltunga, och det klär honom som en orm). — Jo, i går var Sebastian Bach här, den Store gubevars, och hade sonen Filip Emanuel med sig; de spelade så kallade fugor hela eftermiddagen, så att jag måste intaga sängen och medicinera.

— Vad planerna angår vill jag endast antyda några. Det finns en plan att dela Österrike mellan Frankrike och Preussen, men han är för slug att gå med, ty han behöver ännu ett Österrike mot fransmännen.

Det finns en andra plan: att dela Preussen mellan Ryssland och Österrike; och en tredje har jag hört omglunkas: att dela Polen mellan Ryssland, Preussen och Österrike. (Flöjten har tystnat, och ett saligt lugn sprider sig över Sans-Souci, som jag hädanefter stavar Cent-Soucis, ty hundra små förtretligheter hota att förkorta mitt liv här!) — Vår taffel-

rund som förut endast var befolkad av talanger, Maupertuis, La Mettrie, Algarotti, D'Argens och pärer, har nu blivit rekryterad med gardister från Potsdam, och håller på att urarta till ett tobakskollegium. Ziethen och Dessauern infinna sig med smorlädersstövlar och skrodera om 'de fem segrarna'. I förrgår togo de sig friheter, nedtystade all förnuftig konversation, och slutligen skulle de försöka driva med mig. Det som retade mig mest var, att han icke kunde dölja sitt välbehag... Allt med allt, smorlädersstövlarnas upptågande betyder krig... naturligtvis mot 'Die Dame' (det är Maria Theresia); den andra damen, kejsarinnan Elisabeth i Ryssland, kallar han något annat fult. Det är damernas vals, och han har blivit fruntimmerskarl, den lede kvinnohataren. Hans hustru Elisabeth Christine sitter fortfarande instängd i Schönhausen...»

Ett huvud stacks nu in genom fönstret, och konungen hälsade:

— God afton, monsieur; så flitig han är.

Som en överraskad skolpojke, vilken håller på att fuska, rörde brevskrivaren om i sina papper och fick fram ett halvark holländskt.

— Ja, Sire, jag har just slutat en dikt till kejsaren Kian-Loung, såsom svar på hans Eloge de Mukden.

— Kejsaren i Kina! Ni har finare bekantskaper än jag!

— Ni har ju mig, Sire!

Detta yttrade han med en överlägsen självironi, som om han velat gyckla med sin kända fåfänga.

Konungen tog upp skämtet såsom sådant:

— Ja, monsieur Voltaire hör ju till mina äro-

fullaste connaissancer, men till de finaste vill jag inte påstå.

— Är det den där affären Hirschel?

— Ja, den var smutsig!

— Får jag nu läsa min dikt till kinesiska kejsaren? Tillåter ni, Sire?

— Skulle det hjälpa om jag icke tillät? Ni framfusiga människa!

— Alltså:

Reçois mes compliments, charmant roi de la Chine!

— Empereur är han väl!

— Ja, men det är en artighet mot er, Sire, som bara är kung!

— Bara!

— Jag fortsätter:

Ton trône est donc placé sur la double colline!
On sait dans l'Occident, que malgré mes travers
J'ai toujours fort aimé les rois qui font des vers!

— Jo, jag tackar, jag!

— O toi que sur le trône un feu celeste enflamme,
Dis-moi si ce grand art dont nous sommes épris,
Est aussi difficile à Pékin qu'à Paris.
Ton peuple est-il soumis à cette loi si dure
Qui veut qu'avec six pieds d'une égale mesure
De deux Alexandrins, côte à côte marchants,
L'un serve pour la rime et l'autre pour le sens?
Si bien que sans rien perdre, en bravant cet usage,
On pourrait retrancher la moitié d'un ouvrage.

— Bravo! Mycket bra! inföll konungen, som kände gadden, men kunde behärska sig. Men tror

ni att kejsaren skall förstå det här, på det rätta sättet, som ni menar det!

— Förstår han inte, så är han ett dumhuvud...

— Men förstår han det, kan ni få en krigsförklaring...

— Kina mot Voltaire!

— Vad skulle ni då göra?

— Jag skulle slå dem, som ni brukar, med mina trupper förstås!

— Men om kejsaren har fler trupper än ni?

— Då flydde jag förstås, som ni, Sire... eller jag lät driva mig på flykten, så behöll jag krigsäran...

Konungen var van vid Voltaires näsvisheter, och han förlät för tillfället, men samlade i påsen.

— Sitt nu inte inne och rota, monsieur, utan kom ut och spatsera med mig. Vi ska filosofera i aftonsvalkan, jag har så mycket att tala om och behöver reda mina tankar för det stora arbetet...

— Sire, jag skall genast...

— Nej nu; jag väntar!

Monsieur Voltaire blev kinkig och städade om på sitt skrivbord, drog i lådor och blev aldrig färdig. Men konungen stod som på post och bevakade honom med ögonen.

Slutligen måste städningen upphöra och gubben kom ut, men han spratt i lemmarna, ruskade på sig som om han ville skaka bort något.

Konungen förde honom ned på den tredje terrassen, och tog av till höger i parken, där de funno den största alléen, utmynnande vid en liten rundel med ett tempel åt vänskapen.

Tystnaden var av den obehagliga arten, men

Fredrik som lärt självbehärskning, fann först upp tråden de tappat, tvungen dock söka anknytning i det närvarande och i omgivningen.

— Vilken fridfull afton, monsieur! Frid i naturen och i mänskolivet! Har ni reflekterat över det att världen inte haft krig på sju år, sedan freden i Aachen.

— Nej, det har jag inte tänkt på! Nå, då kan vi snart motse de sju magra nöten, jag menar åren.

— Vem vet! — Ni talade om Kian Loung, det är fridsfursten, som filosoferar och skriver vers om teblomman, som tjänar sitt folk och gör sin nation lycklig. Hans granne Japan åtnjuter fred sedan hundra år. I Indien tävla fransmän och engelsmän om handelns fördelar. Det är stora Östern som vi snart få räkna med. — Tänker vi på vår världsdel, till vilken jag hänför Egypten, så ligger det i sömn under paschar och mamelucker. Grekland, vårt mödernesland, har gått in i vilan och Perikles' Athen är livgeding åt sultanens harem, som regeras av svarta eunucker. Rom, rättare Italien, är styckat i fideikommiss åt Lothringen, Bourbon, Savojen, men i Rom sitter min vän Benedikt XIV. Också fridens man (den förste påve för övrigt som erkände Preussens konung); tolererar protestanterna, befordrar lärdom, har låtit mäta en meridiangrad...

— Och kört ut jesuiterna, som ni, Sire, tagit upp; det skulle ni inte ha gjort.

— Vad vet ni om jesuiterna? — I Spanien ha vi Ferdinand VI, som är en god regent, lyfter på jordskatterna, strider mot inkvisitionen, odlar vetenskaperna...

— Skrivklådan tycks gå som svarte pesten jorden runt.

— I England, min morbror Georg, lärjunge av Adam Smith, arbetar endast på landets ekonomiska välstånd. De andra känna vi. Men vi skola erinra om vårt århundrades stora uppfinningar: eldmaskinen, termometern, åskledarn, ankaruret...

— Det är väl gyllene åldern, som kommer igen på gamla dar!

— Tänk endast eldmaskinen, som numera kallas ångmaskin! Och telegrafen... Vad kunna vi nu icke vänta!

— Krig förstås!

— Jag har aldrig älskat krig, det vet ni, men jag har drivits fram till det...

— Med käppen...

Konungen blev icke ond, men han blev bedrövad att höra en betydande man som varit hans vän och lärare göra sig skyldig till en sådan råhet.

— Ni har rätt, det var min faders käpp, och jag välsignar den! Men, även om jag icke tror att Saturni ålder står för dörren, ser jag dock en ljusare framtid i fjärran.

— Jag ser bara moln, jordbävningsmoln... Frankrike är undergrävt, Amerika rör på sig; hela Europa håller på att kasta av kristendomen som kräftan sitt skal, ekonomien blir vetenskap, naturen genomforskas; vi stå inför nytt, våldsamt; jag känner det redan i liktornarna...

— Även jag! Mitt otium nalkas sitt slut, mitt Tusculum skall stängas, och alla fasor vänta!

Konungens ansikte uttryckte i detta ögonblick en så oändlig smärta, som om han förutsett det sjuåriga kriget, vilket ju strax följde på de sju goda

åren; och han stod tryckt mot jorden, bärande sitt lands öde och framtid på sina skuldror:

— Sire, ni skulle allt behöva lite religion i sådana här stunder.

— Min religion är min plikt! Min Gud är försynen, som leder folkens öden, men lämnar individerna åt dem själva! Vad är människors barn, för att du skulle låta dig vårda om de myrorna?

Samtalet avbröts nu av en individ, vilken dök upp i alléens bakgrund, och som liknade en rättstjänare. Voltaire såg vem det var, och blev vild av raseri.

— Majestät, hur kan ni låta kreti och pleti spatsera in i slottets park? Varför stänger ni inte med järngaller och grindar?

— Nej, svarade kungen; jag äger icke min person, och ännu mindre detta slott; men alla äger rättigheter på mig!

— Men det är oerhört! Får jag köra ut den där?

— Nej! Det får ni inte!

Konungen vinkade, och den främmande nalkades med hatten i hand.

— Vad vill du, min vän? frågade konungen.

— Endast överlämna en handling till herr Voltaire.

— Gör din plikt då!

Mannen överlämnade ett konvolut till Voltaire och avlägsnade sig.

När gubben hade öppnat och läst, föll han ned på sina knän för konungen, och utropade:

— Rädda mig, Sire!

— Det är er process med Hirschel om de sachsiska statspapperen! Ni tänkte bedraga varandra och

allmänheten, men juden lät icke lura sig av er, monsieur, och nu står ni där som en förfalskare!

— Rädda mig, majestät!

— Hur kan jag det?

— Med ett ord, ett gott ord inför rätten...

— Skäms, gamle man! Tror ni jag kan kränka rätten, vill ni jag skall muta! Nej, monsieur, det finns domare i Berlin, och omutliga sådana! Mitt ord betyder lika litet som den minstes! Stig upp, gå på ert rum och låt oss råkas vid supén!

— Sire! Jag ber få slippa supén denna afton!

— Väl! Så råkas vi i morgon!

*

När Voltaire kom på sitt rum, började han genast söka i sina papper, dem han lämnat i oordning. Han sökte sitt nyss skrivna brev till markisinnan en hel timme, utan att finna det.

Då förstod han att det var uppsnappat, och han misstänkte kungen. Han föll ihop och rasade omkring i rummet tills det hade mörknat utanför. Han kände att det var slut med vänskapen och gästfriheten, med glansen och äreställningen, och han måste resa, kanske fly. Därför stängde han fönsterluckorna och tände i kaminen, för att bränna farliga papper. Och när han slutat, gick han till sängs och ringde på en betjänt.

— Bed herr La Mettrie komma hit, jag är sjuk! befallde han.

La Mettrie, författaren till L'Homme Machine, den mest följdriktiga materialisten och ateisten, åtnjöt Fredriks ynnest för sina skrifters skull, och

konungen höll själv parentationen i akademien efter hans död. Voltaire var jaloux på honom liksom på alla vilka gingo i vägen, men La Mettrie var läkare, och när Voltaire behövde en människa, höll han till godo med vem som hälst.

Doktorn kom, icke av någon mänskovänlighet, utan av nyfikenhet, och en viss skadeglädje att se favoriten på retur.

— Min kära vän, sade gubben, jag är så sjuk till kropp och själ.

— Inte har ni någon själ.

— Men det är i hjärtat!

— Cor, cordis, hjärta; då har ni ätit för mycket; purgera, monsieur, så blir sinnet lättare än själva lättsinnet!

— Ordinera något ordentligt, människa; jag är döende!

— Far till en badort, då!

— Som en minister i onåd, nej tack!

— Res hem till ert land, ni lider av hemsjuka!

— Ja, det har ni rätt i! Här är inte den rätta luften.

— Den börjar bli lite tjock!

— Va falls?

— Och markisinnorna längta efter er...

— Gör de? Nej, vad ni säger! Men vi skulle ha en badort.

— Tag Plombières då! Där råkar ni hovet!

— Det var en utmärkt idé! Plombières! Men jag kommer igen naturligtvis.

— Naturligtvis!

— Jag ska vara tillbaks om tre veckor, säg om en månad. Bara nu inte kungen blir ledsen...

— Låt mig försäkra er, att kungen skall trösta sig...

— Ja, ja! Jag skall tänka på saken! — Hör nu, han är väl inte ond på mig?

— Vem?

— Kungen!

— Inte blir han ond på er, då skulle han ha varit det för länge sen! Nej, det är för sent påtänkt.

— Giv mig ett sömnpulver skall ni få gå!

Doktorn tog upp ett pulver och slog i ett glas med vatten.

Gubben drack visserligen, men hans båda stora ögon följde doktorns minspel, vilket såg mycket lustigt ut. Han trodde honom inte mer än jämt.

— Herr Voltaire, sade doktorn, om ni eldar i kamin, så drag upp småluckorna, annars blir det så mycket rök. Brandkårn höll nyss på att alarmeras nere i Potsdam...

— Jaså! Det också! Nå: La comedia é finita! God natt!

— Sic transit gloria mundi! Sov gott!

*

Voltaire sov om natten, men icke gott, och han vaknade följande morgon vid gevärssalvor nere ifrån Potsdam, varav han slöt att konungen höll manöver. Han såg icke heller en skymt av monarken, men fram emot middagen erhöll han ett brev med kungliga kronan till stämpel.

Däri stod att läsa:

Monsieur!

Doktor La Mettrie har meddelat mig ert beslut att resa till ett bad. Ehuru jag kommer att sakna er

angenäma och lärorika konversation, vill jag icke motsätta mig er önskan, då jag är övertygad att en grundlig kur skulle förbättra era nerver och ert dåliga hjärta!

Önskande er god förbättring eller åtminstone i förhoppning att ni ej blir sämre än ni är.

F. R.

Det var respasset! Och Voltaire reste samma afton till Leipzig, där han läste högt ur Fredriks Satirsamling, som han även ämnade trycka. Men i Frankfurt arresterades han, och berövades det dyra manuskriptet, som kunnat ådraga Fredrik flera fiender än han sedan fick. Näpst och släppt flydde Voltaire först till Frankrike, där han i Dictionnaire Historique lät trycka de mest avskyvärda uppgifter om Fredrik den Stores enskilda liv.

Ett par år efter satt han i Ferney vid Lac Leman, såsom mångmillionär, patriark och kung.

*

Många år efteråt satt den urgamla Voltaire ännu på sitt Sans-Souci kallat Ferney och var kung. Lika verksam som förr, lika orolig och fåfäng.

Hans lilla Chateau var en blygsam tvåvåningsbyggnad med en rundel på den trädplanterade gården. Till vänster om inkörsporten stod ett litet stenkapell. På en tavla ovanför ingången lästes den bekanta inskriften »Deo erexit Voltaire», vilken ådragit honom de litterära vännernas löje och de kyrkliges hat.

Nere i trädgården hade han en lövgång av levande avenbok, täckt och lik en lång sal med uthuggna fönster åt sjösidan. Därifrån kunde han se

Mont-Blanc, som särskilt i solnedgången visade sig i all sin prakt, och Lac Lemans blåa matta, sträckande sig till Clarens och Rhônedalen, där den olycklige Rousseau hade irrat, älskat och pinats.

Nu i kvällningen satt den gamle i sin lövsal och spelade bezigue med ortens kyrkoherde, då posten anlände. Där voro många brev och med lysande sigill.

— Ursäkta, abbé, jag måste läsa mina brev!

— Var så god! svarade prästen och gick ut att vandra på trädgårdsgången.

Efter en stund hördes gubben kalla på sin vän:

— Kom, abbé, kom skall ni få höra! Å!

Abbén, som för sin församlings skull stod i förbindelse till Voltaire och rättade sig efter dennes nycker, utan att ge tappt i striderna om läran, infann sig åter vid kallelsen.

— Ni skall höra ett brev från Fredrik, den Store, den ende, den oförliknelige. Han har förlåtit mig, och jag skäms! — Sista aftonen på Sans-Souci var jag uppretad och i min grymhet var jag nog låg att erinra honom om hans faders käpp. Med detsamma ordet gått ut, kände jag hans ripost i luften, men han återhöll den. Han hade ju bara behövt parera med den käpp, som spelade en viss roll i min ungdom, men han teg, om av aktning för mina år eller för något annat. (Förb. eget är att käppen även haft sitt inflytande på den store William Shakespeares utveckling och flere onämndes.) Emellertid — förlåt, abbé, garrulitas senilis — han har förlåtit mig och han skriver så här:

»Min gamle vän!

Åren har gått; de sju goda, som ni delade med mig, efterföljdes av de sju magra, med Sjuåriga kriget,

och tillbehör. Vännerna ha dragit hädan, och den stora ensamheten sveper sig om åldringen, som nu börjar bland annat bli långsynt efter att ha varit närsynt; och han ser livet i perspektiv, där likvisst de skenbart kortare linjerna äro de längsta. Detta vet han av erfarenhet och därför låter han icke narra sig längre. Stående på den uppnådda höjden, ser han gärna tillbaka, men nu kan han även se framför sig.

Vad som föreligger nu? Ho kan säga't? Detta århundrade, som såg alla Europas monarker gå i spetsen för de revolutionära rörelserna, är det kuriösaste av alla. Vi despoter, som tvingade upplysning och friheter på folken, vi voro demagogerna, och folken lönade oss med otack. Det var upp- och nervända världen. Jag har lidit för mina läror och praktiker, men Josef II:s öde är tragiskt. Honom mördar de långsamt men säkert.

Ni älskade icke krig, icke jag heller, men jag tvangs av försynen och omtanken om mitt land. Vad jag uträttat med det, frågar ni? Jo, jag har gjort ett storskifte som lantmätarne kalla det, och av alla strödda tegar och lappar har jag satt ihop ett Preussen, så att man kan åka och gå inom egna marker utan att behöva trampa i grannens åkrar. Frukta icke Preussen; ni behöver det mot Ryssland, som nu efter tsar Peter har säte och stämma i europeiska syndikatet. Ni ogillade mitt deltagande i Polens styckning, men jag tvangs vara med, ty eljest hade Ryssland tagit alltihop, jag tvangs! Polen hade förlorat sin uppgift i Europas geografiska ekonomi; det var russifierat, och dess roll var övertagen av sarmaten... Schlesien var vårt, och tacka ni Gud att svensken icke

fick det i vestfaliska freden såsom de först begärde det. För övrigt ha vi skickat hem goterna till deras land; vi sköter oss själva...»

— Och så vidare! Så säger han något om Rousseau...

»Ni kallar Rousseau en skojare! Det är väl något hårt. Om han verkligen stulit en bandstump eller en silversked, så är det ingenting att tala på... Hans kärlek till naturen och hans hat mot människorna delar jag. Härom kvällen, när solen gick ner tänkte jag: 'Gud, vad din natur är skön, och vad dina människor äro rysliga.' Vi människor, menade jag, ty jag undantar icke mig, monsieur, och icke er heller! — denna förbannade släkt (cette race maudite) är ju järnålderns av Hesiodos utmålade; och den påstås skapad efter Guds avbild! Efter djävlars avbild ville jag säga!... Rousseau har rätt, när han tror på en Saturniålder som varit...»

— Vad säger ni om det, herr abbé?

— Det är ju kyrkans lära om det förlorade paradiset och syndafallet, vilken för övrigt sammanfaller med sagan om grekernas Prometheus, vilken åt av kunskapens träd och därför ådrog människorna fallets olyckor.

— Se så för tusan, har han blivit fritänkare också! Skomakare, bliv vid din läst! Är ni präst, så var präst! men fuska inte i mitt yrke! Och tro er icke behöva smickra mig för löneförmånernas skull! Emellertid — återvändom till Fredrik!

»Historien går fram som en lavin, släktet förbättras, levnadsvillkoren bli lättare, men människorna äro sig lika; lika trolösa, otacksamma, lastbara, och åt helvete går det för både rättfärdiga och orätt-

färdiga. Att draga konsekvenserna ur dessa erfarenhetsrön vågar jag icke på papperet, ty det vore att släppa Barrabas och korsfästa Kristus... Store män, små svagheter, eller rättare: stora svagheter. Vi, monsieur, ha icke varit änglar, men försynen har begagnat oss till stora ting. Är det honom likgiltigt vem han tar i hand, är det honom egalt hur vi leva i köttet, blott vi hålla andan uppe? Sursum corda!»

— Vad säger ni om det, abbé?

— Lagen kan icke fullkomnas, säger Paulus, men genom lagen väckes skuldkänslan, och därför är lagen endast till för att driva oss fram till nåden.

— Det var inte så dumt sagt av Paulus. Men jag ville tillägga: I köttets fängelse växer längtan till friheten. Ho skall mig förlossa, arma människa, ifrån denna syndens kropp? — Ja, abbé, vanitas, vanitatum, vanitas! Ni är ung, men ni skall icke håna den gamle, när han vänder sig om, och spottar bakom sig på all uselhet, han gått igenom. Må det födas släkten en gång, som genast veta vad livet är värt, så vida det inte hör till kuren att smörja in sig med gyttjan!

Nu kom en svart mager man slingrande på trädgårdsgången.

— Si där har jag min jesuit! sade Voltaire.

Gubben »höll sig» nämligen med en jesuit, dels för att påven drivit ut dem, dels för att Fredrik den Store upptagit dem, men mest för att ha någon att disputera med. Kanske han också ville ha honom till att illustrera sin fördomsfrihet, ty han älskade icke den osympatiske mannen.

— Nå, du satans barn, hälsade gubben, vad bär du nu för ont i hågen, du ser så skadeglad ut?

— Jag kommer från Généve, svarade jesuiten med ett elakt leende.

— Vad gör de där då?

— Jag såg på hur bödeln brände upp Rousseaus Emile.

— Det kunde de gärna göra, och de kunde ha kastat token på brasan!

— Monsieur Voltaire!

— Ja, inte får man tolerera galningar; det skall finnas gränser!

— Var?

— Det säger sunda förnuftet.

— Jo, men så fick jag också se hur de brände herr Voltaires nya upplaga av Candide.

— Å skäms! Men det är nu ett pack i Généve!

— Ett protestantpack, med förlov!

— Genera er inte; jag hatar protestanter lika livligt som katoliker! Den där rysliga Calvin satt ju i Généve och brände opp sin vän Servet för att den inte trodde på Treenigheten... Genera er inte! Och hade Jean Calas i Toulouse varit katolik och sonen protestant, så hade jag klämt efter hans domare lika fullt, fastän jag är... ingenting. Jag är ingenting; blott vad jag skriver, är!

— Då ska vi resa monument åt herr Voltaires skrifter en gång, inte åt Voltaire!

— Det behöver ni inte; jag har rest mitt monument själv i mina hundra volymer samlade skrifter. Och hur gubbstrunten såg ut, det angår inte världen; det är ingenting att se på! — Mina svagheter känner vi; jag har ljugit, jag har stulit, jag har varit otacksam; lite lymmel, lite fähund! Det är min träck! Den ska jag testamentera åt jesuiter, kälk-

borgare, ordrotare, anekdotsamlare. Men anden åt Gud som honom givit haver och åt människorna: en god vilja att förstå sin monsieur Voltaire!

Han reste sig, ty solen hade gått ner.

— God natt, Mont-Blanc, du är vit i huvet som jag, och står med fötterna i kallt vatten, som jag! — Nu går jag och lägger mig! I morgon reser jag till Paris, där vill jag dö!

Dome-dagar.

I norra tornet av kyrkan Notre Dame de Paris hade tornväktaren sitt rum, men det var inrett till bokbindareverkstad, ty befattningen var icke särdeles betungande om dagen, och nattens timmar gingo med sömnen eller utan sömnen, då ingen brydde sig om att kontrollera denne numera överflödige kyrkotjänare.

Ingen gick i kyrkan, vilken var åtskilligt ramponerad, och ingen gick upp i norra tornet, ty i södra hängde klockorna, och där var lite strängare, ty vid alla utomordentliga tillfällen skulle stormklockan gå.

Med ringaren i södra tornet underhöll väktaren ett slags telegrafisk förbindelse, och de kunde även i lugnt väder språkas vid; men när det blåste måste de begagna ropare.

Verkstaden hade under årens lopp utvecklat sig till ett mycket hemtrevligt rum, och dess södra sida upptogs av en enda stor bokhylla. Lysande i röd marokäng med guldsnitt syntes där Encyclopedien i första upplagan 1751—80 i sina 35 band. Där syntes Voltaire, Rousseau, Montesquieu, Locke, Hume, alla som skulle vara där. Även tidningar, Moniteuren, Père Duchesne och Marats L'ami du Peuple. Denne

siste bunden i något flottigt skinn som liknade svålen på en gris och hade knorrat sig.

En annan vägg var klädd med gravyrer, dels kolorerade, dels okolorerade. De sutto i kronologisk ordning från vänster till höger, uppifrån ner, så att man kunde se hela Revolutionen i bildskrift. Eden i Bollhuset den 20 juni 1789 med Mirabeaus porträtt; Bastiljens brand och kommendantens huvud; Jakobinerklubben med Marat, Saint-Juste, Couthon, Robespierre, Förbrödringsfesten på Marsfältet; konungens flykt till Varennes; Lafayette; Girondisterna; konungens avrättning och drottningens; Välfärden med Danton och den utkläckte Robespierre; Terreuren; Charlotte Corday, och Marat i badkaret; och så Robespierre omigen; Festen till Högsta väsendet, Voltaires begravning, och Robespierre omigen, men nu den 9 Thermidor. Så börjar Bonaparte och direktoriet blandat med pyramider och alper.

Mitt på golvet stod ett mycket stort bord med bokbindarens verktyg på ena sidan och skrivdon på den andra. Bläckhornet satt i ett kranium och linjalen var en underarm; brevpressen en guillotine, pennskaftet ett uträtat revben.

Bokbindaren själv, en hundraåring med apostlaskägg, satt och skrev under en stor lykta, som hängde ner ifrån taket. Ingen mer än han syntes i rummet.

Ute blåste det och takplåtarna darrade emellanåt; det var svalt i rummet, men ej kallt, ty en plåtkamin brann i ett hörn, där man såg tornväktarens attiraljer: en stor vargpäls, en ropare, några flaggor och en lykta med olika färgade glas.

Gubben lade nu glasögonen på hjässan, tittade upp och talade utan att man kunde se med vem:

— Är du hungrig?

En röst bakifrån bokhyllan svarade:

— Tämligen!

— Fryser du?

— Nej, inte än!

— Vänta en stund till, jag ska strax gå och ta en observation.

— Vad skriver du på?

— Mina memoarer!

— Är det lugnt i stan?

— Jo vackert! Men de ha dragit ut till Saint-Cloud.

— Då smäller det snart!

— Smäller gör det inte, men vi få vänta en proklamation. Tig nu, så går jag ut och telegraferar! Mat ska du få sen, och dryck med, kanske en pipa tobak.

Det blev tyst bakom bokhyllan, och den gamle tog på sig pälsen, tände den mångfärgade lyktan, grep en ropare och gick ut på altanen.

Mörkret stod tätt, men gubben kände sitt menageri därute på balustraden; han älskade sina stenmonster, ugglan, gripen, gorgonen, och han måste klappa dem var gång han gick dem förbi. Men odjuret med en människas kropp, bockfötter och horn i huvet hade han litet respekt för, där den stod stödd på nävarna som en präst och lutad framåt syntes predika för den ogudaktiga staden, eller slunga straffdomar över den. Dock, vid denna sökte han sin plats när han började signalera med lyktan. Men blåsten var så häftig att gubben vacklade och måste ta »den där» om livet för att hålla sig kvar.

Efter att ha stått en stund och manövrerat med

lyktan, alltjämt spejande ut i rymden, rätade han plötsligt ut sig, släppte lyktan, och satte roparen för munnen. Hållande sig i stenräcket vände han sig mot södra tornet och skrek:

— Hallå, François! Hallå!

Efter en stund svarade en röst i mörkret:

— Qui vive?

— Mont-joie-Saint-Denis.

— Sacre! svarades tillbaka.

— Ring i stora bourdongen! Ring, för tusan!

Väktaren stannade en stund ännu och betraktade de färgade ljusen i Saint-Clouds kyrktorn, och för att vara riktigt säker repeterade han signalen, varpå han fick till svar:

— Rätt förstått!

Gubben suckade: Ske din vilje, himmelens Herre! Därpå gick han mot tornkammaren, men i detsamma fattade vinden i hans kläder, så att han måste gripa den behornade stenpredikanten i armen för att hålla sig kvar. Men figuren hade lossnat, gav efter och gjorde en liten rörelse.

— Den också! sade gubben ini sitt skägg. Ingenting håller att ta i, allt glider undan, intet att stöda sig på! Han hukade sig ner för att icke blåsa bort, och sålunda nådde han tornkammarens dörr, som han röck upp!

— Revolutionen är slut! ropade han åt bokhyllan.

— Vad säger du?

— Revolutionen är slut! — Stig fram, Sire!

Han tog i bokhyllan och vände den som en dörr på hakarna. Man såg ett litet vackert rum i

Ludvig XV:s stil, och fram trädde en trettio års man med fint ansikte men blek och med sorgset utseende.

— Sire, hälsade bokbindarn ödmjukt, nu är er tid kommen och min går ut! Revolutionen är slut! Vad som hänt i Saint-Cloud denna 18 Brumaire vet jag icke, men ett vet jag: Bonaparte har tagit styret!

— Jacques, svarade ädlingen; jag vill icke såra dina känslor, men jag kan icke dölja min glädje...

— Dölj den icke, Sire! Ni har räddat mig från schavotten, och jag har räddat er; låt oss tacka varandra och vara kvitt!

— Att detta blodiga spektakel skulle få ett slut, att denna sinnessjukdom...

— Sire! Icke så!

Och ögonen började gnistra. Men därpå slog han om:

— Låt oss äta den sista måltiden tillsammans, men i kärlek som medmänniskor, och låt oss tala om det förgångna, för att sedan skiljas i frid. I afton äro vi ännu bröder, men i morgon är ni herren, och jag tjänaren.

— Du har rätt! I dag är jag en emigrant, men i morgon är jag greve ***.

Gubben satte fram ett kallt höns, en ost och en butelj vin, och de båda togo plats vid bordet.

— Denna butelj, Sire, är tappad anno 89; den har en historia, och därför...

— Har du intet vitt? Jag kan icke dricka rött vin.

— Färgen är icke er?

— Nej, jag ser blod bara! — Du som förlorat hustru och fyra söner...

— Vad är det att gråta över! De stupade på ärans fält...

— Schavotten!

— Jag kallar schavotten ärans fält! Men ni önskade vitt! Gott, ni skall få! Ni föredrar tårarnas färg, jag blodets!

Han slog upp en flaska vitt.

— Suum cuique! Smaken är olika! — Emellertid, vi kunna andas igen och vi få sova om nätterna! Ser ni, det var det tyngsta under denna dekad som gått ut, det var förlusten av nattsömnen. Fruktan för döden var värre än döden!

— Det svåraste för oss... förlåt uttrycket — var att se hur stat och samhälle ställdes på huvet; hur råheten satt däruppe...

— Vänta lite! Ludvig XVI betalade två kammarherrar 20,000 livres om året för att de varje morgon skulle undersöka hans höga nattstol och bära ut den; högre i råhet kunde icke sansculotterna komma. Marie Antoinette gick ut om nätterna med ungherrar och söp natten igenom, så att hon kom hem mosig klockan 11 följande förmiddag; det var rått av en så fin person!

— Du skall få skrävla i kväll, Jacques, men i morgon, akta huvet!

— Och när jag satt i domsalen, under det drottningen anklagades för olovligt förhållande till sin son, så trodde jag icke på anklagelsen; men senare fick jag höra... Ja, ni vet ju hur mödrarna leka med sina barn; det börjar med lek i sängen på morgonen, men gränsen är omärklig för känslornas gång... och när Dauphin själv erkände... saken var väl sjuk!

— Nej, ni får icke tala så om dessa höga personer som lidit martyrdöden...

— Stopp lite! Kungen var vad man kallar en hygglig karl men drottningen var ett stycke! Dock båda dömdes rättvist till döden, båda två! — Ser ni, om Turgot hade fått stanna, skulle revolutionen ha uteblivit; ty alla de reformer i stat, kyrka och samhälle som vi — förlåt uttrycket — som vi sedan genomfört, dem hade Turgot på sitt program. Drottningen, som icke kunde lida ministerns inskränkningar i apanaget, intrigerade bort honom; och kungen höll med. Det var ett stort brott! Numro två var Neckers störtande, och sedan regerade drottningen och hovslinkarne! Men både konungen och drottningen sökte resa utlänningen mot sitt eget land; korrespondensen i denna affär hittades, och därmed voro förrädarne mot fosterlandet dömda till döden! Tala inte om martyrer, för då blir jag ond! Jag blir nämligen ond, när jag hör lögn, och då kan jag inte styra mig.

Greven lade handen på värjan.

— Stick ditt svärd i skidan, unge man, eljest...

Nu sutto de på var sin sida om bordet och sprutade eld över varann.

— Orsakerna, fortfor gubben, ja, dem kan man söka i paradiset, men vi ha endast med de närmaste att göra, och dem känna vi. Revolutionen var en yttersta dom, som måste komma här liksom han kom i England jämnt hundra år förut på pricken 1689.

— Men Cromwells republik gick åt skogen!

— Det gör nog den här med; men den kommer igen! Låt oss tala om något vackert i stället,

denna sista afton. Jag som var med om allt, jag har ett stort, oförgätligt minne, vilket lyser mig igenom alla de mörka, och det är dagen på Marsfältet, förbrödringsfesten den 14 juli anno 90! Tjugu tusen arbetare skulle röja Marsfältet, men när det icke kunde hinnas med till utsatt dag, gick Paris man ur huse. Där såg jag biskopar, hovmarskalkar, generaler, munkar, nunnor, damer av societeten, arbetare, matroser, nattmän och skökor, alla om varandra med hacka och spade söka jämna marken. Och slutligen infann sig konungen själv för att taga del i arbetet! Det var det största nivelleringsarbete, som mänskligheten utfört; höjderna jämnades och sänkorna fylldes. Slutligen var den stora frihetsteatern färdig. På fosterlandets altare tändes eldar av välluktande trädslag; Talleyrand, biskop i Autun, åtföljd av fyra hundra vitklädda präster, invigde fanorna. Konungen i civil dräkt och drottningen sutto på estraden, och »statens första medborgare» avlade ed på författningen. Allt var glömt, allt var förlåtet. En halv million människor, samlade på en fläck, besjälade av en anda, kände sig denna dag som bröder och systrar. Vi gräto, vi föllo i varandras famn, vi kysstes; men vi gräto vid tanken på hur usla vi varit, och hur goda, välviljande vi i denna stund voro, vi gräto kanske också därför att vi anade hur bräckligt allt detta var. — Men sedan om aftonen, då Paris flyttade ut på gatan och torgen! Familjerna åto middag på trottoaren, gamla och sjuka buros ut under bar himmel, mat och vin utdelades på statens bekostnad; det var lövhyddo-högtiden, åminnelsen av utvandringen ur egyptiska träldomen; det var Saturni fest, gyllene ålderns återkomst!... Och så...

— Kom Marat, Danton och Robespierre...

— Ja! Robespierre, den mest hatade, var icke sämre än Ludvig XI och Henrik VIII.

— Mördare...

— Domaren är icke mördare, och inte bödeln heller...

— Emellertid, gyllene åldern gick som den kom!

— Men den kommer igen.

— Icke med Bonaparte!

— Nej, icke med honom, men genom honom...

— Vem är han?

— En korsikanare, född samma år Frankrike tog hans land. Han kommer att hämnas, och då han aldrig kan känna sig som fransman, skall han endast begagna vårt land för sina ändamål. Men trots detta, trots hans oerhörda själviskhet, trots hans laster och brott skall han tjäna mänskligheten, ty allt tjänar!

— Och sedan?

— Vem kan säga't! Sannolikt går det väl som hittills: än framåt, än lite vila, och så framåt igen!

— Och så dyker det gamla upp igen...

— Jaa, som den drunknande. Tre gånger kommer han upp för att andas, men den fjärde blir han på botten. Eller som idislande djuren: små uppstötningar, omtuggningar, och så ut genom matröret när allt närvarande är upptaget i kretsloppet!

— Tror du på gyllene ålderns återkomst?

— Ja, jag tror som Thomas när jag fått se! Och jag har sett! Det ögonblicket jag nyss erinrade, på Marsfältet, då såg jag; och vi anade framtiden, vi voro vissa som om vi fått en uppenbarelse ini det fjärran kommande, men vi voro osäkra om det skulle infinna sig nu med detsamma.

— Hur länge skola vi vänta?

— Vi skola icke sitta och vänta, utan vi skola arbeta, så går tiden. — De lärda säga att kullen Montmartre behövt en million år för att avsätta sig ur vattnet! Nåväl, vår historia är bara tre tusen år; om tre tusen år till kan mänskligheten börja reflektera över sitt förflutna, och om sextusen kanske det märks om förbättringen inträtt! Vi äro otåliga, herre, och högmodiga. Och ändå går det fort. För tre hundra år sen upptäcktes Amerika, och nu är det europeisk republik; Afrika, Indien, Kina, Japan äro öppnade, och hela jorden tillhör snart Europa! Ser ni nu Abrahamslöftet: I din säd skola alla släkten välsignade varda! är ju på väg att uppfyllas, på väg, säger jag.

— Abrahams?

— Ja, äro icke kristne, judar och muhamedaner delaktige av löftet?

— Kristne av Abrahams säd?

— Genom Kristus, som var av Juda, äro vi andligen av Abraham. En tro, ett dop, en gud och allas fader!

— Jag har hört på dig, och jag må säga: Din tro är stor, och den haver frälst dig!

— Som den skall frälsa mänskligheten.

Nu tystnade samtalet, ty storklockan började gå i södra tornet. Den överröstade stormen och den fyllde kammaren med sitt dån, skakade bordet, stolarna, så att de båda människorna dallrade. Gubben gjorde ett försök att tala, men hans gäst hörde icke, såg endast att hans mun rörde sig. Den gamle reste sig och pekade på en gravyr av de många.

Den föreställde Anacharsis Clootz, filantropen,

filosofen, när han infann sig i konventet med en skara representerande alla jordens folk, svarta, gula, vita, kopparröda, och anhållande få dem upptagna som medborgare i världsrepubliken.

Greven log till svar, halvt misstroget, halvt vänligt överseende.

Gubben försökte åter tala, men han hördes icke. Ur seklernas djup föreföll dånet komma, sjungande ut det gamla århundradet, ringande helgsmål till det nya, som om några veckor skulle gå in, det nittonde seklet sedan världens frälsare föddes, vilken lovat komma igen, och kanske skall göra det i en eller annan måtto.

Greven satt kvar och fingrade på pappersspressen, guillotinen. Han grep plötsligen om den, och frågade en fråga med ögonen, varpå gubben svarade ja med en nickning. Pressen flyttades med en hastig rörelse ner i papperskorgen.

Då tystnade storklockan, rummet lugnade av, och med armarna över bröstet, utsade han som i en suck av tacksamhet:

— Revolutionen är slut!

— Den revolutionen!

— Bedrövelse gör tålamod; tålamod gör förfarenhet, förfarenhet gör hopp; men hoppet låter icke komma på skam!

ANMÄRKNINGAR TILL FYRTIOANDRA DELEN.

HISTORISKA MINIATYRER.

Historiska miniatyrer utkom första gången hösten 1905 i två delar från Albert Bonniers förlag.

Ägaren till manuskriptet av Historiska miniatyrer, borgmästar A. Ulrich, har vägrat undersökning därav.

Brev från Strindberg till K. O. Bonnier om Historiska miniatyrer.

Manuskriptet till Historiska miniatyrer avlämnade Strindberg till bokförläggaren K. O. Bonnier 22 maj 1905 med följande denna dag daterade meddelande:

"Härmed ett originalmanuskript: Historiska miniatyrer (med inledning), som hembjudes i förlag.

*

Men det skall serveras som miniatyrer. Prov följer à 24 sid. ark. — —

Manuskriptet är endast delvis genomläst."

Den inledning här omtalas medtogs icke i upplagan, och man har ej haft möjlighet konstatera huruvida manuskriptet är bevarat.

Strindberg hade tänkt sig att arbetet skulle utgå i ett band och var mindre hågad för de föreslagna två, en anordning han dock slutligen medgav.

I följande brev av 4 juni 1905 har han funnit att verket bör kompletteras med nya noveller och skriver:

"Sedan stommen är färdig vorden, har synts mig att det hela är inkomplett och borde splitsas. Men då ny serie är omöjlig för kronologiens skull, och då du redan har 2 delar (som jag icke tänkt), hemställer jag om komplettering nu under sommaren enligt följande lista.

Tryckningen fördröjes icke därigenom.

Tycker du icke skada att fjäska bort ett stort anlagt arbete som detta, och vilket icke kan kompletteras efteråt?"

Den medföljande listan innehöll denna förteckning på nya novellämnen:

"*Historiska miniatyrer.*

Tarquinius.
Hannibal.
Muhamed I.
Muhamed II.
Cromwell.
Ludvig XIV.
Wallenstein.
Henrik IV.
Luther.
Columbus.
Carl V.
Napoleon.
1840.
1870—71.
Stanley.
Alexander.
Wilhelm Eröfraren.
Wladimir den Store.
Washington-Franklin.
Japan.
Kina.
Indien.
Mongoliet.
1899. (Fredskongressen i Haag; Nya seklet börjar.)"

Det blev emellertid intet av denna plan; en möjlig hypotes att anteckningen Luther syftar på novellen Laokoon, är mindre sannolik, då breven ej vidare antyda att någon komplettering verkställts. Strindberg skriver sedan följande dag (5 juni):

"Efter att ha sovit på saken ter den sig nu så här. Jag är trött och det blir nytt fjäsk med kompletteringen.

Kommer en ny serie av sig själv, så må den komma. Efter årens lopp, då allt är glömt, och en ny billighetsupplaga kan gå ut, så inordnas båda serierna kronologiskt och så står monumentet där.

*

En viktig detalj! Då du fruktar attack (fastän varje min historiska uppgift är assurerad), så utsätt oss icke för den genom delning. Arbetet verkar endast som helhet; ('dumt är vart stycke väl för sig men samlingen tör lyckas'*).

Och volymen blir icke så stor som du tror. Tas då inledningen bort och papperet blir tunt, så är världshistorien i fickformat en beau volym och motstår anfallen!

Detta är oeftergivligt!

Ingen av dessa historietter kan tryckas separat, men massverkan är jag nästan säker på.

*

En annan detalj: serveringen! Du har nog anfang, överstycken och culs de lampe; med dessa kan man operera. Se mina Sagor!

— — —

En annan fråga blir om man skulle smyga in årtal under titlarne med minsta siffror. Det blev ju en vägledning och ökade intresset, för utilisterna."

* Citatet, något felaktigt, ur Tegnérs Hammarspik, där det heter: dumt är vart särskilt stycke väl etc.

Efter förläggarens svar på detta brev replikerar Strindberg följande i brev av 8 juni; inledningsraderna torde syfta på att han accepterat det föreslagna kontraktet:

”Härmed alltså!

Men, kompromiss: en del av upplagan i ett band; det finns folk som önska det så! Och dėt verkar så avslutat, solitt. Jag kan inte tänka mig boken i två; det är som den gått itu och tråden slitits.

— — —

P. S. Slutet i Notre-Dame? Jag hade nog tänkt den större; men när jag kom dit, kände jag: nu är det slut! Ett ord till, och jag börjar älta och chata (sic.), om, detsamma! Emellertid: jag ska sova på't. Låt Sjögren rita, men skicka hit honom!”

I ett brev av 29 augusti anhåller han att ”mina och tidningarnes exemplar av Miniatyrer må bli häftade i en volym såsom arbetet är tänkt”. Ännu en påminnelse om detta sitt uppgivna önskemål gör han efter mottagandet av det färdiga arbetet i meddelande av 11 oktober 1905:

”Erkänner mottagandet av Miniatyrer, som är en vacker bok, förtjänade dock ett band!”

Tryckfel och tryckeriändringar i uppl. 1.

Det har ansetts nödvändigt rätta nedan angivna ställen i uppl. 1, där vare sig orimligheter eller avvikelser från Strindbergs vanliga språkbruk förråda tryck- eller skrivfel.

Sid. 12, rad. 17—18: Björninnans trakter. Uppl. 1: Björninnas trakter; jfr rad 15: Stora Björninnan och rad. 2—3: den stora Björninnan.

Sid. 14, rad. 7—8: I förakten Assur, I män av Egypten. I uppl. 1 meningslöst komma efter ”förakten”.

Sid. 15, rad. 23—24: Jag [Amram] är Levit och Jochebeths make. Uppl. 1: — — ma k a.

Sid. 23, rad 27: modren. Uppl. 1: modern. Likaså sid. 24, rad 10 etc. Sid. 172, rad 21: modren, även i uppl. 1.

Sid. 34, rad 18 och sid. 37, rad 2: vid Herakles. Uppl. 1: vid Hercules, men sid. 50, rad 15: Herakles, även i uppl. 1. Även om Strindberg här i distraktion skrivit Hercules bör den i en hellens mun oriktiga latinska formen rättas i enlighet med författarens eljes visade intention.

Sid. 43, rad 31: förfädrens. Uppl. 1: förfäderns. Sid. 132, rad 12 förfädrens och sid. 138, rad 11: förfädren etc. även i uppl. 1.

Sid. 48, rad. 3—4: sonen med den frånskilda makan. Uppl. 1: den frånskilde makan.

Sid. 56, rad 29: men jag skulle. Uppl. 1: m a n jag.

Sid. 62, rad 13: men genom. Uppl. 1: med.

Sid. 67, rad. 2—3: Hermes-stoder. Uppl. 1 stavfel: Herme-stoder.

Sid. 86, rad 3: Brutus? viskade Maro. Då är väl etc. I uppl. 1 kolon i stället för punkt; Strindberg kan ha skrivit utropstecken.

Sid. 89, rad. 5—10: Det anförda poemet är ett brottstycke ur Horatius' ode XI i Odenas första bok. Felaktig interpunktering i uppl. 1, som bl. a. gjort att den fragmentariska versraden "Var vis! Klara ditt vin" såg ut som en replik av interlokutören, har här rättats.

Sid. 118, rad 30: parisiernas Lutetia. Uppl. 1: parisarnas Lutetia. Strindberg har uppenbart avsett översätta latinets Lutetia Parisiorum, d. v. s. den (i nuvarande Paris' omnejd bosatta) parisiska folkstammens stad Lutetia. Parisarna, de senare stadsinvånarnas namn, meningslöst.

Sid. 119, rad 10: alltför originell för att. Uppl. 1: f ö r alltför originell.

Sid. 124, rad 13: cæsarernas Rom. Uppl. 1: cæsarnas Rom.

Sid. 151, rad. 4—6: Ildico räckte sin hand till svar. — I denna natt alltså! etc. Det härmed påbörjade stycket måste vara Ildicos replik; anföringsstreck saknas emellertid i uppl. 1.

Sid. 203, rad 14: fadren. Uppl. 1 här och på några andra ställen: fadern. Men även i uppl. 1 sid. 120, rad 31 och sid. 172, rad 16 och 18: fadren, sid. 207, rad 8 och 18: husfadren och fadren såsom Strindberg regelbundet skriver. Denna Strindbergska form här konsekvent genomförd.

Sid. 206, rad. 28—29: oleandrarna. Uppl. 1: olendrarna.

Sid. 222, rad 13: Allt det som säljes etc. Uppl. 1: säljas.

Sid. 225, rad 14: cicisbéer. Uppl. 1: sigisbéer.

Sid. 261, rad 3: Du får inte fråga mer! Frågetecken i stället för utropstecken i uppl. 1; vanligt läsfel.

JOHN LANDQUIST.

INNEHÅLL.

Egyptiska träldomen 5
Hemicykeln i Athen 28
Alkibiades 60
Sokrates 75
Flaccus och Maro 81
Leontopolis 93
Lammet 97
Vilddjuret 105
Apostata 117
Attila 143
Tjänarnas tjänare 157
Ismael 169
Eginhard till Emma 176
Tusenåriga riket 180
Eremiten Peter 196
Laokoon 212
Redskapet 233
Old Merry England 245
Vita berget 267
Den store 274
De sju goda åren 293
Dome-dagar 311

Anmärkningar 323

